

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1994:5

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1994

Rapport nr. 1, 1994 fra
Det tekniske beregningsutvalget for
inntektsoppgjørene

Avgitt til Administrasjonsdepartementet
12. januar 1994.

STATENS FORVALTNINGSTJENESTE
STATENS TRYKNING

OSLO 1994

Forord

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene legger med dette fram sin rapport foran inntektsoppgjørene 1994.

Rapporten gir oversikter over utviklingen i lønninger og inntekter, priser og konkurransevne mv. Omtalen av verdensøkonomien og norsk økonomi er begrenset siden disse forholdene er behandlet i andre publikasjoner i senere tid. I likhet med tidligere gis det anslag for prisutviklingen i inneværende år.

Rapporten bygger delvis på noe ufullstendige oppgaver for 1993. Utvalget ser det derfor som naturlig at det legges fram et oppdatert materiale senere.

Utvalgets medlemmer, med unntak av Norges Fiskarlags medlem, har deltatt i arbeidet med rapporten. I tillegg har følgende bidratt til rapporten: økonomisk rådgiver Eystein Gjelsvik, Landsorganisasjonen i Norge, seniorøkonom Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, forskningssjef Øystein Olsen og førstekonsulent Torbjørn Eika, Statistisk sentralbyrå, rådgiver Tormod Belgum og førstekonsulent Mikal Johansen, Administrasjonsdepartementet, rådgiver Ingrid Rasmussen, rådgiver Sigrid Russwurm og førstekonsulent Kyrre Aamdal, Finansdepartementet.

Oslo, 12. januar 1994

Svein Longva Leder

Leif Forsell

Olav Magnussen

Bernhard Nestaas

Stein Reegård

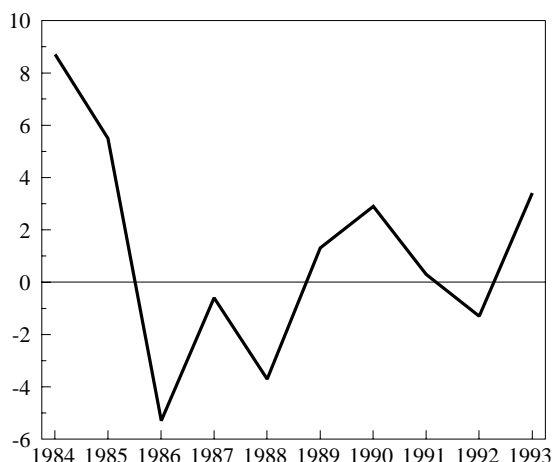
Hans Henrik Scheel

Sammendrag

0.1 *"Den samlede inntektsutviklingen"* I KAPITTEL 1. DEN SAMLEDE INNTEKTSUTVIKLING

- *Den samlede inntektsutvikling: Klar økning i disponibel realinntekt for Norge i 1993.*

Anslag utarbeidet for Beregningsutvalget viser en vekst i disponibel realinntekt for Norge i 1993 på 3,4 prosent, som er den største økningen siden 1985. Det viktigste vekstbidraget kom fra produksjonsutviklingen i fastlands-Norge, men også petroleumsproduksjonen, bytteforholdet overfor utlandet og rente- og stønadsbalansen ga positive bidrag. Svak eller negativ vekst i disponibel realinntekt har ellers preget tiden etter oljeprisfallet i 1986, med unntak av i 1990 hvor disponibel realinntekt økte med nær 3 prosent.

Figur S.1 Vekst i disponibel realinntekt for Norge

Prosentvis endring fra året før

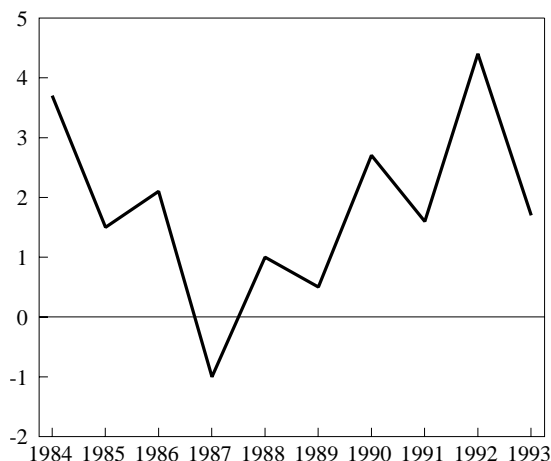
Produksjonsveksten i petroleumsvirksomheten har i de siste 10 årene gitt et forholdsvis jevnt positivt bidrag til veksten i disponibel realinntekt for landet. Bidragene fra produksjonsutviklingen i øvrige næringer og fra endret bytteforhold har vært mer ustabil, og har i den siste femårsperioden i gjennomsnitt bidratt svakt negativt.

0.2 *"Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene"* I KAPITTEL 2. NÆRMERE OM INNTEKTSUTVIKLINGEN FOR HUSHOLDNINGENE

- *Vekst i disponibel realinntekt for husholdningene*

Disponibel realinntekt for husholdningssektoren har økt i de seks siste årene. Veksten var særlig sterk i 1992 – over 4 prosent. Beregningsutvalgets anslag viser en vekst i husholdningenes disponible realinntekt på 1,7 prosent i 1993. Regnet pr. person var veksten 1,0 prosent.

Veksten i husholdningenes disponible inntekter har de siste årene vært sterkere enn for de øvrige institusjonelle sektorene. Husholdningssektoren mottok i 1992 hele 68 prosent av landets totale disponible inntekt, en oppgang på nær 4 prosentpoeng fra året før.

Figur S.2 Vekst i disponibel realinntekt for husholdninger i alt
Prosentvis endring fra året før

Stønadene til husholdningene har gitt det klart største bidraget til veksten i disponibel realinntekt i de siste årene. Både i 1992 og 1993 ga imidlertid også utviklingen i husholdningenes netto renteutgifter klare positive bidrag. For 1993 er bidraget fra lavere netto renteutgifter anslått til 1,2 prosentpoeng. Gjennom 1980-årene bidro utviklingen i husholdningenes renteutgifter stort sett negativt til veksten i disponibel realinntekt. En sterk finansiell konsolidering i husholdningssektoren har imidlertid bidratt til å snu denne utviklingen.

I perioden 1988-1990 trakk veksten i samlet lønnssum husholdningenes disponible realinntekt ned. Dette har sammenheng med redusert sysselsetting i denne perioden. I 1991 var bidraget fra lønn svakt positivt, mens reallønnsveksten i 1992 førte til et klart positivt vekstbidrag. I Beregningsutvalgets inntektsanslag for 1993 er bidraget fra økt reallønn nær null.

Driftsresultatets bidrag til husholdningenes disponible realinntekt har variert betydelig de ti siste årene. I 1993 har en anslått et positivt bidrag på 0,8 prosentpoeng, som er på linje med bidraget fra økte stønader. For direkte skatter og trygdepremier er det for 1993 beregnet et klart negativt bidrag til veksten i disponibel realinntekt, etter at skatter stort sett bidro positivt i de fire foregående årene.

Utviklingen i reallønn før og etter skatt i perioden 1986-93.

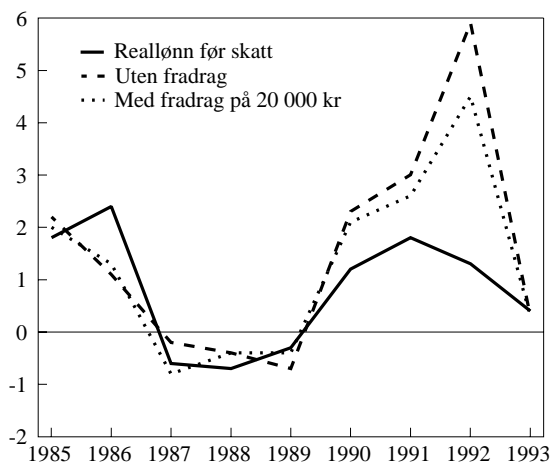
Realverdien av nominelle lønnstillegg påvirkes av flere forhold, bl.a. utviklingen i skatter og priser. For å belyse virkninger av skatter og priser, har utvalget tradisjonelt beregnet utviklingen i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger.

Siden 1986 har det vært foretatt store endringer i skattereglene. Skattereformen har gitt lavere marginale skattesatser og utvidelse av skattegrunnlagene. Fra 1992 er det innført en felles flat skatt på kapitalinntekter, som bl.a. gjør verdien av rentefradraget uavhengig av størrelsen på inntekten. Eksemplene under viser i hovedsak

virkningene av endringer i skattesatser og beløpsgrenser, mens utvidelser i skattegrunnlaget i liten grad er fanget opp. Lønnstakere som har hatt andre inntekter enn lønn og/eller har benyttet seg av spareordninger m.v., kan således ha hatt en annen utvikling i reallønn etter skatt enn det beregningene viser.

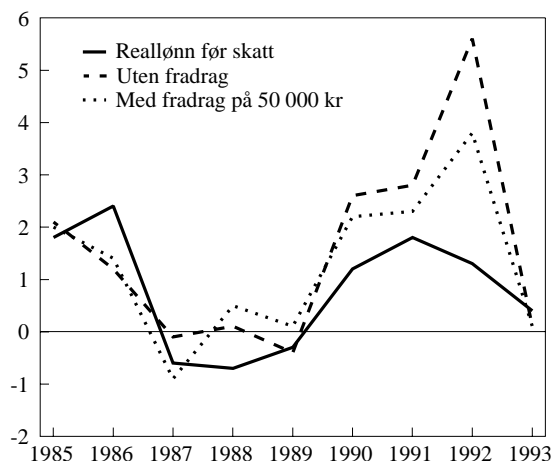
Figurene S.3. og S.4. viser utviklingen i reallønn før og etter skatt for to utvalgte husholdningstyper. I eksemplene har en beregningsteknisk lagt til grunn at lønnsinntektene har økt i samme takt som den gjennomsnittlige årslønnen, og som deflator har en benyttet konsumprisindeksen. Det er videre lagt til grunn at fradragene endres i takt med årslønnen.

Reallønnen før skatt ble redusert i hvert år i perioden fra 1986 til 1989, men økte igjen i alle år fra 1989 til 1992. I perioden fra 1986 til 1993 sett under ett økte den gjennomsnittlige reallønnen med i alt 3,1 prosent.

Figur S.3 Endring i reallønn før og etter skatt for en lønnstaker i klasse 1 med 185 000 kroner i lønnsinntekt i 1992. Prosentvis endring fra foregående år.

Figur S.3. viser utviklingen i reallønn før og etter skatt for en enslig lønnstaker i klasse 1 med lønnsinntekt på 185 000 kroner (i 1992) både med og uten fradrag. For en slik lønnstaker uten rentefradrag bidro skattereglene til mindre nedgang i reallønnen etter skatt enn i reallønnen før skatt i perioden 1986-1988. Etter 1989 har denne inntektstakeren hatt større vekst i reallønnen etter skatt enn i reallønnen før skatt, og fra 1986 til 1993 sett under ett økte reallønnen etter skatt med 10,5 prosent. I eksemplet der det er lagt til grunn at inntektstakeren har hatt fradrag, ble utviklingen i reallønn etter skatt i hovedsak noe svakere, men skattereglene bidro likevel til at reallønnen etter skatt falt mindre eller økte mer enn reallønnen før skatt i de fleste av årene i perioden 1986-1993.

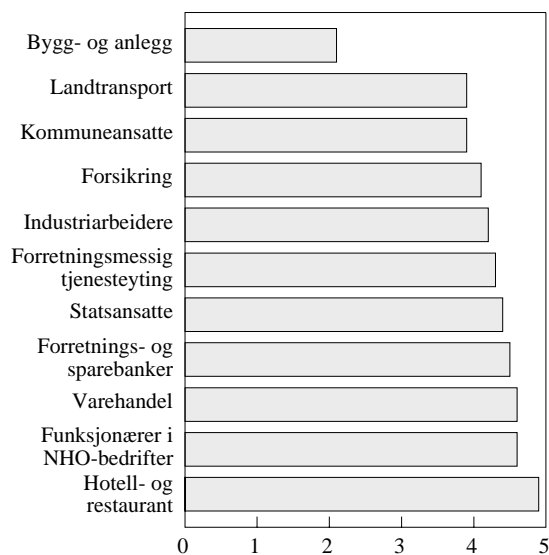
Figur S.4 Endring i reallønn før og etter skatt for ektepar med 2 barn i alderen 3-12 år. Den ene ektefellen tjener 200 000 og den andre 150 000 kroner i 1992. Prosentvis endring fra foregående år.

Figur S.4. viser utviklingen for et ektepar med 2 barn hvor den ene ektefellen i 1992 hadde en lønnsinntekt på 200 000 kroner og den andre 150 000 kroner. Figuren viser utviklingen for familien både med og uten fradrag. For en familie uten fradrag har endringene i skattereglene isolert sett bidratt til at reallønnen etter skatt i hovedsak har utviklet seg gunstigere enn reallønnen før skatt i alle årene fra 1986 til 1993. Reallønnen etter skatt for denne familien økte i perioden med i alt 11,0 prosent. Et vesentlig bidrag til denne utviklingen henger sammen med økt barnetrygd, som her er regnet som en negativ skatt. I eksemplet der denne familien hadde et fradrag som i 1992 tilsvarte 50 000 kroner, har reallønnen etter skatt utviklet seg noe svakere enn om familien ikke hadde rentefradrag. Reallønnen etter skatt økte i dette tilfellet med 8,1 prosent fra 1986 til 1992.

Det skjedde særlig store endringer i skattereglene fra 1991 til 1992. I utvalgets første rapport i fjor (NOU 1993:7) har utvalget beregnet endringer i reallønn etter skatt på et representativt utvalg selvangivelser. Disse beregningene indikerte en økning i reallønn etter skatt for brede grupper av lønnstakere på mellom 2 1/2 og 4 1/2 prosent fra 1991 til 1992.

0.3 "Lønnsutviklingen i senere år" I KAPITTEL 3. LØNNSUTVIKLINGEN I SENERE ÅR.

I perioden 1988-93 har det gjennomsnittlige lønnsnivå for ansatte i hotell- og restaurantnæringen, varehandel og for funksjonærer i NHO-bedrifter økt mest blant de grupper det er beregnet årslønnsvekst for i "Lønnsutviklingen i senere år" i kapittel 3. Den laveste lønnsutviklingen finner en blant arbeidere i bygg- og anlegg, se figur S.5. For de fleste grupper har det vært avtakende lønnsvekst gjennom perioden 1988-93 og den gjennomsnittlige lønnsveksten har vært klart lavere enn i foregående 5-års periode 1983-88.

Figur S.5 Gjennomsnittlig årlig lønnsvekst 1988-93 for noen grupper.

Endringer i aldersstrukturen trekker lønnsveksten opp

For noen grupper er det beregnet at endel av lønnsveksten siden 1987 har kommet ved endringer i alderssammensetningen blant de ansatte. Gjennom hovedsakelig oppsigelser/-innskrenkninger i de første årene og manglende nyrekruttering i den siste tida, har andelen yngre arbeidstakere blitt redusert. Yngre arbeidstakere har vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet og denne endringen i sysselsettingen trekker gjennomsnittlig lønnsvekst opp. I forretnings- og sparebanker og i forretningsmessig tjenesteyting har denne effekten hatt stor betydning for den beregnede lønnsveksten de siste årene.

Lønnsveksten fra 1992 til 1993

Gjennomsnittlig årslønnsvekst for alle grupper fra 1992 til 1993 er anslått til 2 3/4 prosent mot 3,6 prosent året før.

Lønnsveksten varierer endel mellom de ulike grupper. Funksjonærer i forretningsmessig tjenesteyting, NHO-bedrifter og i forretnings- og sparebanker har hatt den sterkeste lønnsveksten med henholdsvis 3,9, 3,7 og 3,6 prosent. Den laveste lønnsveksten fra 1992 til 1993 har det vært blant arbeidere i bygg- og anleggsnæringen med 1 1/2 prosent. I staten og i kommunene er lønnsveksten foreløpig anslått til henholdsvis 2 1/2 og 2 1/4 prosent. For arbeidere i NHO-bedrifter er anslaget 2 3/4 prosent.

0.4 "Prisutvikling og konsumprisindeksen" I KAPITTEL 4. PRISUTVIKLING OG KONSUMPRISINDEKSEN

Prisstigningstakten, regnet i forhold til samme måned året før, økte noe i begynnelsen av 1993 som følge av momsøkningen og økte importpriser på grunn av kursnedgangen for den norske kronen. Etter dette holdt den seg rundt 2,5 prosent fram til

mai måned. Prisstigningstakten har siden hatt en avtakende tendens og var i desember 1,8 prosent.

Forskjellen i prisstigningen mellom Norge og våre handelspartnere økte betydelig gjennom 1986 og i begynnelsen av 1987. Etter det ble forskjellen gradvis redusert, og etter mars 1989 har stigningstakten i Norge ligget under stigningstakten hos våre handelspartnere.

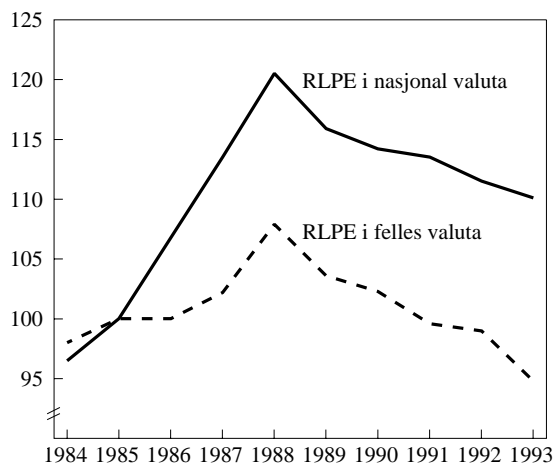
Konsumprisveksten var 2,3 prosent fra 1992 til 1993. Dette er samme vekst som forrige året og laveste siden 1960. Konsumprisveksten har gradvis gått ned de siste årene. Konsumprisveksten var 4,6 prosent i 1989, 4,1 prosent i 1990 og 3,4 prosent i 1991.

En oppsplitting av konsumprisindeksen på de forskjellige konsumgruppene viser at fra 1992 til 1993 har gruppen «Matvarer» hatt en prisnedgang på 1,1 prosent. Dette er eneste konsumgruppen hvor det har vært prisnedgang siste året. Konsumgruppene «Drikkevarer og tobakk» og «Helsepleie» har hatt en nesten dobbelt så stor prisstigning som totalindeksen fra 1988 og fram til i dag. Prisstigningen for «Matvarer» har vært under det halve av stigningen til totalindeksen.

En oppsplitting av konsumprisindeksen på de forskjellige leveringssektorene, viser at både «Jordbruksvarer» og «Fiskevarer» har hatt under halvparten så stor prisstigning som totalindeksen fra 1988 og fram til i dag. «Husleie» er den leveringssektoren som har hatt den sterkeste prisstigningen med over 50 prosent høyere prisstigning enn totalindeksen.

0.5 "Utviklingen i norsk industris konkurranseevne" I KAPITTEL 5. UTVIKLINGEN I NORSK INDUSTRIKONKURRANSEEVNE

Industriens kostnadmessige konkurranseevne (RLPE) ble svekket gjennom store deler av 1980-tallet, men denne utviklingen snudde i 1988, jf. figur S.6. Etter 1988 har industriens kostnadmessige konkurranseevne styrket seg hvert år, bl.a. som følge av inntektsreguleringslovene fra februar 1988 til april 1990. I perioden fra 1988 til 1992 under ett var forbedringen i industriens kostnadmessige konkurranseevne på vel 8 prosent. Lavere vekst i lønnskostnadene pr. timeverk i norsk industri enn hos handelspartnerne bidro til en styrking av konkurranseevnen på i alt 5 1/2 prosent disse årene. Produktivitetsutviklingen og også endringer i valutakursen har variert endel fra år til år de siste årene. Over perioden 1988-93 har den norske kronen blitt svekket med i alt knapt 4 prosent. Foreløpige anslag for de ulike komponentene som bidrar til å forklare utviklingen i RLPE viser en konkurranseevneforbedring på vel 4 prosent fra 1992 til 1993. Hele tre fjerdedeler av denne forbedringen skyldes svekkelsen av den norske kronen dette året.

Figur S.6 Relative lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien. Indeks 1985=100

Kilde:

Slik disse måles, tapte industrien *markedsandeler på våre viktigste eksportmarkeder* på hele 1980-tallet sett under ett, og særlig i perioden 1983 til 1986. Et visst omsalg fra 1986 hadde hovedsakelig sammenheng med konjunkturomslaget i utlandet og dessuten devalueringen av den norske kronen våren 1986. Fra slutten av 1990 har industrien tapt markedsandeler på eksportmarkedene igjen, men utviklingen gjennom 1993 kan tyde på at nedgangen nå kan ha stoppet opp. Det var bare mindre endringer i markedsandelene fra 1992 til 1993.

Hjemmemarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer i alt har falt gjennom store deler av 1980-tallet og fram til 1991. Fallet var særlig betydelig i perioden 1983-86, noe som bidrar til å forklare den kraftige importveksten i denne perioden. Etter en viss utflating fram til 1989, falt hjemmemarkedsandelene særlig i 1991. I de to siste årene har det bare vært mindre endringer i markedsandelene for importkonkurrerende industri.

I 1993 lå *lønnskostnadene pr. time for industriarbeidere* i Norge om lag 11 prosent over gjennomsnittet for våre handelspartnere. Dette innebar en nedgang i nivået fra 1992 på om lag 7 prosentpoeng. Det har imidlertid vært store variasjoner i det relative lønnskostnadsnivået overfor enkeltland. Mens de relative lønnskostnadene er betydelig bedret overfor de mellomeuropeiske landene, har lønnskostnadene i Sverige og Finland blitt tildels kraftig redusert i forhold til for norske industriarbeidere i 1993, målt i felles valuta.

0.6 "Anslag på konsumprisutviklingen i 1994" I KAPITTEL 6.3. ANSLAG PÅ KONSUMPRISUTVIKLINGEN I 1994.

Med bakgrunn i de beregninger og forutsetninger som er gjort regner utvalget med en gjennomsnittlig økning i konsumprisindeksen på om lag 1¹₂ prosent fra 1993 til 1994.

Utvalget har vurdert utsiktene for konsumprisindeksen på grunnlag av den senere tids utvikling, en prognose utarbeidet av Prisdirektoratet (Konkurransetilsynet) og modellberegninger m v.

Materialet utarbeidet av Prisdirektoratet indikerer at prisstigningen målt over 12 måneder vil reduseres gjennom årets fire første måneder, og er anslått til 1,3 prosent i mai 1994.

I modellberegningene er det lagt til grunn bestemte, men usikre, forutsetninger om bl. a. utviklingen i importpriser og råoljepriser, samt tatt hensyn til effekter på prisutviklingen av det statlige avgifts- og subsidieopplegget. Videre har utvalget som en teknisk forutsetning lagt til grunn en konstant kronkurs gjennom 1994, som innebærer en depresiering av kronen fra 1993 til 1994 på 1¹/₂ prosent målt ved industriens effektive valutakurs.

Modellberegningene gav en gjennomsnittlig konsumprisvekst fra 1993 til 1994 på 1,4 prosent.

Prisvirkningene av 1 prosentpoeng endret årslønnsvekst fra 1993 til 1994 anslås i modellen isolert sett å være vel 0,1 prosent fra 1993 til 1994. Virkningene på konsumprisene av ulik lønnsvekst i 1994 vil imidlertid ikke være uttømt det første året, slik at prisnivået i 1995 som følge av dette endres med 0,2 prosent. Etter noen år vil prisnivået som følge av å endre lønnsnivået med 1,0 prosent, isolert sett endres med 0,4 prosent.

KAPITTEL 1

Den samlede inntektsutviklingen**1.1 INNTEKTSUTVIKLINGEN FOR NORGE**

- *Økning i disponibel realinntekt for Norge på over 3 prosent i 1993 – positive bidrag fra produksjonsvekst og rente- og stønadsbalansen.*

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskaping i landet, utført av innenlandske produsenter i næringsvirksomhet og offentlig forvaltning. Etter fra- drag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapita- len i landet som følge av slitasje og elde, framkommer *nettonasjonalproduktet* som netto verdiskaping eller nettoinntekt opptjent i Norge.

Uten økonomisk samkvem med andre land ville nettonasjonalproduktet også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske sam- kvem kan imidlertid Norge ha netto finansinntekter av fordringer på utlandet, og vi kan motta netto inntektsoverføringer. *Nasjonalinntekten* er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og annen faktorinntekt fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stø- nader fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram *disponibel inntekt for Norge*. Disponibel inntekt viser hva Norge har til disposisjon til privat og offentlig konsum og til sparing. For et land er sparing det samme som summen av netto realinveste- ring (økning av produksjonskapitalen) og netto finansinvestering (økning av netto fordringer på utlandet).

Tabell 1.a: Inntektsutviklingen for Norge. Milliarder kroner (løpende priser)

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991 *	1992 *	1993 ¹)
Bruttonasjonalprodukt	452,5	500,2	513,7	561,5	583,3	621,4	660,6	686,7	701,7	732,4
- Kapitalslit	62,5	66,5	72,6	83,3	91,2	96,7	98,8	102,5	104,2	108,3
= NETTONASJONALPRO- DUKT	390,0	433,7	441,1	478,2	492,1	524,7	561,7	584,2	597,5	624,1
+ netto renter og aksjeutbytte fra utlandet	-13,1	-9,5	-9,0	-9,6	-13,5	-17,8	-17,2	-17,5	-22,3	-18,4
= NASJONALINNTEKT	376,8	424,2	432,1	468,6	478,5	506,8	544,5	566,7	575,2	605,7
+ netto stønader fra utlandet	-4,2	-4,8	-6,0	-6,6	-7,4	-7,8	-8,9	-9,8	-11,3	-10,6
= DISPONIBEL INNTEKT FOR NORGE	372,7	419,4	426,1	462,0	471,2	499,1	535,7	556,9	564,0	595,1

* Foreløpige tall

1) Beregningsutvalgets anslag

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1a viser at disponibel inntekt for Norge økte fra 535,7 milliarder kroner i 1990 til 556,9 milliarder kroner i 1991, eller med 4 prosent. For 1992 viser foreløp-

pige nasjonalregnskapstall en økning i Norges disponible inntekt på rundt 1,3 prosent fra året før, mens inntektsveksten fra 1992 til 1993 er anslått til 4,5 prosent.

Tallene i tabell 1a er ikke korrigert for prisendringer. Ved å deflatere tallene med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk bruk av varer og tjenester, kommer en fram til begrepet «*disponibel realinntekt for Norge*».

Tabell 1b viser den årlige veksten i disponibel realinntekt for Norge for årene 1984-1993. Etter svak og tildels negativ vekst gjennom andre halvdel av 1980-årene, økte den disponible realinntekten med nær 3 prosent i 1990. Foreløpige nasjonalregnskapstall for 1991 viser at veksttakten dette året ble redusert til under 1/2 prosent, mens det er anslått en nedgang på 1,3 prosent i 1992. For 1993 peker foreløpige oppgaver i retning av en økning i disponibel realinntekt for landet på nær 3 1/2 prosent.

Tabell 1.b: Vekst i disponibel realinntekt for Norge¹⁾. Prosent

	Endring fra året før									
	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993 ⁴⁾
Vekst i disponibel realinntekt	8,7	5,5	-5,3	-0,6	-3,7	1,3	2,9	0,3	-1,3	3,4
Bidrag til vekst, prosentpoeng: ²⁾										
– Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass ³⁾	2,4	0,6	1,4	1,5	1,0	2,3	0,4	1,9	2,1	0,3
– Produksjonsvekst i øvrige næringer ³⁾	3,9	5,8	3,2	0,2	-2,3	-2,2	1,5	-0,5	1,9	1,8
– Endring i bytteforholdet	2,1	-2,0	-10,1	-2,3	-1,6	2,0	0,9	-1,0	-4,3	0,5
– Endring i rente og stønadsbalansen overfor utlandet	0,2	1,0	0,1	0,1	-0,8	-0,8	0,1	-0,1	-1,0	0,8

* Foreløpige tall

1) Inntektstall deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk bruk av varer og tjenester, dvs. innenlandske sluttleveringer inkl. lagerendring, ekskl. kapitalslit.

2) Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrundning

3) Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.

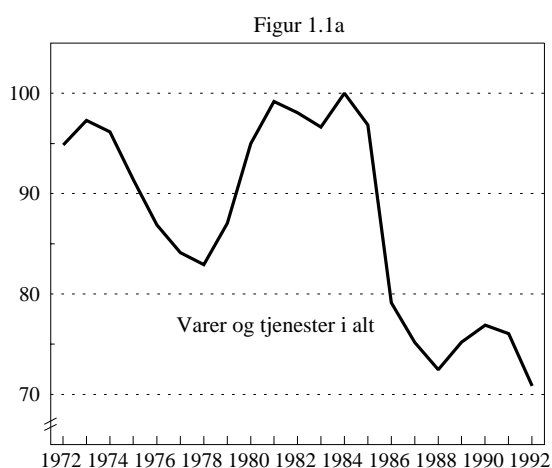
4) Beregningsutvalgets anslag

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Veksten i disponibel realinntekt for Norge kan splittes i bidrag fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet («terms of trade»). Vekstbidragene er vist i tabell 1b, der bidraget fra produksjonsveksten er oppdelt videre på oljevirkosomhet og øvrige næringer. Oljevirkosomhet er definert som summen av næringene utvinning og rørtransport av olje og gass.

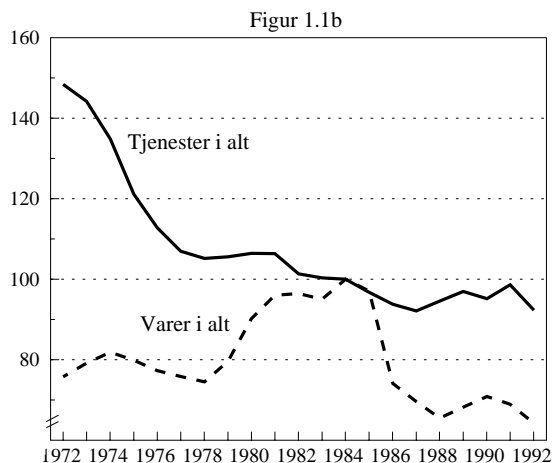
Bidraget fra produksjonsveksten var avtakende i andre halvdel av 1980-årene, fra en topp i 1985 på 6,4 prosentpoeng. Vekst i oljevirkosomheten bidro gjennomgående positivt i denne perioden, mens produksjonen i øvrige næringer viste svikt og ga negative bidrag til veksten i disponibel realinntekt i 1988 og 1989. Denne tendensen ble brutt i 1990, med positive vekstbidrag både fra olje- og gassproduksjo-

nen (0,4 prosentpoeng) og fra aktiviteten i øvrige næringer (1,5 prosentpoeng). For 1991 er det anslått et vekstbidrag fra oljevirkosmheten på i underkant av 2 prosentpoeng, og et svakt negativt bidrag fra produksjonsveksten i andre sektorer sett under ett. Foreløpige regnskapstall viser at produksjonsveksten i fastlandsøkonomien tok seg opp i 1992, og ga et bidrag til veksten i Norges disponible realinntekt på nær 2 prosentpoeng. Samtidig fortsatte veksten i olje- og gassproduksjonen, slik at det samlede vekstbidraget fra produksjonsvirkosmhet i 1992 kom opp i 4 prosentpoeng. Petroleumsproduksjonen økte også i 1993, men veksttakten var klart svakere enn året før. Produksjonsveksten i øvrige næringer er imidlertid anslått på linje med året før, og foreløpige anslag for 1993 viser dermed et vekstbidrag fra produksjonsvirkosmhet under ett på 2,1 prosent.

Figur 1.1a Bytteforholdet overfor utlandet. 1984=100

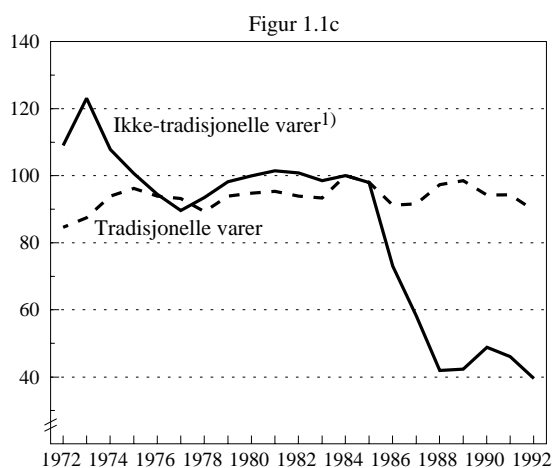
Bytteforholdet overfor utlandet beregnes som forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de varer og tjenester Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere. En slik forverring i bytteforholdet trekker isolert sett disponibel realinntekt ned.

Figur 1.1b Bytteforholdet overfor utlandet. 1984=100

Kilde:

Figurene 1.1a-c viser utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet for varer og tjenester i alt, for varer i alt, for tjenester, og for såkalte tradisjonelle varer. Forskjellen mellom «varer i alt» og «tradisjonelle varer» («ikke-tradisjonelle varer») utgjøres av varene råolje og naturgass, skip, boreplattformer og direkte import og eksport til oljevirksomheten.

Figur 1.1c Bytteforholdet overfor utlandet. 1984=100

1. Råolje og naturgass, skip, boreplattformer og direkte eksport og import til oljevirksomheten.

Kilde:

Bytteforholdet overfor utlandet bedret seg markert i 1989, i hovedsak som følge av oppgang i fraktratene. I 1990 økte disponibel realinntekt med ytterligere 0,9 prosentpoeng som følge av forbedret bytteforhold. Denne utviklingen skyldtes i særlig grad økte priser på råolje og naturgass i forhold til året før. For 1991 viser derimot

foreløpige anslag en forverring av bytteforholdet med utlandet, med et negativt bidrag til veksten i disponibel realinntekt på rundt 1 prosentpoeng. Bakgrunnen for dette er først og fremst lavere gjennomsnittlige eksportpriser på olje og gass i forhold til 1990, men også flere tradisjonelle eksportvarer viste en negativ prisutvikling gjennom 1991. Eksportprisene på viktige norske eksportprodukter fortsatte å falle i 1992, og bidro til et negativt bidrag til veksten i disponibel realinntekt fra endret bytteforhold på over 4 prosentpoeng. Foreløpige anslag tyder på moderate endringer i både eksportpriser og importpriser fra 1992 til 1993, og totalt sett er det anslått en svak bedring av bytteforholdet for fjoråret.

Som en følge av redusert utenlandsgjeld og dermed reduserte renteutgifter, ga *endringen i rente- og stønadsbalansen* et svakt positivt bidrag til veksten i disponibel realinntekt i 1990. En fortsatt reduksjon i utenlandsgjelden trakk renteutgiftene ytterligere ned i 1991, men dette ble oppveid av ekstraordinært store utbetalinger av aksjeutbytte fra oljeselskaper til utenlandske eiere. Alt i alt er det anslått en svak forverring av rente- og stønadsbalansen i 1991. Utbetalingene av aksjeutbytte til utlandet økte ytterligere i 1992, til over 13 milliarder kroner regnet netto, mot rundt 6,5 milliarder kroner i 1991. Denne økningen må ses i lys av skattereformen og endringer i regnskapslovgivingen fom. regnskapsåret 1992, som har åpnet for høyere utbytteutdeling enn tidligere. En nærmere orientering om denne omleggingen er gitt i "[Aksjeselskapenes avsetninger til aksjeutbytte i 1990–92](#)" i avsnitt 1.4 nedenfor.

Ifølge beregningene ga utviklingen i rente- og stønadsbalansen samlet et negativt vekstbidrag på 1 prosentpoeng til veksten i disponibel realinntekt fra 1991 til 1992. I 1993 peker derimot foreløpige anslag mot et nesten like stort positivt vekstbidrag. Bakgrunnen for forbedringen av rente- og stønadsbalansen fra 1992 til 1993 er nedgang i rentebetalinger til utlandet, både som en følge av rentenedgang og redusert utenlandsgjeld.

1.2 FAKTORINNTEKT, LØNN OG DRIFTSRESULTAT

I nasjonalregnskapet blir det for landet som helhet og for hver næring beregnet en *faktorinntekt* som gir uttrykk for den inntekten som tilfaller arbeidskraft og kapital. Faktorinntekten beregnes som nettonasjonalprodukt (nettoproduktet for hver næring) fratrukket netto indirekte skatter. Faktorinntekten deles i *lønnskostnader* og *driftsresultat*. Lønnskostnadene omfatter lønn (inklusive andre sosiale utgifter) til lønnsinntakere samt arbeidsgiveravgift til folketrygden og andre trygdeordninger. Driftsresultatet utgjør den beregnede inntekt av produksjonsfaktorene kapital og eiernes egen arbeidsinnsats. Som en følge av at tall for driftsresultat beregnes som restposter, må en regne med tildels store feilmarginer i disse anslagene.

På det nåværende tidspunkt foreligger ikke nye anslag for disse inntektskomponentene for 1993. Nedenfor (tabell 1c og 1d) er det tatt med nasjonalregnskapstall fram til og med 1992. I rapport nr. 2 1993 fra Det tekniske beregningsutvalget (NOU 1993:26) er inntektsutviklingen i Norge belyst nærmere ved å presentere inntektstall, lønnskostnader og driftsresultat, etter en *funksjonell sektorinndeling*. Dette innebærer at inntektene er gruppert på næring eller offentlige forvaltningssektorer etter hvor de er opptjent. På grunn av at det ikke foreligger ny tallinformasjon, er det i denne rapporten ikke tatt med tall for den funksjonelle inntektsfordelingen. For en oversikt over den historiske utviklingen i den funksjonelle inntektsfordelingen vises til rapport nr. 2 for 1993.

Tabell 1.c: Nettonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*
Nettonasjonalprodukt	342,6	390,0	433,7	441,2	478,4	492,1	524,7	561,7	584,2	597,5
- Netto indirekte skatter	45,3	52,5	64,1	70,4	76,0	73,2	70,0	71,1	72,8	76,9
= Faktorinntekt	297,3	337,5	369,6	370,8	402,2	418,9	454,7	490,6	511,4	520,6
Lønnskostnader	198,2	216,4	239,7	271,4	306,3	324,2	328,6	342,0	356,4	369,0
Driftsresultat	99,0	131,2	129,9	99,4	95,9	94,6	126,1	148,6	155,0	151,6

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.d: Faktorinntektsutviklingen. Prosent

	Årlig endring			Endring fra året før						
	1975-80	1980-85	1985-90	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*
Nettonasjonalprodukt	13,8	12,2	5,3	1,7	8,4	2,9	6,7	7,1	4,0	2,3
Faktorinntekt	14,2	11,5	5,8	0,3	8,5	4,1	8,5	7,9	4,2	1,8
Lønnskostnader	11,0	10,5	7,4	13,2	12,9	5,9	1,1	4,1	4,2	3,5
Driftsresultat	23,3	13,4	2,7	-23,5	-3,5	-1,3	34,1	17,8	4,3	-2,2

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Etter sterk vekst på 1970- og 1980-tallet har lønnskostnadene de siste årene økt moderat. Dette reflekterer både en svak utvikling i sysselsettingen de siste årene og redusert vekst i lønn pr. årsverk. Fra 1989 til 1990 økte de totale lønnskostnadene med 4,1 prosent, mens veksten fra 1990 til 1991 var om lag like sterk ifølge de siste nasjonalregnskapstallene. I 1992 er den nominelle veksten i lønnskostnadene i hele økonomien foreløpig anslått til 3,5 prosent.

Etter et kraftig fall i driftsresultatet fra 1985 til 1986, utløst av oljeprisfallet, fortsatte nedgangen i 1987 og 1988, men med minsket styrke. I 1989 snudde denne tendensen og driftsresultatet økte med rundt 34 prosent fra 1988. Den sterke veksten i driftsresultatet for økonomien som helhet fortsatte i 1990, med en registrert økning på 17,8 prosent. En vesentlig del av inntektsveksten i disse to årene skriver seg fra oljevirkosomheten. Etter 1990 har svak og tildels negativ prisutvikling på viktige norske eksportprodukter gitt svakere utvikling i driftsresultatet. I 1991 er det anslått en økning i disse inntektene på vel 4 prosent, mens foreløpige nasjonalregnskapstall viser en nedgang i driftsresultatet på noe over 2 prosent fra 1991 til 1992.

1.3 DEN INSTITUSJONELLE INNTEKTSFORDELINGEN

I et eget avsnitt i tidligere rapporter fra Beregningsutvalget ("*Den institusjonelle inntektsfordelingen*") i kapittel 1.3 i NOU 1993:26) er det også presentert beregnin-

ger av inntektsutviklingen i Norge etter såkalt *institusjonell sektorinndeling*. Dette betyr at disponibel inntekt for Norge er gruppert etter hvem inntektene tilfaller. Blant institusjonelle sektorer skiller en vanligvis mellom: Offentlig forvaltning, finansinstitusjoner, ikke-personlige foretak, husholdningene og utlandet. Denne delen av nasjonalregnskapet omtales som inntektsregnskapet og er fortsatt under oppbygging i Statistisk sentralbyrå. På det nåværende tidspunkt foreligger det heller ikke her ny informasjon i forhold til inntektstall presentert i rapport nr. 2 1993 fra Det tekniske beregningsutvalg (NOU 1993:26). Foreløpig inntektstall for 1993 vil bli beregnet av Statistisk sentralbyrå i mai 1994. Disse vil bli inkludert i Det tekniske beregningsutvalgs rapport nr. 2 for 1994. På grunn av arbeidet med hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet er det imidlertid på det nåværende tidspunkt usikkert om det vil bli utarbeidet et fullstendig inntektsregnskap.

En nærmere presentasjon og analyse av inntekstutviklingen for en av de institusjonelle sektorene i inntektsregnskapet – *husholdningssektoren* – er imidlertid gitt i neste kapittel. På samme måte som i fjorårets rapporter er inntektstallene fra nasjonalregnskapet supplert med beregninger av utviklingen av disponibel realinntekt for utvalgte typehushold, samt beregninger basert på inntektsstatistikken.

1.4 AKSJESELSKAPENES AVSETNINGER TIL AKSJEUTBYTTE I 1990–92

Skatte- og regnskapsreformen i 1992 førte til store endringer i rammebetingelsene for aksjeselskapenes valg av overskuddsdisponering, f.eks. som utbytte eller tilbakeholdt overskudd. Gjennom innføringen av en felles, flat skattesats på kapitalinntekter for personlige skattytere og selskaper, godtgjøringsmetoden for beskatning av aksjeutbytte og RISK-metoden for beskatning av aksjegevinster er det nye skattesystemet i stor grad nøytralt i sin behandling av ulike former for overskuddsdisponering. I Ot.prp. nr. 35 (1990-91) om skattereformen 1992, er det redegjort for at de tidligere skattereglene gav incitamenter til å dele ut en viss andel av årets utbytte.

Som følge av innføringen av utsatt skatt i regnskapene og overgangsreglene for enkelte tidligere skattecreditter økte selskapenes frie egenkapital betydelig ved årsskiftet 1991-92. Store deler av det som tidligere var ført som akkumulerte betinget skattefrie avsetninger i selskapenes balanse ble omgjort til fri egenkapital. Dermed økte selskapenes muligheter til å dele ut utbytter.

Nedenfor gis en foreløpig oversikt over utviklingen i selskapenes utbyttepolitikk i perioden 1990-92. Tallene som gis gjelder utbytter som er avsatt i selskapenes regnskaper, og en har ikke oversikt over i hvilken grad disse utbyttene faktisk utbetales (året etter). I vurderingene av endringer i utbyttepolitikken er bl.a. følgende forhold sentrale:

- Overgangsreglene for skattereformen medførte at det skattemessig var lite fordelaktig å utdele utbytte til personlige aksjonærer i 1992, altså fra utbytte avsatt i 1991. Det kan tilsi at mange selskaper valgte å forskyve utbytteavsetningene fra 1991 til 1992.

I vurderingen av betydningen av endringene i selskapenes rammevilkår for utbyttepolitikken og dermed for aksjonærenes løpende kapitalinntekter, er følgende forhold sentrale:

- Overskudd som holdes tilbake i selskapet fremfor å deles ut bidrar også til å øke aksjonærenes kapitalinntekter, gjennom en økning i påløpte aksjegevinster. Realiserte gevinster som kun reflekterer tilbakeholdt og skattlagt overskudd i selskapene blir ikke skattlagt, jf. de såkalte RISK-reglene.
- Tall for avsetninger til utbytte er bruttotall, hvilket bl.a. innebærer at utbytteut-

delinger innen konserner regnes med. Andre aksjeselskaper, utenlandske aksjonærer, stat og kommuner mottar en betydelig del av de samlede aksjeutbytterne, og tilflyter dermed ikke norske personlige aksjonærer (direkte).

- Utdeling av aksjeutbytte er ikke ensbetydende med at selskapenes egenkapital svekkes med et samlet beløp lik utbytteutdelingene. I enkelte tilfeller vil aksjonærene skyte inn (deler av) kapitalen i selskapene som ny aksjekapital. Skytes utbyttet inn i det utdelende selskapet er det i realiteten tale om omposteringer av selskapets egenkapital. En har ikke oversikt over i hvilken grad aksjonærer som mottar utbytte faktisk skyter kapitalen inn i selskapssektoren igjen.
- En eventuell økning i den synlige inntektsoverføringen fra selskap til aksjonær i form av aksjeutbytter er ikke nødvendigvis et tegn på at avkastningen av aksjeinvesteringer for personlige skattytere var lavere tidligere. Det fantes, som bl.a. Aarbakkegruppen påpekte, i det tidligere skattesystemet muligheter for å få avkastningen ut av aksjeselskapene uten å måtte betale høy skatt.

Tabell 1e viser driftsresultat, resultat før skattekostnad (resultat før årsoppgjørdisposisjoner i 1991) og avsetninger til utbytte for selskapene som er registrert på Oslo Børs. Det skilles mellom industri- og skipsaksjeselskaper, og tall er også skilt ut for den undergruppen av selskaper i begge gruppene som hadde positivt resultat før skattekostnad/resultat før årsoppgjørdisposisjoner i begge år.

Tabell 1.e: Driftsresultat, resultat før skattekostnad¹⁾ og avsetninger til utbytte i 1991 og 1992 for børsnoterte industriaksjeselskaper og skipsaksjeselskaper. Mill. kroner

	1991	1992
<i>Driftsresultat</i>		
Industri i alt	8 515	11 295
– herav de som hadde positivt resultat før skattekostnad i både 1991 og 1992	7 468	7 846
Skip i alt	2 466	1 164
– herav de som hadde positivt resultat før skattekostnad i både 1991 og 1992	2 411	1 283
<i>Resultat før skattekostnad¹⁾</i>		
Industri i alt	3 069	4 301
– herav de som hadde positivt resultat før skattekostnad i både 1991 og 1992	5 889	6 332
Skip i alt	2 660	-1 716
– herav de som hadde positivt resultat før skattekostnad i både 1991 og 1992	2 427	625
<i>Utbytte</i>		
Industri i alt	1 782	2 116
– herav de som hadde positivt resultat før skattekostnad i både 1991 og 1992	990	1 445
Skip i alt	179	274
– herav de som hadde positivt resultat før skattekostnad i både 1991 og 1992	91	174

1) Resultat før årsoppgjørdisposisjoner i 1991.

Kilde: Oslo Børs Informasjon/Finansdepartementet.

En ser at avsetninger til utbytte økte betydelig (med mellom 18,5 og 92,2 prosent) i alle gruppene. For børselskapene under ett økte utbytterne fra litt under 2

mrdr. kroner til nesten 2,4 mrd. kroner fra 1991 til 1992. For industriselskapene sett under ett økte resultat før skattekostnad/resultat før årsoppgjørdisposisjoner med vel 40 prosent fra 1991 til 1992, mens avsatt utbytte økte med 18,5 prosent. For de av industriselskapene som hadde positivt resultat før skattekostnad i begge årene var tilsvarende tall hhv. 7,5 prosent og 46,0 prosent. For skipsaksjeselskapene under ett ser en at avsatt utbytte økte betydelig, til tross for at samlet resultat før skattekostnad gikk ned fra 2,7 mrd. kroner til -1,7 mrd. kroner. Det er altså ikke en klar sammenheng mellom endring i driftsresultat og resultat før skattekostnad på den ene siden og avsetninger til utbytte på den andre. En bør imidlertid være forsiktig med å trekke for sterke konklusjoner basert på tallene i tabell 1e, siden de bare gjelder to inntektsår og fordi de kan påvirkes betydelig av spesielle forhold i enkelte selskaper. Det siste gjelder særlig for skipsaksjeselskapene, siden denne gruppen bare utgjør 35 selskaper. Den betydelige økningen i skipsaksjeselskapenes avsetninger til utbytte, til tross for at både driftsresultat og resultat før skattekostnad gikk betydelig ned, må bl.a. ses i sammenheng med den vesentlige økningen i selskapenes frie egenkapital som følge av regnskapsreformen og overgangsreglene i skatterefor-men.

Kredittvurderingsselskapet DB Soliditet registrerer regnskapene for alle selskaper som sender opplysninger til Brønnøysundregistrene, og kan derfor gi informasjon om regnskaps- og balansetall for et betydelig antall selskaper. Disse tallene skulle i utgangspunktet gi bedre informasjon om eventuelle endringer i utbyttepolitikken i selskapssektoren som sådan enn tallene fra Oslo Børs.

Tabell 1f viser driftsresultat, resultat før skattekostnad (resultat før årsoppgjørdisposisjoner i 1990 og 1991) og avsetninger til utbytte for de 69 639 bedriftene som er registrert av DB Soliditet, og som leverte regnskap til Brønnøysundregistrene i alle årene 1990, 1991 og 1992. Tallene gjelder hhv. bedrifter i alle sektorer utenom olje-, bank-, finans- og forsikringsbransjen, og bedrifter i industrien. I tillegg gis tall for de 22 537 bedriftene som hadde positivt resultat før skattekostnad/resultat før årsoppgjørdisposisjoner i alle de tre årene.

Tabell 1.f: Driftsresultat, resultat før skattekostnad¹⁾ og avsatt utbytte for alle bransjer unntatt bank, finans, forsikring og olje, samt data for industrisektoren separat. Mill. kroner

	1990	1991	1992
<i>Driftsresultat</i>			
I alt	38 979	38 658	35 781
– herav de som hadde positivt resultat før skattekostnad i 1990, 1991 og 1992	27 899	30 171	33 073
Industri i alt	9 659	9 080	9 797
– herav de som hadde positivt resultat før skattekostnad i 1990, 1991 og 1992	8 392	8 380	9 560
<i>Resultat før skattekostnad¹⁾</i>			
I alt	27 693	17 689	5 412
– herav de som hadde positivt resultat før skattekostnad i 1990, 1991 og 1992	33 083	32 651	34 609
Industri i alt	13 209	8 730	5 959
– herav de som hadde positivt resultat før skattekostnad i 1990, 1991 og 1992	12 078	9 656	11 556

Tabell 1.f: Driftsresultat, resultat før skattekostnad¹⁾ og avsatt utbytte for alle bransjer unntatt bank, finans, forsikring og olje, samt data for industrisektoren separat. Mill. kroner

	1990	1991	1992
<i>Avsatt utbytte</i>			
I alt	5 123	5 800	9 996
– herav de som hadde positivt resultat før skattekostnad i 1990, 1991 og 1992	2 592	3 930	6 413
Industri i alt	1 170	1 940	2 853
– herav de som hadde positivt resultat før skattekostnad i 1990, 1991 og 1992	569	1 349	1 885

1)Resultat før årsoppgjørdisposisjoner i 1991.

Kilde: DB Soliditet/Finansdepartementet.

En ser at samlet resultat før skattekostnad/resultat før årsoppgjørdisposisjoner har blitt betydelig redusert fra 1990 til 1992, mens driftsresultatet har holdt seg relativt uendret. Underlagsmaterialet viser at det har vært en betydelig økning i netto finanskostnader i denne perioden, samt at netto ekstraordinære inntekter har gått ned fra om lag 6 mrd. kroner i 1990 til -2 mrd. kroner i 1992. Samlet økte avsetninger til utbytte med vel 13 prosent fra 1990 til 1991, og med vel 72 prosent fra 1991 til 1992. Samlede avsetninger til utbytte for de selskapene som inngår i tabell 1f var nesten 10 mrd. kroner i 1992.

Det er altså heller ikke i tabell 1f noen positiv sammenheng i makro mellom utviklingen i driftsresultat og resultat før skattekostnad på den ene siden og avsetninger til utbytte på den andre. For industriselskapene økte utbyttet prosentvis mer fra 1990 til 1991 enn fra 1991 til 1992. Det kan tyde på at skatte- og regnskapsreformen betydde lite for disse selskapenes utbyttepolitikk på kort sikt.

KAPITTEL 2

Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene

Husholdningssektoren omfatter alle personer hjemmehørende i Norge. Den omfatter også selvstendig næringsdrivende som driver ikke-finansiell aktivitet i egen regi, og som ikke er inkludert i foretakssektoren. Husholdningssektoren er den klart største av de institusjonelle hovedsektorene i nasjonalregnskapet målt ved disponibel inntekt. I perioden 1980-1990 tilfalt mellom 57 og 64 prosent av Norges disponible inntekt husholdningene. Som vist i forrige kapittel, var denne andelen i 1992 helt oppe i 68 prosent.

Med *disponibel inntekt for en husholdning* menes den inntekten som står til disposisjon for privat konsum (forbruk) eller sparing. Dette betyr at en må trekke utgifter som ikke er knyttet til konsum eller sparing, fra bruttoinntekten, for å komme fram til den disponible inntekten. Slike utgifter vil først og fremst være direkte skatter, men kan også omfatte finansielle utgifter som renteutgifter, avhengig av hvor omfattende inntektene er definert. For å komme fram til *disponibel realinntekt* må en videre korrigere for prisutviklingen på de varer og tjenester som inntekten brukes til, dvs. konsumprisutviklingen. Utviklingen i disponibel realinntekt for en husholdning blir dermed i hovedsak bestemt av fire forhold; inntektsutviklingen, skatteendringer, utviklingen i renteutgifter og prisutviklingen.

- En husholdning kan ha inntekt fra flere kilder, f.eks. lønnsinntekt, inntekter fra næringsvirksomhet (driftsresultat), renter av bankinnskudd eller andre finansinvesteringer, og inntekter fra pensjoner og andre trygdeordninger. En lønnstakerhusholdning har lønn som hovedinntekt, mens næringsinntekter og trygder er hovedinntekter for husholdningsgruppene selvstendig næringsdrivende og trygdede. Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig ifølge nasjonalregnskapskonvensjoner regnes som konsumert i det år de anskaffes. Beregnet avkastning på konsumkapital (utenom bolig) inngår derfor ikke som inntekt i inntektsregnskapet. Husholdningene er derimot «eiere» av produksjonssektoren for bolig tjenester i regnskapet, og mottar følgelig den beregnede avkastningen på boligkapitalen i denne sektoren som en del av sin inntekt.
- Skatten for ulike husholdninger kan variere selv om inntektene i utgangspunktet er like. Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengig av hvordan husholdningen innretter seg. F.eks. vil skattene avhenge av om inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekten dem imellom. Videre vil ulike former for finansinvesteringer, f.eks. BSU, aksjeplasseringer og pensjonsforsikringer påvirke skatteberegningene. Hvis finansinvesteringene, investeringer i bolig eller privat konsum (forbruk) blir finansiert ved låneopptak, vil adgangen til fradrag for gjeldsrenter påvirke skatten. Det samme gjelder for investeringer i næringsvirksomhet hvor dessuten avskrivings- og avsetningsregler vil påvirke beskatningen av næringsinntekten.
- Om renteutgifter skal komme til fradrag ved beregning av disponibel inntekt for en husholdning, bør prinsipielt sees i sammenheng med hvor omfattende inntektsbegrepet er definert. Hvis næringsinntekt (driftsresultat), som er en kombinasjon av kapitalavkastning på produksjonskapital og arbeidsinnsats som selvstendig næringsdrivende, finansinntekter og beregnet avkastning av konsumkapital (egen bolig, varige konsumgoder) inngår i inntektsbegrepet, bør alle ren-

teutgifter naturlig komme til fradrag ved beregning av disponibel inntekt. Avgrensingsproblemer oppstår når låneopptak og dermed renteutgifter har gitt opphav til inntekter som ikke regnes med ved beregning av disponibel inntekt. I nasjonalregnskapet regnes som nevnt avkastning av boligkapitalen som en del av husholdningenes inntekter, mens andre varige konsumgoder betraktes som konsumert når de er kjøpt. Husholdningenes totale netto renteutgifter trekkes fra i beregningen av disponibel inntekt i nasjonalregnskapet. I prinsippet burde en her ha skilt ut andelen av renteutgiftene som er brukt til å finansiere konsumkapital utenom bolig, men datamaterialet gir ikke grunnlag for en slik oppsplitting.

- Beregninger av disponibel realinntekt krever en omregning til faste priser, dvs. at en må dividere den løpende inntekten med en prisindeks. Valget av prisindeks er ikke entydig. Det vanlige er å deflatere husholdningenes inntekter med en felles prisindeks – enten konsumprisindeksen eller deflatoren for totalt privat konsum i nasjonalregnskapet. I de beregningene presentert nedenfor som er basert på tall fra nasjonalregnskapet, benyttes den sistnevnte prisindeksen.

Det bør understrekes at disponibel realinntekt ikke gir direkte uttrykk for levekår. Ett problem i denne forbindelse er knyttet til bruk av en felles prisindeks som nevnt ovenfor. I så fall får en ikke tatt hensyn til at husholdninger kan ha ulik forbruks sammensetning og at prisene på ulike varer og tjenester varierer for ulike husholdningsgrupper. Videre bør det påpekes at offentlig konsum ikke er med i beregningene, selv om denne posten er et viktig bidrag til levekårene. Direkte skatter kommer til fradrag i disponibel inntekt, og endringer i indirekte skatter tas hensyn til gjennom virkninger på prisene. Motytelsene, bortsett fra kontantytelser i form av stønader og pensjoner o.l., faller derimot utenfor.

Det bør også nevnes at enkelte inntektskomponenter som inntektsføres i nasjonalregnskapet, ikke utbetales til husholdningene i det aktuelle året. Et eksempel på dette er såkalte «fremmede renter», som er avkastningen på husholdningenes forsikringskrav.

Omvurdering av aktiva, f.eks. ikke realiserte aksje-gevinster/tap, endringer i verdien av boligkapitalen o.l., inngår ikke i begrepet disponibel inntekt slik det er presisert ovenfor. Slike omvurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmuligheten over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdningene. Slike beregninger er under arbeid i Statistisk sentralbyrå i forbindelse med den pågående hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet.

Nedenfor gjengis tall for husholdningenes disponible realinntekt slik de fremkommer i nasjonalregnskapet. I neste avsnitt (2.2) presenteres mer detaljerte tall for inntektsutviklingen for ulike grupper av husholdninger, der en fokuserer spesielt på betydningen av skattesystemet og omfanget av gjeldsrenter. Det bør understrekes at begrepet disponibel realinntekt i de sistnevnte beregningene avviker fra de konvensjoner som benyttes i nasjonalregnskapet. For det første opereres det i enkelte tabeller med andre inntektsbegreper, blant annet ved at (netto) renteutgifter ikke er trukket ut. Det opereres da med begrepet *inntekt etter skatt*. For det andre er realstørrelser i "*Beregnete endringer i inntekter for utvalgte husholdninger*" i avsnitt 2.2 beregnet ved å deflatere nominelle inntektsbeløp med konsumprisindeksen.

2.1 DISPONIBEL REALINNTEKT FOR HUSHOLDNINGER IFØLGE INNTEKTSREGNSKAPET

- *Husholdningenes disponible realinntekt økte med 1,7 prosent i 1993.*
- *Betydelig vekstbidrag fra lavere netto renteutgifter.*

Tabell 2a viser husholdningenes inntekter og utgifter fordelt på ulike poster for årene 1984-1993. I forhold til konvensjonene i nasjonalregnskapet er arbeidsgiveravgift trukket ut både på inntektssiden (lønn) og utgiftssiden (direkte skatter og trygdepremier). Beregningene viser en betydelig vekst i disponibel realinntekt for husholdningene de fire siste årene, etter nær nullvekst gjennom de tre forutgående årene sett under ett. Mens veksten i husholdningenes disponible realinntekt i 1990 og 1991 er anslått til henholdsvis 2,7 og 1,6 prosent, viser foreløpige anslag en vekst på over 4 prosent i 1992. I 1993 ble veksttakten for disponibel realinntekt for husholdningssektoren betydelig redusert, til 1,7 prosent ifølge foreløpige anslag.

I tabell 2b er den nominelle veksten i husholdningenes inntekts- og utgiftskomponenter i perioden 1984-1993 deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum. Tabellen viser hvordan de ulike komponentene har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt i denne perioden.

Tabell 2.a: Inntekter og utgifter for husholdninger i alt. Milliarder kroner

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993 ⁴)
Inntekter	318,3	347,6	393,3	443,1	480,6	496,5	526,9	552,6	575,2	587
– Lønn ¹⁾	185,0	205,2	232,2	261,4	275,1	279,5	290,9	303,3	313,6	321
– Driftsresultat	40,8	41,7	45,2	47,3	51,5	52,2	58,5	59,5	61,5	67
– Renteinntekter ²⁾	18,7	22,3	29,0	36,0	42,0	40,5	41,8	41,5	41,9	35
– Stønader	69,2	75,2	82,8	93,6	107,1	120,0	131,0	143,2	153,1	160
– Andre inntekter	4,6	3,2	4,1	4,8	4,8	4,4	4,7	5,0	5,0	5
Utgifter	95,7	108,8	130,5	162,4	180,3	181,7	187,8	193,7	191,1	188
– Direkte skatter og trygdepremier ¹⁾	68,0	75,8	87,6	104,2	111,5	112,2	116,9	121,8	122,4	130
– Renteutgifter	24,1	28,8	37,5	51,9	62,0	62,2	63,4	62,6	58,8	48
– Andre utgifter	3,6	4,1	5,4	6,4	6,8	7,4	7,6	9,3	9,8	10
Disponibel inntekt	222,6	238,9	262,8	280,7	300,3	314,9	339,1	358,9	384,1	400
Disponibel realinntekt ³⁾	330,4	335,4	342,5	339,0	342,2	344,0	353,1	358,9	374,6	381
Vekst i disponibel realinntekt, prosent	3,7	1,5	2,1	÷1,0	1,0	0,5	2,7	1,6	4,4	1,7

* Foreløpige tall

1) Ekskl. arbeidsgiveravgift

2) Husholdningenes renteinntekter omfatter i tillegg til renter på finansobjekter, bankinnskudd m.v. også såkalte «fremmede renter i livsforsikring» (ikke-realiserte renter). I 1992 utgjorde ikke-realiserte renteinntekter nærmere 40 prosent av totale renteinntekter i husholdningssektoren.

3) Deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum. Prisbasis=1991

4) Beregningsutvalgets anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.b: Disponibel realinntekt for husholdninger i alt. Endring i milliarder 1991-kroner hvor ikke annet framgår¹⁾

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991 *	1992 *	1993 2)	Vekst i prosent 1993 ²⁾
Endring i disp. realinntekt	11,6	5,0	7,1	÷3,5	3,2	1,8	9,2	5,8	15,6	6,2	1,7
Bidrag fra:											
– Lønn	7,2	13,5	14,5	13,1	÷2,2	÷8,2	÷2,4	0,4	2,5	0,2	0,0
– Driftsresultat	2,1	÷2,0	0,4	÷1,9	1,6	÷1,7	3,9	÷1,4	0,4	3,1	0,8
– Stønader	2,5	2,9	2,3	5,1	9,1	9,0	5,4	6,8	6,1	3,0	0,8
– Direkte skatter og trygdepremier	÷2,3	÷5,5	÷7,7	÷11,7	÷1,2	4,5	0,8	÷0,1	2,5	÷4,4	÷1,2
– Netto renteutg.	1,5	÷1,1	÷2,0	÷8,1	÷3,5	÷1,0	1,3	1,3	4,5	4,2	1,2
– Andre inntekter netto	÷0,1	÷2,6	÷0,4	÷0,2	÷0,5	÷0,9	0,1	÷1,3	÷0,4	0,0	0,0

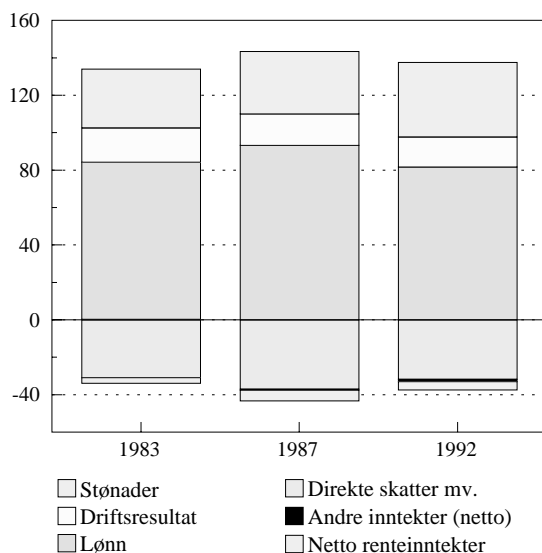
* Foreløpige tall

1) Inntekts- og utgiftstall deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum 1991=100.

2) Beregningsutvalgets anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I tillegg til lønn er driftsresultat og stønader viktige inntektskomponenter for husholdningene. Sistnevnte har fått økt betydning de siste årene; som andel av disponibel inntekt har stønadene økt fra rundt 31,4 prosent i 1983 til om lag 40 prosent i 1992, jf. figur 2.1.

Figur 2.1 Husholdningenes inntekter og utgifter i prosent av disponibel inntekt

Kilde:

På grunn av sterk sysselsettingsvekst midt på 1980-tallet ga veksten i lønningene det største bidraget til økt realinntekt i disse årene. I perioden 1988-1990 trakk derimot bidraget fra lønnsveksten husholdningenes disponible realinntekt ned. I 1991 var bidraget nær null, mens sterkere lønns- enn prisvekst ga et klart positivt vekstbidrag i 1992 ifølge foreløpige regnskapstall. Tilnærmet uendret sysselsetting og moderat lønnsvekst innebærer et svakt bidrag fra lønn til veksten i disponibel realinntekt fra 1992 til 1993.

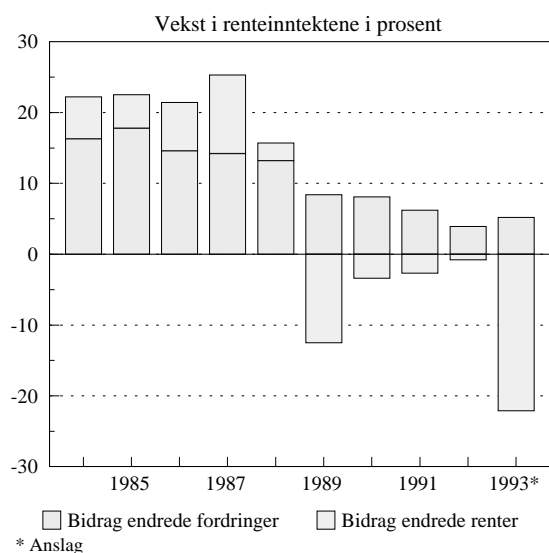
Driftsresultatet er hovedinntektskilden til selvstendig næringsdrivende. Tabell 2b viser at bidraget fra driftsresultatet til økningen i disponibel realinntekt var beskjedent, tildels negativt de fleste årene frem til og med 1989. I 1990 økte imidlertid driftsresultatet betydelig. Etter negativt bidrag i 1991, viser beregninger et svakt positivt vekstbidrag fra driftsresultat i 1992. I 1993 peker foreløpige regnskapstall mot et klart sterkere bidrag fra økt driftsresultat til veksten i disponibel realinntekt, i størrelsesorden 0,8 prosentpoeng.

Stønadene, som er den viktigste inntektskilden til pensjonister og trygdede, har gjennom hele perioden gitt positive bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. Dette skyldes for en stor del en jevn økning i antall eldre og utbetalte pensjoner, som er den største stønadsposten. Økningen i vekstbidraget fra og med 1988 har også sammenheng med økt arbeidsledighet og dermed økte trygdeutbetalinger. (Økningen i dagpengeutbetalingene utgjorde nær 25 prosent av den totale stønadsveksten i perioden 1988-1990). Fra 1988 fram til 1993 utgjorde veksten i stønadene det klart viktigste bidraget til økningen i husholdningenes disponible realinntekter. I 1991 var stønadsveksten absolutt sett alene sterkere enn økningen i disponibel realinntekt. For 1992 viser foreløpige beregninger et fortsatt betydelig bidrag fra stønader til veksten i disponibel realinntekt. Økte utbetalinger til ledighetstrygd og attføring sto for rundt tredjeparten av denne økningen. Stønadsveksten avtok i 1993, men ga også dette året et betydelig vekstbidrag til husholdningenes disponible realinntekt ifølge foreløpige oppgaver.

I årene 1984-1988 ga utviklingen i skatter og trygdepremier et negativt bidrag til realinntektsveksten, dvs. at realverdien av husholdningenes skatteinnbetalinger steg i disse årene. Det er verdt å merke seg at med realinntektsvekst vil bidragene fra direkte skatter være negative selv med uendrete gjennomsnittlige skattesatser. I de neste to årene ga imidlertid utviklingen i skatteinnbetalingene positive vekstbidrag, ved at den nominelle veksten i direkte skatter og trygdepremier var lavere enn konsumprisveksten. Etter et svakt negativt vekstbidrag i 1991, førte lettelse i den direkte beskatningen i 1992 til et anslått bidrag på 2,5 milliarder 1991-kroner til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. I 1993 er det anslått om lag uendrete gjennomsnittsskatter for husholdningene i alt, og med positiv realinntektsvekst fås dermed et negativt bidrag fra skatter.

Som vist i tabell 2b, bidro utviklingen i realverdien av netto renteutgifter stort sett negativt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt gjennom 1980-årene. I de siste årene har denne utviklingen snudd, idet husholdningenes netto renteutgifter har bidratt positivt til veksten i disponibel realinntekt. Denne utviklingen har sammenheng med den sterke finansielle konsolideringen blant husholdningene, med betydelig gjeldsnedbetaling eller økning av fordringer. Siden husholdningene er i netto fordringsposisjon, trekker nedgangen i det generelle rentenivået isolert sett i retning av lavere netto renteinntekter. Denne effekten motvirkes imidlertid av en fortsatt økning i netto fordringer. Reduserte gjennomsnittlige rentemarginer de siste par årene har også bidratt positivt. Nedgangen i innskuddsrentene ble spesielt i 1993

bremset av at husholdningenes renteinntekter i henhold til nasjonalregnskapets konvensjoner omfatter såkalte fremmede renter, som er beregnet avkastning på forsikringskrav. Disse rentene faller klart langsommere enn rentene på ordinære innskudd, fordi en stor del av forsikringsselskapenes fordringer er plassert i obligasjoner med faste (kupong-)renter. I 1992 er vekstbidraget fra lavere netto renteutgifter anslått til hele 4,5 milliarder 1991-kroner, tilsvarende 1,3 prosentpoeng. Foreløpige beregninger peker mot et nesten like sterkt vekstbidrag fra netto renteinntekter i 1993.

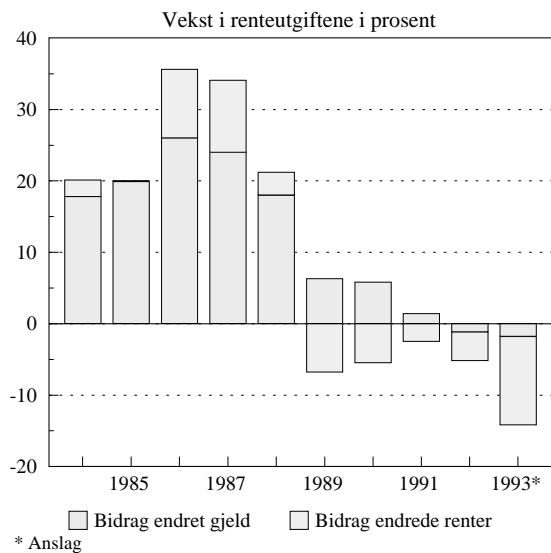
Figur 2.2a Husholdningenes renteinntekter. Vekst i prosent.¹⁾

1. Det bør bemerkes at Norges Banks beregninger avviker fra Statistisk sentralbyrås, som en følge av ulike metoder og forskjeller i datamaterialet. Veksten i renteinntekter og -utgifter i figurene 2.2a og 2.2b vil derfor ikke samsvare helt med de tilsvarende tallene i tabell 2a og 2b. Forholdet mellom de ulike bidragene vil allikevel være omtrent de samme.

Kilde:

Veksten i renteinntektene og renteutgiftene kan splittes på henholdsvis endring i fordringer/gjeld og endring i gjennomsnittlige rentesatser. Beregninger av denne typen, foretatt av Norges Bank, er vist i figur 2.2a og 2.2b.

Figuren viser at gjeldsveksten var betydelig sterkere enn fordringsveksten i perioden 1986-1988. Denne utviklingen stoppet opp i 1989, hvor husholdningenes renteutgifter ifølge Norges Banks beregninger var om lag uendret fra året før. En mer moderat gjeldsøkning ble oppveid av lavere rentesatser. Det samme bildet gjorde seg gjeldende for 1990 og 1991, med avtakende bidrag fra de ulike komponentene. For 1992 viser Norges Banks beregninger en nedgang i husholdningenes renteutgifter på vel 5 prosent fra året før, med bidrag både fra avtakende renter og redusert bruttogjeld. I 1993 viser disse beregningene en kraftig nedgang (rundt 14 prosent) i renteutgiftene, først og fremst som følge av lavere renter.

Figur 2.2b Husholdningenes renteutgifter. Vekst i prosent.¹⁾

1. Det bør bemerkes at Norges Banks beregninger avviker fra Statistisk sentralbyrås, som en følge av ulike metoder og forskjeller i datamaterialet. Veksten i renteinntekter og -utgifter i figur 2.2a og 2.2b vil derfor ikke samsvare helt med de tilsvarende tallene i tabell 2a og 2b. Forholdet mellom de ulike bidragene vil allikevel være omtrent de samme.

Kilde:

Etter flere år med tildels sterk vekst i husholdningenes renteinntekter, falt disse med rundt 4 prosent i 1989 ifølge Norges Banks anslag, etter klart negativt bidrag fra renteutviklingen. For perioden 1990-1992 var det igjen vekst i renteinntektene. En fortsatt tendens til lavere rentesatser motvirket ikke fullt ut økningen i husholdningenes fordringer. Det sterke rentefallet fra 1992 til 1993 førte imidlertid til klar nedgang i renteinntektene. Vekst i husholdningenes bruttfordringer trakk isolert sett renteinntektene opp, men alt i alt falt renteinntektene med nesten 17 prosent fra 1992 til 1993 ifølge disse beregningene.

Husholdningssektoren oppdelt i lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og trygdede.

I inntektsregnskapet i nasjonalregnskapet er husholdningene delt inn i grupper etter hvor hovedinntekten kommer fra. Selvstendig næringsdrivende har egen næringsdrift som hovedinntektskilde, lønnstakere har vanlig lønnsarbeid som hovedinntektskilde, mens trygdede, pensjonister o.a. har pensjoner, ulike trygder eller annet som hovedinntekt. I denne siste gruppen kommer også studenter og militære. Det er betydelig usikkerhet ved en slik oppdeling, og inntektstallene for undergruppene er av klart dårligere kvalitet enn inntektstallene for husholdningssektoren under ett.

Ved avslutningen av denne rapporten, foreligger det ingen ny informasjon om inntektsutviklingen for disse undergruppene i forhold til det tallmaterialet som er presentert tidligere i rapporter fra Beregningsutvalget. I rapport nr. 2 for 1993 (NOU 1993:26) ble det presentert inntektstall for lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og trygdede fram til og med 1992. I tabell 2c nedenfor presenteres veksten i disponibel realinntekt for de tre hovedgruppene av husholdninger i denne perioden.

Tabell 2.c: Utviklingen i disponibel realinntekt for lønnstakere, selvstendige næringsdrivende og trygdede. Årlig prosentvis vekst.

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993 ¹⁾
Husholdninger i alt	3,7	1,5	2,1	-1,0	1,0	0,5	2,7	1,6	4,4	1,7
– Lønnstakere	2,9	2,8	2,3	-0,7	0,0	0,5	1,4	1,6	4,3	
– Selvstendige	-0,5	-8,5	-3,0	-12,8	-3,7	-3,0	11,9	0,0	7,2	
– Trygdede	9,2	2,9	5,2	4,4	5,5	2,1	3,4	2,5	3,3	

* Foreløpige tall

1) Beregningsutvalgets anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Som vist i tabellen, var det betydelige forskjeller i inntektsutviklingen for de tre gruppene i 1980-årene. Mens den gjennomsnittlige årlige veksten i disponibel realinntekt for lønnstakere i perioden 1983-1989 var 1,4 prosent, om lag det samme som gjennomsnittet for alle husholdninger (1,3 prosent), var veksten 5,3 prosent for trygdede og -5,2 prosent for selvstendige. Den sterke veksten i disponibel realinntekt for trygdede og pensjonister reflekterer den tidligere nevnte veksten i antallet trygdede og tilhørende stønadsutbetalinger. I tillegg skiller denne gruppen seg fra øvrige husholdningskategorier ved at den har hatt et betydelig positivt bidrag fra netto renteinntekter. Hovedårsaken til at gruppen selvstendig næringsdrivende hadde en reell inntektsreduksjon i denne perioden er at realverdien av driftsresultatet, som står for om lag 2/3 av deres inntekter, utviklet seg svakt og tildels negativt i de fleste av årene. I tillegg hadde selvstendige en betydelig økning i renteutgiftene mot slutten av perioden, noe som har sammenheng med en generelt større gjeld for selvstendige enn for de to andre husholdningsgruppene.

Bildet for selvstendige snudde i 1990, da disponibel realinntekt for denne gruppen økte med nær 12 prosent. Bakgrunnen for dette er den sterke veksten i driftsresultatet i næringsvirksomhet dette året. Etter nullvekst i 1991 peker foreløpige beregninger mot en ny betydelig inntektsvekst for gruppen selvstendige i 1992. For lønnstakergruppen er veksten i disponibel realinntekt både i 1991 og 1992 anslått til å være på linje med veksten for husholdninger under ett. Økningen i trygdedes disponible realinntekt har fortsatt, men har i de siste årene ligget lavere enn gjennomsnittet fra 1980-tallet, rundt eller i underkant av 3 prosent.

Disponibel realinntekt og antall personer

Inntektstall fra inntektsregnskapet for husholdningssektoren er summariske i den forstand at de ikke korrigerer for endringer i husholdningenes antall og sammensetning. Nedenfor er det derfor gitt tall for husholdningenes gjennomsnittsinntekt og realinntektsutvikling pr. person.

Disponibel inntekt i husholdningssektoren regnet pr. person kan anslås til nær 84 000 kr i 1991. Med omtrent 2,4 personer i gjennomsnitt pr. husholdning (Folke- og bolig tellingen 1990) blir gjennomsnittlig disponibel husholdningsinntekt om lag 201 000 kr ifølge inntektsregnskapet. For 1992 peker foreløpige anslag mot en gjennomsnittlig inntekt pr. person på rundt 89 000 kr, og en inntekt pr. husholdning på 214 600 kr.

Tabell 2d viser årlig prosentvis vekst i disponibel realinntekt i husholdningssektoren regnet pr. person i perioden 1984-1993. Veksten i 1992 er anslått til hele 3,8 prosent, mens foreløpige anslag for 1993 peker mot en vekst i disponibel realinntekt pr. person på 1,0 prosent. Til sammenligning var den gjennomsnittlige årlige veksten fra 1984 til 1989 0,9 prosent.

Tabell 2.d: Vekst i disponibel realinntekt pr. person.¹⁾ Prosent.

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991 *	1992 *	1993 2)
Disponibel realinntekt pr. person	3,4	1,1	1,8	-1,5	0,3	0,2	2,4	1,2	3,8	1,0

* Foreløpige tall

1) Basert på tall for folkemengden ved utgangen av året

2) Beregningsutvalgets anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

2.2 BEREGNEDE ENDRINGER I INNTEKTER FOR UTVALGTE HUSHOLDNINGER

Inntektsskattereglene for 1993 og 1994 er i all hovedsak en videreføring av skattereglene for 1992. For lønnstakere som har hatt en lønnsvekst om lag på linje med justeringen av inntektsgrensene i skattesystemet har skattereglene i liten grad påvirket utviklingen i disponibel realinntekt siden 1992. Lønnstakere som har hatt en lønnsvekst på 2,7 prosent, som tilsvarer anslått gjennomsnittlig årslønnsvekst, har isolert sett fått om lag uendret reallønn etter skatt fra 1992 til 1993.

Under lønnsoppgjør, jordbruksoppgjør og pensjonsregulering forhandles det bare om utviklingen i én inntektsart og ikke om den totale inntektsutviklingen for ulike husholdningsgrupper. Selv om sammenhengene kan være noe kompliserte, vil skatter og endringer i priser også bidra til at realverdien av det inntektstillegget som inntektstakeren mottar blir mindre enn det nominelle inntektstillegget det forhandles om. Det er derfor alminnelig interesse for beregninger som belyser hvordan skatter og priser påvirker realinntekt etter skatt. Inntektsbegrepet er for dette formålet definert snevrere (reallønn etter skatt) enn i omtalen foran som bygger på nasjonalregnskapets definisjon.

For mange lønnstakerhusholdninger har utviklingen i inntekt som er disponibel til konsum etter 1992 i større grad vært påvirket av endringer i rentenivået enn av endringer i skattereglene, jf. også omtale i "[Disponibel realinntekt for husholdninger ifølge inntektsregnskapet](#)" i avsnitt 2.1.

Kort om endringer i skatteregler i årene 1991–1994

Tabell 2.e: Skattesatser og beløpsgrenser m.v. etter 1991-, 1992-, 1993- og 1994-regler

	1991-regler	1992-regler	1993-regler	1994-regler
a Trygdeavgift				
Lønnsinntekt	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
Næringsinntekt i jordbruk, skogbruk og fiske	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
Annen næringsinntekt	12,7 pst	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst
Pensjonsinntekt	1,6 pst	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst
b Toppskatt til staten				
Sats, 1. trinn	9,5 pst	9,5 pst	9,5 pst	9,5 pst
Nedre grense:				
1. trinn, klasse 1	207 000 kr	200 000 kr	204 000 kr	208 000 kr
1. trinn, klasse 2	249 000 kr	242 000 kr	247 000 kr	252 000 kr
Sats, 2. trinn ¹⁾	-	13,0 pst	13,7 pst	13,7 pst
Nedre grense:				
1. trinn, klasse 1	-	225 000 kr	230 000 kr	234 500 kr
2. trinn, klasse 2	-	252 000 kr	258 000 kr	263 000 kr
Skatter på netto inntekt/alminnelig inntekt				
c Ordinær statsskatt				
Progresjonsgrenser i 1991-regler				
Klasse 1	Klasse 2			
0–130 000	0–162 000	0,0 pst		
130 000–164 000	162 000–189 000	7,5 ² pst		
164 000–	189 000–	14,0 ² pst		
d Kommune, fylkes- og fellesskatt				
Finnmark og Nord-Troms	26,5 pst	26,0 pst	24,5 pst	24,5 pst
Landet ellers	26,5 pst	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst
e Maksimalle marginale skattesatser				
På netto innt./alminnelig innt. ³⁾	40,5 pst	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst
Samlet maksimal marginalskatt på lønn og personinntekt fra næringsvirksomhet i jordbruk, skogbruk og fiske	57,8 pst	48,8 pst	49,5 pst	49,5 pst
Samlet maksimal marginalskatt på personinntekt fra annen næringsvirksomhet	62,7 pst	51,7 pst	52,4 pst	52,4 pst

Tabell 2.e: Skattesatser og beløpsgrenser m.v. etter 1991-, 1992-, 1993- og 1994-regler

	1991-regler	1992-regler	1993-regler	1994-regler	
<i>Standardfradrag m.v.</i>					
f	<i>Klassefradrag</i>				
	Klasse 1	20 700 kr	21 700 kr	22 200 kr	22 600 kr
	Klasse 2	41 400 kr	43 400 kr	44 400 kr	45 200 kr
g	<i>Minstefradrag</i>				
	Sats	15,0 pst	20,0 pst	20,0 pst	20,0 pst
	Øvre grense	10 000 kr	27 000 kr	27 600 kr	28 100 kr
	Nedre grense	3 200 kr	3 200 kr	3 300 kr	3 400 kr
h	<i>Særfradrag for alder m.v.⁴⁾</i>				
		22 560 kr	16 920 kr	17 280 kr	17 640 kr
i	<i>Avtrappingssats, skattereduk- sjonsregelen</i>				
		50,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst
j	<i>Skattefrie nettoinntekter, pen- sjonister</i>				
	Enslige	55 900 kr	59 000 kr	60 400 kr	61 600 kr
	Ektepar	87 900 kr	92 100 kr	94 200 kr	96 100 kr
k	<i>SMS/LMS</i>				
	Maksimalt sparebeløp:				
	Klasse 1	4 000 kr	-	-	-
	Klasse 2 ⁵⁾	8 000 kr	-	-	-
	Sats	25,0 pst	-	-	-
l	<i>AMS</i>				
	Maksimalt sparebeløp:				
	Klasse 1	3 000 kr	5 000 kr	5 000 kr	5 000 kr
	Klasse 2 ⁵⁾	6 000 kr	10 000 kr	10 000 kr	10 000 kr
	Sats	25,0 pst	15,0 pst	15,0 pst	15,0 pst
m	<i>Fribeløp for renter m.v.</i>				
	Klasse 1	3 000 kr	-	-	-
	Klasse 2 ⁵⁾	6 000 kr	-	-	-
n	<i>Foreldrefradrag (for barn under 12 år)</i>				
	Standardbeløp:				
	Ett barn				
	Sats	40 pst	43 pst	43 pst	43 pst
	Øvre grense	3 500 kr	3 500 kr	3 500 kr	3 700 kr
	To eller flere barn				
	Sats	50 pst	53 pst	53 pst	53 pst
	Øvre grenser	4 500 kr	4 500 kr	4 600 kr	4 700 kr

Tabell 2.e: Skattesatser og beløpsgrenser m.v. etter 1991-, 1992-, 1993- og 1994-regler

	1991-regler	1992-regler	1993-regler	1994-regler
Legitimert pass og stell av barn:				
Ett barn				
Sats	40 pst	43 pst	43 pst	43 pst
Øvre grense	17 500 kr	17 500 kr	17 900 kr	18 300 kr
To eller flere barn				
Sats	50 pst	53 pst	53 pst	53 pst
Øvre grense	21 000 kr	21 000 kr	21 500 kr	21 900 kr
o <i>Forsørgerfradrag i skatt</i> (pr. barn)				
Barn (under 16 år)	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr
Ungdom (mellom 16 og 18 år)	2 540 kr	2 540 kr	2 540 kr	2 540 kr
p <i>Generelle satser for barnetrygd</i> (for barn under 16 år)				
1. barn	9 408 kr	10 212 kr	10 212 kr	10 416 kr
2. barn	9 900 kr	10 704 kr	10 704 kr	10 920 kr
3. barn	11 316 kr	12 120 kr	12 120 kr	12 360 kr
4. barn	11 940 kr	12 744 kr	12 744 kr	12 996 kr
5. og følgende barn	12 324 kr	13 128 kr	13 128 kr	13 392 kr
q <i>Sum barnetrygd og forsørgerfradrag</i> (til orientering)				
1. barn	11 228 kr	12 032 kr	12 032 kr	12 236 kr
2. barn	22 948 kr	24 556 kr	24 556 kr	24 976 kr
3. barn	36 084 kr	38 496 kr	38 496 kr	39 156 kr
4. barn	49 844 kr	53 056 kr	53 060 kr	53 972 kr
Tillegg pr. barn utover 4 barn	14 144 kr	14 948 kr	14 948 kr	15 212 kr
r <i>Ekstra barnetrygd til barn under 1 år</i>	3 144 kr	4 380 kr	5 040 kr	0 kr
s <i>Ekstra barnetrygd til barn mellom 1-3 år</i>	3 144 kr	4 380 kr	5 040 kr	5 040 kr
t <i>Ekstra barnetrygd i Finnmark og Nord-Troms</i> (for barn under 16 år)	3 600 kr	3 732 kr	3 732 kr	3 732 kr

1)For skattytere i Finnmark og Troms gjelder kun trinn 1.

2)For skattytere i Finnmark og Troms var satsene hhv. 0 pst. og 9 pst.

3)For skattytere i Finnmark og Nord-Troms var maksimal skattesats på nettoinntekt/alminnelig inntekt hhv. 35,5 pst. i 1991 og 26 pst. i 1992 og 24,5 pst. i 1993 og 1994.

4)Særfradraget for alder ble i 1991 gitt med virkning for kommuneskatten. I 1992 ble fradraget også gitt med virkning for fellesskatten. Virkningen for skatten som følge av fradraget ble dermed uendret fra 1991 til 1992.

5)Enslige pensjonister i klasse 1 hadde samme fordeler som skattytere i klasse 2.

Kilde: Finansdepartementet.

Tabell 2e viser skattesatser og beløpsgrenser m.v. i skattereglene for 1991, 1992, 1993 og 1994. En ser av tabellen at maksimal skatt på nettoinntekt/alminnelig inntekt er redusert fra 40,5 prosent i 1991 til 28 prosent i 1992, 1993 og 1994. Maksimal skatt på brutto lønnsinntekt er økt fra 17,3 prosent i 1991 til 20,8 prosent i 1992 og til 21,5 prosent i 1993 og 1994. Samlet maksimal marginalsatt på lønn er dermed redusert fra 57,8 prosent i 1991 til 48,8 prosent i 1992, mens den er 49,5 prosent i 1993 og i 1994. For en lønnstaker med årslønn om lag som for gjennomsnittet for voksne industriarbeidere ble marginalsatten på lønn redusert fra 48,3 prosent i 1991 til 35,8 prosent i de tre etterfølgende årene.

Et hovedtrekk ved endringene i skattereglene de siste årene og særlig i 1992, har vært at skattegrunnlaget er utvidet og skattesatsene er redusert. Fjorårets rapport (NOU 1993:7) inneholdt en lengre omtale av anslått virkning av skattereformen for endring i disponibel inntekt fra 1991 til 1992. Beregningene var foretatt på grunnlag av selvangivelsesmateriale for inntektsåret 1990. Når selvangivelsesmateriale for 1992 foreligger, vil Det tekniske beregningsutvalg gjennomgå virkningene av skattereformen på disponibel inntekt for lønnstakerne på nytt.

Fra 1992 ble det vedtatt en rekke endringer i skattegrunnlagene. Noe av det viktigste for lønnstakere er:

- kraftig økning i minstefradraget,
- fribeløpet for renteinntekter m.v. ble fjernet,
- sparing med skattefradrag (SMS) og livsforsikring med skattefradrag (LMS) ble fjernet,
- det ble innført en boligspareordning med skattefradrag for ungdom (BSU),
- stipulert privatkjøring med firmabil ble økt fra 8 000 km til 10 000 km.
- renter på overskytende forskudd er ikke lenger skattepliktige og renter på restskatt er ikke lenger fradragberettiget. Det særskilte fribeløpet for renteinntekter av overskytende forskudd og det særlige fribeløpet for beregning av renter på restskatt ble fjernet.

I tillegg ble det vedtatt en rekke andre endringer i bedrifts- og kapitalbeskatningen.

Ved salderingen av budsjettet for 1993 ble det vedtatt å gjeninnføre en ordning med aksjesparing med skattefradrag (AMS) med virkning fra 1992. Maksimalt årlig sparebeløp under AMS-ordningen ble satt til 5 000 kroner i klasse 1 og 10 000 kroner i klasse 2. Innenfor disse beløpsgrensene er skattefradraget satt til 15 prosent av årlig sparebeløp.

Skatteopplegget for 1993 var i store trekk en videreføring av reglene for 1992. Den øverste satsen i toppskatten ble imidlertid økt i forbindelse med salderingen av Statsbudsjettet for 1993, fra 13,0 prosent i 1992 til 13,7 prosent i 1993. Satsene for den generelle barnetrygden ble holdt nominelt uendret fra 1992 til 1993. Den ekstra barnetrygden til barn under 3 år ble imidlertid økt med 660 kroner til 5 040 kroner pr. barn i 1993.

Skattereglene for 1994 er også i all hovedsak en videreføring av skattesystemet for 1992. Standard bunnfradrag og progresjonsgrenser er økt med om lag 2 prosent fra 1993 til 1994, mens inntektsskattesatsene er holdt uendret fra 1993 til 1994. I forbindelse med salderingen av budsjettet ble de generelle barnetrygdsatsene økt med om lag 2 prosent fra 1993 til 1994. Videre er det vedtatt at formuesskatten, eventuelt avgifter, skal økes med 700 mill. kroner i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett for 1994. Skattebegrensingsregelen (65-prosentregelen) er endret fra inntektsåret 1993 slik at formuesskatten ikke kan nedsettes til mindre enn 0,6 prosent av den formuen som overstiger 1 mill. kroner.

Nærmere om beregningen av utviklingen i reallønn etter skatt fra 1991 til 1993 for utvalgte lønnstakerhusholdninger

De beregninger som Det tekniske beregningsutvalget har foretatt i dette avsnittet bygger på følgende forutsetninger:

- Inntektstakeren mottar bare én inntektsart (lønn).
- Det er bare tatt hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle innenfor et tariffområde. En har således i disse beregningene ikke tatt hensyn til de mange endringene i fradragregler og innstramming i spareordninger m.v. som ble gjennomført i forbindelse med skattereformen 1992. En bredere drøfting av virkningene av skattereformen på lønnstakernes disponible inntekter er som nevnt nærmere omtalt i fjorårets rapport (NOU 1993:7).

Ved beregning av endring i reallønn etter skatt har en illustrasjonsmessig også foretatt beregninger for utvalgte husholdninger med fradrag utover minstefradraget, for eksempel i form av gjeldsrenter. Det er rent beregningsmessig lagt til grunn at gjeldsrentene over tid øker i takt med lønnen, dvs. at fradragene utgjør en fast andel av lønnsinntekten.

- En har ikke tatt hensyn til de store individuelle og varierende mulighetene til å tilpasse seg endringer i skattesystemet. Det kan være grunn til å tro at det kan ha skjedd særlig store endringer i tilpasning som følge av skatteomleggingen fra 1991 til 1992.
- Skatteomleggingen fra 1991 til 1992 var bl.a. preget av endringer i skattegrunnlagene. Beregningene av endringer i lønnsinntekt etter skatt fra 1991 til 1992, der en bare tar hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle innenfor et tariffområde, kan derfor ha mindre utsagnskraft enn tidligere.
- Barnetrygd regnes som negativ skatt. Andre overføringer fra offentlige budsjetter er det ikke tatt hensyn til.
- Det er brukt samme prisindeks for alle husholdningstyper ved omregning til reallønn.

Det er en selvfølge at beregninger basert på så enkle forutsetninger må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse:

- Resultatene indikerer i hvilken retning endringer i sentrale skatteregler isolert sett trekker.
- Over kortere perioder, med små strukturelle endringer i sammensetning av inntekter og husholdninger, kan en trekke noe mer generelle konklusjoner om inntektsutviklingen for de ulike husholdningstypene enn det de sterkt forenklede forutsetningene skulle tilsi. Beregningsmåten tilsier likevel at det ikke legges vekt på mindre avvik mellom gruppene.
- Siden det forhandles om bare én inntektsart, kan virkningen for en lønnstaker av at en kun endrer denne inntektsarten være av særlig interesse.

Beregningsutvalget har i tabell 2f foretatt beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt for følgende grupper:

- Lønnstakere med en lønnsinntekt i 1992 på henholdsvis 185 000 kroner og 350 000 kroner. Lønnen før skatt forutsettes å ha utviklet seg som gjennomsnittlig årslønn. For lønnstakere er beregningene utført for henholdsvis enslige lønnstakere, for lønnstakere som forsørger ektefelle og to barn og for ektepar der begge ektefeller arbeider og som har to barn. Det er beregningsmessig forutsatt at barna er mellom 3 og 12 år.

Den nominelle lønnsinntekten etter skatt beregnes ved at en trekker inntektsskatter og avgifter til folketrygden fra lønnsinntekten, samtidig som en for barnefamilier tar hensyn til forsørgerfradraget i skatt og barnetrygden. Lønnsinntekt etter skatt beregnet på denne måten gir uttrykk for hva lønnstakeren har til disposisjon av lønnsinntekten (og eventuelt barnetrygden) til betaling av gjeldsrenter og til kjøp av varer og tjenester etter at samlede skatter er betalt. En kommer deretter fram til reallønn etter skatt ved å deflatere den nominelle lønnsinntekten etter skatt med konsumprisindeksen.

Utvalget har i beregningene i tabell 2f lagt til grunn en lønnsvekst på 3,6 prosent fra 1991 til 1992 og 2,7 prosent fra 1992 til 1993. Dette tilsvarer gjennomsnittlig årslønnsvekst i perioden. Konsumprisindeksen økte med 2,3 prosent både fra 1991 til 1992 og fra 1992 til 1993.

Tabell 2.f: Beregnet endring i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger¹⁾. Prosentvis endring.

Lønnsinntekt i 1992	Netto fradrag utover standardfradrag i 1992	1991-1992	1992-1993
185 000 kroner			
Enslig lønnstaker uten barn ²⁾	0 kr	5,9	0,3
	20 000 kr	4,5	0,3
	50 000 kr	3,5	0,4
Ektepar med én inntekt og 2 barn ³⁾	0 kr	3,9	-0,1
	20 000 kr	3,7	0,0
	50 000 kr	3,8	0,0
350 000 kroner			
Enslig lønnstaker uten barn ²⁾	0 kr	11,8	-0,1
	50 000 kr	7,9	-0,1
	100 000 kr	4,7	-0,1
Ektepar med én inntekt og 2 barn ³⁾	0 kr	9,1	-0,2
	50 000 kr	6,1	-0,2
	100 000 kr	3,4	-0,2
Ektepar med 2 barn, hvor den ene ektefellen tjener 200 000 kroner og den andre 150 000 kroner ⁴⁾	0 kr	5,6	0,1
	50 000 kr	3,8	0,1
	100 000 kr	3,8	0,1

1) I denne tabellen har en bl.a. ikke medregnet effekten av innstramningen i spareordningene SMS, LMS og at fribeløpet for renteinntekter mv. falt bort fra 1992.

2) Enslige lønnstakere uten barn blir liknet i klasse 1.

3) Ektepar med én inntekt vil bli liknet i klasse 2.

4) Ektefellene i dette typehusholdet vil bli liknet særskilt i klasse 1 med de forutsetninger som er gjort om størrelse og fordeling av lønnsinntekt og fradrag. Det er lagt til grunn en fordeling av gjeldsrentene mellom ektefellene som minimerer skatten for ekteparet.

Tabell 2f kan illustrere at reallønnen etter skatt grovt sett var om lag uendret fra 1992 til 1993 med de forutsetninger som her er lagt til grunn. En ser av tabellen at beregnet økning i reallønn etter skatt er 0,3 – 0,4 prosent for enslige lønnstakere med 185 000 kroner i lønn og uten barn. Det henger sammen med at lønnsveksten som er lagt til grunn er høyere enn prisveksten og høyere enn den prosentvise justeringen av bunnfradrag m.v. fra 1992 til 1993. I tilsvarende eksempel med barn oppveies dette imidlertid av at barnetrygden var nominelt uendret fra 1992 til 1993. I eksemplene med 350 000 kroner i lønn oppveies reallønnsveksten bl.a. av at den øverste satsen for toppskatten ble økt med 0,7 prosentpoeng fra 1992 til 1993.

I tabell 2f er det som nevnt beregningsmessig lagt til grunn at fradragene vokser i takt med lønnen. Legger en til grunn at rentefradraget er blitt redusert fra 1992 til 1993 vil reallønnen etter skatt også isolert sett reduseres som følge av at skatten isolert sett øker når fradragene reduseres. Imidlertid vil *disponibel realinntekt* (her definert som lønnsinntekt fratrukket skatt og netto kapitalutgifter deflatert med konsumprisindeksen) øke som følge av et rentefall for husholdninger med gjeld. Begrepet disponibel realinntekt, slik det er brukt her, er mer i tråd med nasjonalregskapets definisjon ved at netto renteutgifter blir fratrukket inntekt etter skatt, jf. også "*Disponibel realinntekt for husholdninger ifølge inntektsregnskapet*" i avsnitt 2.1.

I første del av "*Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene*" i kapittel 2 ble det gjengitt tall for utviklingen i husholdningenes renteinntekter og renteutgifter, jf. figur 2.2a og 2.2b. Det gikk her blant annet fram at husholdningenes renteutgifter har blitt redusert i perioden 1988 til 1993, særlig som følge av at rentenivået er redusert i løpet av 1993.

Tar en utgangspunkt i en enslig lønnstaker med 185 000 kroner i lønnsinntekt og gjeldsrenter på 20 000 kroner i 1992¹, legger til grunn at renteutgiftene ble redusert med 14,2 prosent fra 1992 til 1993, samt at reallønnsveksten fra 1992 til 1993 var 0,4 prosent, så økte disponibel realinntekt med 2,4 prosent fra 1992 til 1993. En samlet reduksjon i renteutgiftene på 14,2 prosent tilsvarer om lag Norges Banks anslag for samlet nedgang i husholdningenes renteutgifter fra 1992 til 1993. Denne reduksjonen skyldes i hovedsak redusert rentenivå (12,4 prosentpoeng), men også i noen grad redusert gjeld (1,8 prosentpoeng). Hvis en legger dette til grunn for beregningen over, kan anslagsvis 2,1 prosentpoeng av økningen i disponibel realinntekt henføres til redusert rentenivå. Til sammenligning økte reallønnen etter skatt med bare (0,3) prosent for tilsvarende lønnstakerhusholdning, når fradraget forutsettes å vokse i takt med den nominelle lønnen, jf. tabell 2f. Virkningene av rentefallet de siste årene avhenger naturlig nok av den enkelte husholdnings gjelds- og fordringsposisjon, jf. vedlegg IV.

Beregnete virkninger av endringer i skattereglene fra 1993 til 1994 for utviklingen i lønn etter skatt fra 1993 til 1994

Fra 1993 til 1994 er inntektsskattesatsene holdt uendret, mens standard bunnfradrag og progresjonsgrenser er økt med om lag 2 prosent. Dette skatteopplegget innebærer isolert sett uendret gjennomsnittsskatt ved en lønnsvekst om lag på linje med justeringen av beløpsgrensene (2 prosent). Blant annet som følge av at forsørgerfradraget i skatt er holdt nominelt uendret fra 1993 til 1994 kan veksten i lønn etter skatt isolert sett bli noe lavere (0,1) prosent for lønnstakere med barn enn for lønnstakere uten barn.

1. For lønnstakere med en lønnsinntekt på mellom 150 000 kroner og 200 000 kroner var gjennomsnittlige netto renteutgifter om lag 19 600 kroner i 1991, jf. tabell 3 i vedlegg IV.

Siden alminnelig inntekt skatlegges med én sats på 28 prosent i 1993 og 1994, vil *størrelsen* på fradragene isolert sett ha liten betydning for utviklingen i lønn etter skatt fra 1993 til 1994. Hvis utviklingen i lønnstakernes netto fradrag avviker fra veksten i lønnen vil det imidlertid påvirke veksten i lønn etter skatt.

Isolert virkning av endret lønnsvekst i 1994

Tabell 2.g: *Isolert endring i nominell lønnsinntekt etter skatt hvis lønnsveksten blir ett prosentpoeng høyere eller lavere enn 2 prosent fra 1993 til 1994. Utvalgte lønnstakerhusholdninger¹⁾.*

Lønnsinntekt i 1993-kroner	Nettofradrag utover standardfradrag (kroner)	Prosentvis vekst		
		Enslig uten barn	Ektepar med én inntekt, 2 barn, 10 og 7 år	Ektepar, 2 inntekter ²⁾ , 2 barn, 10 og 7 år
125 000	0	0,9	0,7	
	20 000	0,9	0,7	
185 000	0	0,9	0,7	
	20 000	0,9	0,7	
250 000	0	0,7	0,7	0,8
(150 000 + 100 000)	50 000	0,8	0,7	0,8
350 000	0	0,8	0,7	0,8
(200 000 + 150 000)	50 000	0,8	0,7	0,8
400 000	0	0,8	0,7	0,7
(250 000 + 150 000)	50 000	0,8	0,7	0,7

1) Barnetrygden regnes som negativ skatt.

2) Inntektene er fordelt mellom ektefellene som antydnet i forspalten.

Kilde:

Tabell 2g illustrerer hvordan lønn etter skatt i 1994 isolert sett påvirkes av at lønnsveksten blir 1 prosentpoeng lavere eller høyere enn 2 prosent. For alle husholdningene endres lønn etter skatt prosentvis mindre enn lønningene. Skattesystemet betyr noe mer for virkningene av alternative lønnsendringer på lønn etter skatt for høye lønnsinntekter og for barnefamiliene. Det skyldes at marginals-katten særlig for disse gruppene er høyere enn gjennomsnittsskatten og at barnetrygd og forsørgerfradrag er fastlagt i nominelle kronebeløp. Et annet karakteristisk trekk er at endringen i lønn etter skatt er den samme i de fleste eksemplene med lønnstakere med samme inntektsnivå, men med ulike fradrag.

Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 1991 til 1993

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra folketrygden er grunnbeløp, særtilllegg og tilleggspensjon. Minstepensjonen består av grunnbeløp (1 1/2 for ektepar), særtilllegg og kompensasjonstillegg (fram til 1.5.92). Særtillegget kan oppfattes som en minimums tilleggspensjon.

Pensjonistenes inntekter fra folketrygden ble endret 1. mai 1992 og 1. mai 1993. Pensjonsreguleringene fra 1. mai 1992 hadde i følge St.prp. nr. 86 (1992-1993) en ramme på om lag 2 170 mill. kroner på årsbasis i 1992. Hadde rammen kun blitt brukt til å øke grunnbeløpet ville veksten i grunnbeløpet blitt 3,6 prosent. I denne rammen inngikk:

- Grunnbeløpet ble økt med 1 000 kroner til 36 500 kroner.
- Bevilgningene til den nåværende botilskuddsordningen ble økt med 80 mill. kroner i 1992. Det er i tillegg bevilget 80 mill. kroner til innføring av et såkalt «skråtak» i botilskuddsordningen for 1993. Innføring av «skråtak» førte til at pensjonister med samlede inntekter opp til minstepensjon pluss 30 prosent kunne være berettiget til botilskudd. Tidligere var det bare pensjonister med inntekter opp til minstepensjon pluss 10 prosent som kunne være berettiget til botilskudd fra denne ordningen.
- Sluttpoengtallet for unge uføre født før 1.1.45 ble økt fra 2,5 til 3,0.
- Aldersgrensen for å få garantert tilleggspensjon (ut fra sluttpoengtallet) ble økt fra 22 til 24 år.

Fra 1. mai 1993 ble grunnbeløpet i folketrygden økt med 800 kroner til 37 300 kroner. Etter forslag fra Regjeringen ble særtillegget for minstepensjonistektepar økt til det dobbelte av særtilleggssatsen for enslige fra og med 1. januar 1994, dvs. fra 109,6 prosent til 121,0 prosent. Forslaget ble vedtatt. Dette vil isolert sett øke den samlede minstepensjonen for ektepar fra 96 816 kroner til 101 088 kroner, når en ellers legger grunnbeløpet på 37 300 kroner til grunn.

Pensjonister har rett til særfradrag for alder, uførhet m.v. ved skatteliggingen. En særskilt skattereduksjonsregel sikret at pensjonister uten netto formue og med nettoinntekt under 55 900 kroner for enslige og 87 900 kroner for ektepar i 1991 ikke skulle betale inntektsskatt. Skattereduksjonsregelen ble opprettholdt etter skattereformen. I 1992 var de skattefrie nettoinntektene hhv. 59 000 kroner for enslige og 92 100 kroner for ektepar. Tilsvarende grenser for 1993 var henholdsvis 60 400 kroner for enslige og 96 100 kroner for ektepar. Disponibel inntekt for minstepensjonister uten andre inntekter blir dermed lik minstepensjonen. Skattereduksjonsregelen sikrer at også pensjonister med inntekt noe utover minstepensjonen ikke betaler skatt.

Minstepensjonen var i 1992 58 048 kroner for enslige og 93 888 kroner for ektepar. I 1993 var minstepensjonen 59 440 kroner for enslige og 96 128 kroner for ektepar. Tabell 2h nedenfor viser beregnet vekst i minstepensjon og vekst i disponibel realinntekt for minstepensjonister uten andre inntekter eller formue. Ved omregning til realinntekter er det lagt til grunn en konsumprisvekst på 2,3 prosent både fra 1991 til 1992 og fra 1992 til 1993.

Tabell 2.h: Utviklingen i minstepensjonene. Prosentvis endring pr. år.

	1991-1992	1992-1993
Utbetalt pensjon		
– Enslig	3,5	2,4
– Ektepar	3,4	2,4
Disponibel realinntekt		
– Enslig	1,2	0,1

Tabell 2.h: Utviklingen i minstepensjonene. Prosentvis endring pr. år.

	1991-1992	1992-1993
– Ektepar	1,1	0,1

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin inntekt i takt med økningen i grunnbeløpet. Fra 1991 til 1992 økte grunnbeløpet med 3,2 prosent. Økningen i konsumprisene fra 1991 til 1992 var 2,3 prosent. På grunn av at kompensasjonstillegget ble fjernet fra 1. mai 1992 økte tilleggspensjonene prosentvis noe mindre enn grunnbeløpet. Realinntekten før skatt økte med om lag 1/2 prosent for pensjonister med lave tilleggspensjoner og opp mot 1 prosent for dem med høyere pensjoner. Økningen i bevilgningen til botilskudd kommer også pensjonister med inntekter noe utover minstepensjonen til gode, og kan ha bidratt til at utviklingen i realinntekt ble noe høyere.

Det er flere årsaker til at gjennomsnittlig pensjonsinntekt for pensjonister under ett reelt sett har økt de siste årene. Foruten økninger i grunnbeløpet, mottar en stadig større del av pensjonistene tilleggspensjon. Gjennomsnittlig tilleggspensjon øker dermed etter hvert som nye pensjonistkull kommer til, selv om ikke pensjonen for den enkelte pensjonist øker. For pensjonister med minstepensjon har også endringer i særtillegget påvirket utviklingen.

Kommentarene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men utvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

For den *disponible* realinntekten kan resultatet variere noe, avhengig av pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold. For pensjonister med renteinntekter og/eller renteutgifter vil endringer i rentenivå påvirke pensjonistenes disponible inntekter. For en enslig pensjonist med pensjonsinntekt og netto renteinntekter om lag som for gjennomsnittet, kan fallet i rentenivået m.v. rent skjønsmessig anslås til å kunne gi et negativt bidrag til veksten i disponibel realinntekt på i størrelse 1 prosentpoeng fra 1992 til 1993. Det er da rent beregningsteknisk lagt til grunn at netto renteinntekter endres i takt med Norges Banks anslag fra 1992 til 1993.

KAPITTEL 3

Lønnsutviklingen i senere år**3.1 LØNNSUTVIKLINGEN FOR HOVEDGRUPPER AV LØNNSTAKERE**

- *Gjennomsnittlig årslønnsvekst for alle fra 1992 til 1993 er anslått til 2 3/4 prosent.*

For arbeidergrupper er årslønnsveksten anslått til 2 1/2 prosent for industriarbeidere, 1 1/2 prosent for arbeidere i bygge- og anleggsvirksomhet, 2 prosent i landtransport og 2 1/4 prosent i hotell og restaurantvirksomhet.

For funksjonærgrupper er årslønnsveksten beregnet til 3,7 prosent for funksjonærer i NHO-bedrifter. I forretnings- og sparebanker og forretningsmessig tjenesteyting er anslaget henholdsvis 3,6 og 3,9 prosent. I forsikringsvirksomhet antas årslønnsveksten å ha vært 2 1/2 prosent og i varehandelen 2 3/4 prosent.

I det offentlige er lønnsveksten fra 1992 til 1993 foreløpig anslått til 2 1/2 prosent i staten og 2 1/4 prosent i kommunene.

Lønnsveksten for enkelte grupper er påvirket av endringer i aldersstrukturen. I følge tall fra nasjonalregnskapet økte lønn pr. normalårsverk med 2,6 prosent for fastlands-Norge fra 1992 til 1993. Etter konkurransetype var lønnsveksten i utekonkurrerende næringer 2,2 prosent, i hjemmekonkurrerende næringer 3,3 prosent og i skjermet sektor inklusive offentlig forvaltning 2,6 prosent.

Overhenget til 1994 for alle grupper sett under ett, er anslått til vel 1 prosent eller av om lag samme størrelsesorden som overhenget til 1993. I staten er overhenget til 1994 anslått til 3/4 prosent og i kommunene til 1 1/4 prosent. For funksjonærer i NHO-bedrifter er anslaget 1,5 prosent, for forretningsmessig tjenesteyting 1,7 prosent og for forretnings- og sparebanker 1,4 prosent. For arbeidere i NHO-bedrifter er anslaget 1 prosent.

I likhet med tidligere legger Beregningsutvalget i dette kapitlet fram en del statistikk og beregninger som er ment å gi et hovedinntrykk av lønnsutviklingen fra 1992 til 1993 og dessuten anslag på lønnsoverhenget til 1994 for ulike grupper.

Beregningene bygger i hovedsak på prinsipper og forutsetninger som utvalget har lagt til grunn i de siste rapportene. Utvalget understreker at en med dette ikke har tatt standpunkt til eventuelle andre prinsipper som partene måtte ønske å legge til grunn under forhandlinger.

Grunnlaget for beregning av årslønn²

For de fleste grupper av lønnstakere innhentes det nå lønnsstatistikk. Det kan være noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringene, og til dels brukes forskjellige lønnsbegrep. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene. Videre innhentes statistikken på forskjellige tidspunkter. For lønnsutviklingen for arbeidere i NHO-bedrifter gis det oppgaver for hvert kvartal. Dessuten beregnes årgjennomsnitt. Andre grupper har stort sett ett tellingstidspunkt i året, for de fleste 1. september eller 1. oktober. Disse ulike forholdene bør en være oppmerksom på ved sammenlikning mellom lønnstakergruppene. Videre

2. Se vedlegg II for definisjon av årslønn.

kan variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper bl.a ha sammenheng med lav-lønnsprofil ved tariffoppgjørene og med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner).

Med årslønn for en lønnstakergruppe menes gjennomsnittlig årslønn for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid.

Beregningene av årslønnsvekst er ført fram til 1993 og gjengis i tabell 3a. De bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om reguleringstidspunkter i de enkelte år. I tabell 3a presenteres også beregnet gjennomsnittlig årslønn i kroner for hver gruppe i 1992.

For de lønnstakergruppene hvor det ikke foreligger lønnsstatistikk for 1993, er lønnsveksten fra 1992 til 1993 anslått på grunnlag av overhenget til 1993, oppgaver over tariff tillegg i 1993 og anslag på lønnsglidningen i 1993. For noen grupper (bank og forsikring) har en opplysninger om lokale tillegg til bestemte datoer i 1993. For funksjonærene i NHO-bedrifter foreligger det opplysninger om tidspunkter for lønnsreguleringer i løpet av 1993.

For de grupper hvor det foreligger lønnsstatistikk for 1993, er lønnsvekst som skyldes endringer i aldersstrukturen lagt til 1. juli 1993. Denne form for glidning er dermed lagt til samme dato som i de foregående år. Ved å legge denne lønnsveksten til 1. juli hvert år, forutsetter en at lønnsøkningen for de fleste grupper i hovedsak kommer jevnt over året. For 1993 er det foreløpig bare beregnet virkning av endringer i aldersstrukturen for funksjonærer i NHO-bedrifter, ansatte i forretnings- og sparebanker og ansatte i forretningsmessig tjenesteyting.

Tabell 3a bygger som hovedregel på statistikk for heltidsansatte. Bare for arbeidere i LO/NHO-området er deltidsansatte inkludert. I enkelte av de andre områdene tabellen dekker, står imidlertid deltidsansatte for en stor del av årsverkene. I kommunal- og fylkeskommunal virksomhet (ekskl. skolesektoren) antas det at om lag 1/3 av årsverkene blir utført av ansatte på deltid og i varehandelen om lag 1/5.

Dersom lønnsutviklingen for deltidsansatte i et område avviker fra utviklingen for heltidsansatte, vil lønnsveksten for heltidsansatte og deltidsansatte sett under ett, være en annen enn tabellen viser. Med lavere lønnsnivå regnet pr. timeverk for deltidsansatte enn for heltidsansatte, som er det normale, vil en øking i andelen av årsverkene utført av deltidsansatte trekke lønnsveksten ned for et område. På den annen side har lavlønns tillegg ved lønnsoppgjørene som regel kommet en stor del av de deltidsansatte til gode. Når det gjelder lønnsutviklingen for deltidsansatte, vises det til vedlegg III i rapport nr. 2/1993 (NOU 1993:26). Vedlegget vil bli oppdatert med 1993-tall i rapport nr. 2 i år.

Tabell 3a er videre basert på oppgaver for time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dette innebærer at lønns tillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje – eksempelvis skift tillegg og ulempe tillegg – er med i tallene.

Metoder for beregning av årslønn

Utgangspunktet for beregningene er gjennomsnittlig årslønn og årslønnsutvikling for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk. Ved beregningen forutsettes det at det gis en godtgjørelse for ferie- og sjukefravær som er lik lønnen for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

Metoden for beregning av årslønn og årslønnsvekst i tabell 3a, er annerledes for arbeidere i NHO-bedrifter enn for de andre gruppene i tabellen. Hovedårsaken til ulik metode er at for arbeidere registrerer en timefortjenesten for alle kvartaler,

mens en for de fleste grupper av månedslønte bare registrerer månedsførtjenesten en gang i året.

For arbeidere i NHO-bedrifter beregnes årslønn og årslønnsvekst ved å legge til grunn gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke (40 t/uke før 1987) multiplisert med 1950 timer i året (2080 timer før 1987). Beregningen tar utgangspunkt i gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid pr. uke etter NHO's oppgaver over dagtidarbeidere, 2-skiftarbeidere o.s.v.

For månedslønte i tabell 3a beregnes årslønn for et bestemt år ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f.eks i september. En kan dermed anslå økingen i månedsførtjenesten siden september året før. For funksjonærer i NHO-bedrifter og i forretningsmessig tjenesteyting fordeles total lønnsøkning på bestemte tidspunkter i løpet av året. For andre grupper deles økingen i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker.

Endringer i aldersstrukturen

Lønnsutviklingen for en gruppe kan være påvirket av flere forhold. Utvalget har sett nærmere på hvordan endringer i aldersstrukturen har påvirket lønnsutviklingen.

Ved nærmere analyse av lønnsstatistikken for noen grupper, har det vist seg at en del av lønnsveksten siden 1987 skyldtes endringer i aldersstrukturen. I en del områder i privat virksomhet har andelen av yngre arbeidstakerne blitt redusert. Yngre arbeidstakere har vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet og denne endringen i sysselsettingen trekker lønnsveksten opp. Dette er den motsatte utviklingen av hva som vanligvis har vært tilfelle i tidligere år. En har ikke beregnet slike virkninger i årene før 1987.

Uvalget har antatt at endringene i aldersstrukturen i tidligere år i hovedsak har kommet av oppsigelser/-innskrenkninger. I den siste tiden skyldes endringene trolig i større grad liten nyrekruttering/stagnasjon i sysselsettingen i mange områder. Lønnsøkning som følge av endringer i aldersstrukturen antas som nevnt å fordele seg noenlunde jevnt over året, og denne formen for lønnsøkning er derfor lagt til midt i året (1. juli).

De lønsmessige virkninger av endringer i aldersstrukturen har variert, men for enkelte grupper har den utgjort en forholdsvis stor andel av lønnsveksten de siste årene. F.eks varierte de lønsmessige virkninger i 1992 fra 0,4 prosentpoeng av total lønnsvekst for kvinner i varehandelen til 1,3 prosentpoeng både for menn og kvinner i forretnings- og sparebanker.

Oppstillingen nedenfor viser hvor mye endringer i aldersstrukturen har påvirket lønnsutviklingen fra tellingstidspunktet i 1992 til tellingstidspunktet i 1993 for en del grupper det på nåværende tidspunkt foreligger lønnsstatistikk for. (Alle tall i prosentpoeng).

..:

	Menn	Kvinner	Gj.sn.
Funksjonærer i NHO-bedrifter	-	-	0,4
Forretnings- og sparebanker	0,7	0,7	0,7
Forretningmessig tjenesteyting	0,3	0,9	0,5

I utvalgets neste rapport vil en forsøke å få med tall for virkningen av endringer i aldersstrukturen for noen flere grupper.

Årslønnsvekst for hovedgrupper

Tabell 3a viser at lønnsutviklingen de siste årene har variert endel mellom de ulike gruppene. Funksjonærer i forretningmessig tjenesteyting og i NHO-bedrifter, ansatte i forretnings- og sparebanker og i varehandelen har hatt den sterkeste prosentvise lønnsveksten sett under ett i den perioden tabellen dekker. I forretningmessig tjenesteyting har også ledende funksjonærer hatt en lønnsutvikling i overkant av gjennomsnittet i perioden 1983-92. For ansatte i varehandel må den forholdsvis sterke prosentvise lønnsveksten ses i sammenheng med at det ofte har vært gitt like kronetillegg i oppgjørene.

Den laveste gjennomsnittlige lønnsveksten har en hatt blant enkelte arbeidergrupper i privat sektor og for statsansatte. Som påpekt foran, bør det utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved betraktning av utviklingen i ett enkelt år.

Et veiet gjennomsnitt av anslagene i tabell 3a, gir en samlet årslønnsvekst på om lag 2 3/4 prosent fra 1992 til 1993.

Tabell 3a viser også gjennomsnittlig lønnsnivå for alle innen hver gruppe og for noen grupper også for lønnstakere i ledende stillinger.

Tabell 3.a: Beregnet årslønnsvekst for noen grupper.

År	Arbeidere i NHO-bedrifter ¹⁾					Funksjonærer i NHO-bedrifter		Varehandel		Hotell og restaurant ²⁾
	Arbeidere	Industri	Bygg- og anlegg		Landtrans port	I alt	Ledende	I alt	Ledende	
	I alt	I alt	I alt	Byggeev.						
1983-84	7,5	7,9	6,0	6,3	5,5	8,0	8,0	8,2	-	6,8
1984-85	7,4	7,4	7,5	7,5	6,2	8,5	8,9	7,9	8,0	7,5
1985-86	10,4	10,0	11,6	9,9	10,5	9,8	10,0	10,9	10,1	10,1
1986-87	8,6	8,1	10,8	10,5	4,6	8,0	7,4	8,5	10,6	7,0
1987-88	6,1	5,8	5,5	6,7	6,7	5,6	4,7	8,4	9,4	4,9
1988-89	3,9	5,0	1,2	2,7	4,7	3,6	2,3	4,5	2,6	6,4
1989-90	4,6	5,6	1,7	1,0	4,6	5,7	4,6	6,7	6,8	5,9
1990-91	4,8	4,8	3,4	1,8	6,1	5,8	5,6	5,6	6,9	6,6
1991-92	3,0	3,0	2,5	0,9	2,1	4,3	4,3	3,7	4,3	3,3
1992-93 ⁶⁾	2 3/4	2 1/2	1 1/2	-	2	3,7	3,6	2 3/4	-	2 1/4
1983-93	77,0	78,9	64,6	-	67,2	83,9	77,6	91,0	-	80,0

Tabell 3.a: Beregnet årslønnsvekst for noen grupper.

År	Arbeidere i NHO-bedrifter ¹⁾					Funksjonærer i NHO-bedrifter		Varehandel		Hotell og restaurant ²⁾
	Arbeidere	Industri	Bygg- og anlegg		Landtrans	I alt	Ledende	I alt	Ledende	
	I alt	I alt	I alt	Byggeev.	Port					
GJ.SN.	5,9	6,0	5,1	-	5,3	6,3	5,9	6,7	-	6,1
1988-93	20,5	22,7	10,7	-	21,0	25,3	22,1	25,5	-	26,9
GJ.SN.	3,8	4,2	2,1	-	3,9	4,6	4,1	4,6	-	4,9
Årslønn 1992	191.900	184.800	203.800	192.300	168.400	247.600	360.000	193.600	310.800	144.600

Tabell 3.a: forts. Beregnet årslønnsvekst for noen grupper.

År	Forretnings- og sparebanker		Forsikring		Staten		Kommunene ³⁾		Skolesektor ⁴⁾	Forretningsm. tjenesteyting	
	I alt	Ledende	I alt	Ledende	I alt	Ledende ⁵⁾	I alt	Helse	I alt	I alt	Ledende
	1983-84	6,5	5,5	5,6	-	6,5	8,0	7,5	7,2	6,4	9,0
1984-85	8,1	8,1	6,7	7,3	7,0	7,4	7,3	8,1	6,8	8,5	8,4
1985-86	9,3	9,5	8,8	7,9	9,2	7,1	10,0	9,7	8,4	10,2	10,3
1986-87	5,8	4,7	5,4	2,8	7,3	7,6	7,5	7,5	7,3	9,5	8,7
1987-88	9,9	7,3	11,6	8,7	3,3	1,7	3,6	3,7	6,9	8,1	8,3
1988-89	4,0	2,6	3,1	1,7	4,8	2,7	4,7	4,6	4,7	3,0	1,6
1989-90	6,1	5,3	7,3	5,5	5,4	2,6	4,3	6,0	4,6	4,9	3,6
1990-91	5,9	3,6	4,4	4,7	4,9	3,8	5,5	5,6	3,8	5,4	4,7
1991-92	3,0	3,0	3,3	3,4	4,2	2,4	2,9	3,5	3,5	4,2	4,1
1992-93 ⁶⁾	3,6	-	2 1/2	-	2 1/2	-	2 1/4	-	-	3,9	-
1983-93	82,4	-	76,3	-	70,7	-	71,3	-	-	90,2	-
GJ.SN.	6,2	-	5,8	-	5,5	-	5,5	-	-	6,6	-
1988-93	24,7	-	22,3	-	23,8	-	21,2	-	-	23,3	-
GJ.SN.	4,5	-	4,1	-	4,4	-	3,9	-	-	4,3	-
Årslønn 1992	210.100	330.400	242.200	354.000	203.400	269.300	189.500	190.500	223.200	253.900	354.300

1) Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 40 t/uke før 1.1.87 og 37,5 t/uke etter 1.1.87.

2) I perioden 1982-85 omfatter tallene månedslønne. Fra 1986 er også prosentlønte og timelønne med. Både heltids- og deltidsansatte er med i veksttallene. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for månedslønne og timelønne.

3) Kommunene i alt omfatter også helse- og sosialsektoren, men ekskl. skoleverket. Oslo og Bærum er ikke med i tallene for de siste tre årene.

4) Lønnsveksten for de to siste årene er beregnet etter en annen definisjon av skoleverket enn i tidligere år, jfr definisjon i teksten om skoleverket.

5) For de to siste årene omfatter gruppen underdirektører og byråsjefer. Tidligere var også ekspedisjonssjefer med. Disse ble tatt ut av tariffområdet i 1991.

6) For 1993 foreligger det lønnsstatistikk for funksjonærer i NHO-bedrifter, forretnings- og sparebanker og forretningsmessig tjenesteyting. For arbeidere i NHO-bedrifter er anslaget for 1992-93 basert på lønnsstatistikk for de tre første kvartaler av 1993 og et anslag for 4. kvartal. For staten er anslaget basert på en prognose over lønnsutviklingen.

I tabell 3b har en samlet gruppe i tabell 3a i tre grupperinger. Tabellen viser gjennomsnittlig lønnsutvikling for:

- arbeidere og funksjonærer i industrien
- arbeidere og funksjonærer i annen privat næringsvirksomhet
- ansatte i offentlig forvaltning

Næringene/gruppene i annen næringsvirksomhet er klassifiserte som skjermet virksomhet. Industrien omfatter både skjermet og konkurranseutsatt virksomhet, men er i hovedsak konkurranseutsatt.

Tabell 3.b: Årslønnsvekst i prosent for tre hovedgrupper av lønnstakere¹⁾

	Industrien			Annen privat næringsvirksomhet			Offentlig forvaltning
	Arbeidere	Funksjonærer	I alt	Arbeidere	Funksjonærer	I alt	I alt
1985-86	10,0	9,2	9,7	10,6	10,6	10,6	9,5
1986-87	8,1	7,6	7,9	8,8	8,4	8,5	7,3
1987-88	5,8	5,6	5,7	6,0	8,6	7,8	4,2
1988-89	5,0	3,6	4,5	2,7	4,0	3,7	4,8
1989-90	5,6	6,2	5,8	3,0	6,1	5,3	4,8
1990-91	4,8	5,4	5,1	4,4	5,6	5,3	4,9
1991-92	3,0	3,8	3,3	2,5	3,9	3,5	3,5
1992-93 ²⁾	2 1/2	3,5	2,9	1 3/4	3 1/4	3	2 1/4
1985-93	54,3	54,6	54,5	46,9	62,8	58,6	49,3
Gj.sn pr. år	5,6	5,6	5,6	4,9	6,3	5,9	5,1

1) Omfatter bare grupper som er med i tabell 3a.

2) Anslag

Tabell 3b viser at arbeidere og funksjonærer under ett i annen privat næringsvirksomhet har hatt noe sterkere lønnsutvikling enn industrien under ett i perioden 1985-93, mens ansatte i offentlig forvaltning har hatt den svakeste lønnsutvikling i denne perioden.

Innenfor gruppene har arbeidere i annen privat næringsvirksomhet hatt den svakeste lønnsutviklingen og funksjonærene i den samme gruppen den sterkeste.

Fra 1992 til 1993 tyder de foreløpige anslagene på at det er funksjonærene i industrien som har hatt den høyeste lønnsutviklingen. Arbeidere i annen privat næringsvirksomhet synes å ha hatt den laveste. Dette skyldes hovedsakelig forholdsvis lav lønnsvekst blant arbeidere i bygge- og anleggsvirksomhet.

3.2 LØNNSUTVIKLINGEN I FØLGE NASJONALREGNSKAPET OG ANSLAG BASERT PÅ INNBETALT ARBEIDSGIVERAVGIFT

Nasjonalregnskapet

Tabell 3c viser lønnsøkning pr. sysselsatt normalårsverk basert på definisjoner og beregningsopplegg fra nasjonalregnskapet. I en sammenligning med tabell 3a bør det understrekes at lønnsbegrepet er noe forskjellig i de to tabellene. Lønnsbegrepet i tabell 3a er årslønn, mens lønnsbegrepet i tabell 3c er utbetalt lønn målt i forhold til antall sysselsatte normalårsverk. Årslønn er i tabell 3a definert som lønn for en heltidsansatt person som jobber normalarbeidstid, avbrutt av ferie, men eksklusive overtid, effekter av arbeidskonflikter og tilfeldige variasjoner på årets lengde. Lønn pr. normalårsverk i nasjonalregnskapet er derimot medregnet overtidsbetaling, fratrukket lønnstrekk ved eventuelle arbeidskonflikter og korreksjoner for ferielønnstillegg. For nærmere orientering om lønns- og sysselsettingsbegreper i nasjonalregnskapet vises til en artikkel om dette emnet i Økonomiske analyser 7/1989 utgitt av SSB.

I tabell 3c er lønnsveksten fra 1992 til 1993, med svært foreløpige beregninger og datagrunnlag, anslått til 2,8 prosent samlet for alle næringer. For fastlands-Norge, der utenriks sjøfart og oljevirksomheten er holdt utenom, er lønnsveksten anslått til 2,7 prosent.

Fordelt på konkurransetype er lønnsveksten fra 1992 til 1993 beregnet til 2,6 for skjermede næringer medregnet offentlig forvaltning, 2,2 for utekonkurrerende næringer og 3,3 for hjemmekonkurrerende næringer.

Lønnsveksten i næringsvirksomhet er anslått til 3,0 prosent, mot 2,4 prosent i offentlig forvaltning. Her er lønnsveksten i statlig forvaltning foreløpig beregnet til 2,4 prosent og kommuneforvaltningen til 2,3 prosent. I kommuneforvaltningen utgjorde overhenget inn i 1993 omlag halvparten av lønnsveksten. Lønnsveksten for industri i alt, som inkluderer både timelønnte arbeidere og månedslønnte funksjonærer, er foreløpig beregnet til 2,8 prosent fra 1992 til 1993.

Lønnsveksten for bygge- og anleggssektoren, som omfatter både privat og offentlig virksomhet, er foreløpig anslått til 1,8 prosent. For offentlig bygge- og anleggsvirksomhet er det lagt til grunn at lønnsveksten følger offentlig virksomhet forøvrig.

I utenriks sjøfart er lønnsveksten anslått til hele 6,8 prosent. Dette skyldes i noen grad stigende dollarkurs (en antar at utlendinger på norske skip lønnes i dollar).

Tabell 3.c: Lønnsøkning etter næring iflg. nasjonalregnskapet. Lønn pr. normalårsverk. Prosentvis økning fra året før.

	1988	1989	1990	1991	1992	1993
ALLE NÆRINGER	5.8	4.1	4.7	5.1	3.7	2.8
NÆRINGSVIRKSOMHET	6.4	4.0	5.0	5.3	3.8	3.0
Primærnæringer	3.6	3.4	3.4	2.9	3.8	1.7
Jordbruk	5.5	4.0	5.0	5.1	2.2	1.6
Skogbruk	4.0	4.0	4.2	5.0	3.0	0.9
Fiske og fangst	9.5	5.7	3.2	3.9	2.5	2.6
Oljeutvinning, rørtransport	5.5	3.9	3.6	5.1	4.0	4.2
Olje- og gassutvinning	5.5	3.8	3.6	5.1	4.0	4.2
Rørtransport	4.6	4.6	10.8	5.1	3.4	2.4
Bergverksdrift	5.4	7.5	6.6	7.6	3.3	3.3
Industri i alt	6.1	5.4	5.9	5.7	3.7	2.8
Skjermet industri	6.4	4.4	6.2	5.4	3.0	2.1
Utekonkurrerende industri	6.0	6.9	6.7	6.4	3.3	2.0
Hjemmekonkurrerende industri	5.9	5.4	5.6	5.7	4.2	3.4
Elektrisitetsforsyning	4.5	4.8	3.0	5.1	3.5	2.4
Bygge- og anleggsvirksomhet	6.4	2.4	2.8	3.8	3.3	1.8
Varehandel	8.2	5.1	6.5	5.6	3.8	3.0
Utenriks sjøfart og oljeboring	0.1	-9.0	-2.3	3.2	1.9	6.3
Utenriks sjøfart	-3.0	-8.6	-3.8	2.8	1.6	6.8
Oljeboring	7.9	7.3	7.0	7.1	3.3	4.2
Samferdsel ellers	5.0	3.1	5.1	5.6	4.6	2.2
Boligtjenester	8.8	2.7	4.8	5.5	4.2	3.5
Annen næringsvirksomhet	7.3	4.4	4.7	4.9	3.4	3.4
Hotell- og restaurantvirksomhet	4.9	6.4	6.2	6.6	3.7	3.2
Finansiell tjenesteyting	9.4	5.2	5.6	5.4	3.4	3.4
Forretningsmessig tjenesteyting	7.8	2.9	4.7	6.0	4.4	3.9
Tjenesteyting ellers	5.8	4.4	4.2	4.6	3.5	3.1
OFFENTLIG FORVALTNING	4.2	4.6	4.1	4.9	3.6	2.4
Statlig forvaltning	4.7	3.6	4.1	4.6	4.7	2.4
Sivil statlig forvaltning	4.3	4.0	4.1	4.8	4.1	2.4
Forsvar	5.4	3.1	4.9	3.1	3.9	2.5
Kommunal forvaltning	3.9	5.0	4.1	5.0	3.2	2.3
Ekskl. arbeidsmarkedstiltak	3.9	5.3	4.2	5.2	3.3	2.5
Skoleverket	5.9	6.8	4.4	3.9	2.9	2.0
Utenom skoleverket	3.1	4.3	4.0	5.6	3.3	2.5
KONKURRANSETYPE						
Fastlands-Norge	5.9	4.3	4.8	5.1	3.6	2.7
Skjermede næringer	6.0	4.1	4.7	5.0	3.6	2.6

Tabell 3.c: Lønnsøkning etter næring iflg. nasjonalregnskapet. Lønn pr. normalårsverk. Prosentvis økning fra året før.

	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Utekonkurrerende næringer	5.9	7.0	6.7	6.5	3.3	2.2
Hjemmekonkurrerende næringer	5.6	5.0	5.7	5.6	4.3	3.3

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Anslag basert på innbetalt arbeidsgiveravgift

Arbeidsgiveravgiften til folketrygden kan sammen med anslag for utviklingen i utførte timeverk gi en indikasjon på lønnsutviklingen pr. timeverk i privat sektor og i kommunene. Det foreligger nå statistikk over innbetalt arbeidsgiveravgift fram til og med november ifjor. Innbetalingene gjelder lønnsutbetalinger i perioden januar-oktober. I beregningene av veksten i samlet lønnssum har en forsøkt å korrigere for virkningene av at satsen for arbeidsgiveravgift ble redusert med 2,4 prosentpoeng fra 1. januar 1993 i de sonene som betaler arbeidsgiveravgift. Oppgavene kan da indikere en vekst i samlet lønnssum fra januar-oktober 1992 til januar-oktober 1993 på om lag 5 1/4 prosent i privat sektor og kommunene. Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) for de tre første kvartalene i 1993 tyder på små endringer i antallet sysselsatte personer i alt sammenlignet med den tilsvarende perioden i 1992. Undersøkelsen indikerer imidlertid en viss økning i antall utførte timeverk for lønnstakere. AKU-tallene omfatter også lønnstakere i staten. Om en legger til grunn at timeverkutviklingen for lønnstakere i staten har vært på linje med utviklingen for lønnstakere i de øvrige sektorene, og tar en hensyn til en oppgang i antall utførte timeverk i tråd med AKU-tallene, indikerer oppgavene for innbetalt arbeidsgiveravgift en lønnsvekst pr. timeverk som er om lag 4 1/4 prosent fra januar-oktober 1992 til tilsvarende periode i 1993 i privat sektor og kommunene. Det må understrekes at det er stor usikkerhet knyttet til vurderingen av lønnsutviklingen på grunnlag av arbeidsgiveravgiften, og usikkerheten kan bl.a. knyttes til den anslåtte utviklingen i sysselsettingen.

3.3 LØNNSUTVIKLINGEN I ENKELTE TARIFFOMRÅDER

Lønnsutviklingen for arbeidere og funksjonærer og lønnskostnader i NHO-bedrifter.

- *For voksne arbeidere i industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet anslås veksten i årslønn fra 1992 til 1993 til 2 3/4 prosent, mot 3 prosent året før.*

Anslaget baserer seg på NHOs kvartalsstatistikk for arbeidere. Tall for 1993 er basert på statistikk for de 3 første kvartaler og at økningen fra 3. til 4. kvartal 1993 blir den samme som fra 3. til 4. kvartal i 1992. Timefortjenestene er eksklusive overtidstillegg, omregnet til 37.5 t/uke. (For omregning til 37.5 t/uke, se vedlegg II).

Den prosentvise årslønnsveksten de siste årene kan dekomponeres slik:

	1991	1992	1993
Overheng fra året før:	1,6	1,4	1,0
«Indekstillegg», avtalt i januar 1991:	0,3		
Tariff tillegg:			
Bidrag fra sentrale og bransjevisse tariff tillegg:	1,5	0,3	0,6
Bidrag fra lavlønnstillegg og garantitillegg 1.okt:	0,1	0,1	0,0
Lønns glidning: Bidrag fra respektive år:	1,3	1,2	1

Lønnsveksten er beregnet eksklusive økte kostnader til Sluttvederlagsordningen og AFP-pensjonsordning fra 1.oktober 1992. Endringer i disse ordningene bidro ikke til økte timefortjenester, men økte gjennomsnittskostnaden for bedriftene med anslagsvis 0,1 prosentpoeng i 1992 og 0,3 prosentpoeng i 1993. For øvrig har sykefraværet gått ned, slik at bedriftenes kostnader til sykefravær fordelt på alle arbeidede timer i gjennomsnitt er blitt redusert omlag tilsvarende økningen i ordningene overfor for perioden 1991 til 1993. (Se for øvrig avsnittet om lønnskostnader for industriarbeidere).

Tabell 3.d: Tariffmessig lønnsøkning og lønns glidning for arbeidere i bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37.5 t/uke.

	Endring i prosent fra samme kvartal året før			Lønns glidning som prosentandel av totallønnsutvikling
	Lønnsøkning pr. time	Herav		
		Tariffmessig økning	Lønns glidning	
1983 1. kv	11,8	5,5	6,3	53
1984 1. »	6,1	1,0	5,2	85
1985 1. »	8,9	3,0	5,9	66
1986 1. »	7,4	0,5	6,9	93
1987 1. »	18,3 ²⁾ 10,5 ³⁾	3,6	6,9	66 ³⁾
1988 1. »	8,5	0,2	8,3	98
1989 1. »	2,4	1,7	0,7	29
1989 2. »	4,2	4,3	-0,1	-2
1989 3. »	4,6	4,3	0,3	7
1989 4. »	4,3	4,1	0,2	5
1990 1. »	3,9	4,1	-0,2	-5
1990 2. »	4,7 ¹⁾	3,0	1,7	36
1990 3. »	4,7 ¹⁾	3,0	1,7	36
1990 4. »	5,4 ¹⁾ 4)	3,0	2,4	44

Tabell 3.d: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for arbeidere i bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37.5 t/uke.

	Endring i prosent fra samme kvartal året før		Lønnsglidning som prosentandel av totallønnsutvikling	
	Lønnsøkning pr. time	Herav		
		Tariffmessig økning		Lønnsglidning
1991 1. »	6,3 ^{1) 4)}	3,3	3,0	48
1991 2. »	4,0 ^{1) 4)}	2,0	2,0	50
1991 3. »	4,6 ^{1) 4)}	2,0	2,6	57
1991 4. »	4,5	1,9	2,6	58
1992 1. »	4,1	1,6	2,5	60
1992 2. »	3,0	0,5	2,5	84
1992 3. »	2,5	0,5	2,0	81
1992 4. »	2,6	0,5	2,1	82
1993 1. »	2,9	0,5	2,4	83
1993 2. »	2,5	0,8	1,7	67
1993 3. »	2,7	0,8	1,9	70

Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden. Lønns-tallene før 1987 er ikke omregnet.

1)Korrigert for etterbetalinger.

2)Faktisk timelønnsvekst.

3)Korrigert for reduksjonen i den avtalefestede arbeidstiden.

4)Lønnsøkning som følge av at lønnstrekk til Lavlønnsfondet ble avvirket 1. oktober 1990, er ikke med.

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk.

Tabell 3d viser utviklingen i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg fordelt på tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for voksne arbeidere (menn + kvinner). Som tabell 3d viser, økte lønnsveksten etter lønnsreguleringslovens opphør 1.april 1990 fra 3,9 prosent i 1.kvartal 1990 til topp på 6,3 prosent i 1.kvartal 1991, hvorefter den har falt til omlag 2 1/2 prosent etter lønnsoppgjøret 1.april 1993, i forhold til tilsvarende kvartaler året før. Dette betyr en klart lavere lønnsglidning utover i 1993, fordi de tariffmessige lønnstilleggene pr. 1. april 1993 var 0,3 prosentpoeng høyere enn tilsvarende i 1992.

Tariffmessig lønnsøkning er lavlønnsstillegg, garantitillegg, tillegg på minstelønnsatser etc. som følge av sentrale og forbundsvisse forhandlinger. Utenom lavlønnsstillegg og garantitillegg er de fleste tarifftilleggene gitt fra 1. april. De gjennomsnittlige generelle tilleggene pr. 1 april inklusive den direkte effekten på skifttillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art er beregnet til:

Pr. 1.april 1990: 253 øre/time, 2,9 prosent-
 Pr. 1.april 1991: 147 øre/time, 1,6 prosent-
 Pr. 1.april 1992: 42 øre/time, 0,4 prosent-
 Pr. 1.april 1993: 76 øre/time, 0,8 prosent-Lønns-
 glidningen er en rest-
 post. Lønns-
 glidning blir således et statistisk begrep hvor ikke bare lønnstillegg som følge av forhandlinger på de enkelte bedriftene spiller inn, men hvor også fortjenesteøkning p.g.a. økt akkord, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid osv. har betydning. Bransjer med lokal lønnsfastsettelse utgjorde pr. 1.april 1993 ca. 65 prosent av antall arbeidede timer for arbeiderne i LO/NHO- området.

Diversetillegg omfatter økt bruk av skift og andre lønns-
 elementer som er knyttet til arbeidets art. Lønnsveksten er de siste årene tildels betydelig påvirket av økningen i diversetillegg. Holdes diversetilleggene utenfor er lønnsveksten fra 1992 til 1993 ca. 0,6 prosentpoeng lavere enn de tall som ligger til grunn for årslønnsveksten på 2 3/4 prosent.

Endringer i timeverksfordelingen mellom bransjene betyr forholdsvis flere arbeidede timer i bransjer med høyere diversetillegg enn gjennomsnittet, noe som forklarer om lag halvparten av diversetilleggenes bidrag til årslønnsveksten. Årsaken til dette forhold er særlig knyttet til høyere aktivitet for norske industriarbeidere offshore, hvor offshoretillaget er langt høyere enn tilsvarende skifttilllegg i landbaserte virksomheter.

På grunnlag av statistikk for tre kvartaler og anslag for 4.kvartal 1993, anslår Beregningsutvalget lønns-
 overhenget inn i 1993 til noe i underkant av 1 prosent.

- *For INDUSTRIARBEIDERE eksklusiv offshorevirksomhet anslås veksten i årslønn fra 1992 til 1993 til knapt 2 1/2 prosent, mot 3 prosent året før.*

Lønnsveksten for de tre første kvartaler i 1993, i forhold til de samme kvartaler i 1992, viser en avtakende tendens, til tross for et noe høyere gjennomsnittlig tariff-
 tillegg pr. 1.april 1993 enn pr. 1. april 1992. Lønns-
 glidningen i forhold til samme kvartal året før er redusert med over 0,5 prosentpoeng i forhold til for et år siden.

I 1990 lå lønnsveksten for industriarbeidere ca. 1 prosentpoeng høyere enn gjennomsnittet for alle arbeidere. I 1993 ligger lønnsveksten for industriarbeidere lavere.

Lønnsutviklingen i 3. kvartal 1993 i forhold til samme kvartal året før er 2,3 prosent, mens tilsvarende utvikling i begynnelsen av 1990 var 6,7 prosent.

Nedgangen skyldes i første rekke lavere sentrale lønnstillegg, men også en halvering av lønns-
 glidningen i forhold til i 1990 og begynnelsen av 1991.

Med samme lønnsvekst fra 3. til 4.kvartal 1993 som mellom de tilsvarende kvartaler året før, vil lønns-
 overhenget for industriarbeidere inn i 1994 bli 0,9 prosent, noe lavere enn overhenget inn i 1993.

- *I BYGGE- OG ANLEGGSVIRKSOMHETEN anslås veksten i årslønn fra 1992 til 1993 til 1 1/2 prosent, mot 0,9 prosent året før.*

Lønnsveksten i både byggevirksomhet og anleggsvirksomhet avtok kraftig i løpet av 1992, med omlag null lønnsvekst i 4.kvartal 1992 i forhold til 4.kvartal året før. Ettersom omfanget av timer i anleggsvirksomhet med langt høyere timefortjenester økte, mens omfanget av timer i byggevirksomhet gikk ned, viste bygge- og anleggsvirksomhet under ett likevel en vekst på 2 1/2 prosent fra 1991 til 1992. Mens 1.kvartal i 1993 igjen viste tendenser til økt lønnsvekst, har utviklingen gjennom året igjen vært fallende både innenfor byggevirksomhet og anleggsvirksomhet. For de tre første kvartaler av 1993 er det ikke nevneverdige strukturelle sysselsettings-
 endringer. Lønnsveksten i 3.kvartal 1993 i forhold til 3.kvartal 1992 viser en vekst

på 0,6 prosent for bygge- og anleggsvirksomhet under ett, mens årslønnsveksten fra 1992 til 1993, under forutsetning av samme økning fra 3. til 4.kvartal 1993 som mellom tilsvarende kvartaler i 1992 anslås til 1 1/2 prosent, hvorav byggevirksomhet anslås til 1 – 1 1/2 prosent.

- *For LANDTRANSPORT som blant annet omfatter rutebilselskaper, grossistbedrifter, spedisjonsfirmaer, oljeselskaper m.v. anslås en økning i årslønn fra 1992 til 1993 på 2 prosent, mot 2,1 prosent året før.*

Stor stabilitet preger lønnsutviklingen i bransjen og tariff tilleggene utgjør nesten hele lønnsveksten.

- *I OLJEVIRKSOMHETEN, OFFSHORE ialt, som omfatter offshorearbeidere i operatørselskaper og oljeboringsbedrifter, samt offshorearbeidere i industri og bygge- og anleggsvirksomhet anslås en økning i årslønn fra 1992 til 1993 på i overkant av gjennomsnittet for arbeidere for øvrig, mens den lå klart i underkant året før.*

Det er betydelig økning i antall arbeidede timer i bransjen for 3.kvartal 1993. I 3.kvartal 1993 er det registrert en økning i antall offshoretimer på mellom 20 og 25 prosent i forhold til 3.kvartal 1992. Gjennomsnittstallene for lønnsveksten gjenspeiler i liten grad tariff tilleggene som er blitt gitt, men reflekterer i langt større grad forskjeller i sysselsettingsstrukturen i 1993 i forhold til i 1992.

De generelle tilleggene gis vanligvis fra 1.juli. Kollektivt ansiennitetsopprykk bidrar imidlertid til at lønningene innenfor denne sektoren øker noe hver 1. januar. Oppgjørsformene med stadig endrede reguleringstidspunkter og lønnseffekter som følge av store endringer i antall arbeidstakere, fører til at lønnsveksten for enkelte år ikke er helt sammenlignbar med andre områder. Lønnsveksten for gruppen må derfor betraktes over noe lengre tid.

Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter.

- *For FUNKSJONÆRENE i NHO-bedrifter (industri, bergverk, transportvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirksomhet og hotell- og restaurantvirksomhet) økte årslønnen fra 1992 til 1993 med 3,7 prosent, mot 4,3 prosent året før.*

Beregningene over årslønnsveksten baserer seg på statistikk pr. 1.september, opplysninger fra bedriftene om normale lønnsreguleringstidspunkter og beregning av eventuelle alderseffekter. Den registrerte gjennomsnittlige månedslønnen økte med 3,7 prosent fra 1.september 1992 til 1.september 1993, basert på statistikk for bedrifter som er med i statistikken i begge årene, mot 3,6 prosent året før.

Noe av lønnsveksten skyldes at *aldersgrupper* med noe høyere lønnsnivå utgjør en relativ større del av funksjonærmassen i 1993, basert på beregninger for de bedrifter som er med på begge tellingstidspunktene. Lønnsvekst som følge av endringer i aldersstrukturen eller andre tillegg som er påløpt i tellingsperiodene, er antatt kommet som følge av omorganiseringer i bedriftene og har dermed pågått jevnt i hele tellingsperioden. Med samme aldersfordeling pr. 1. september 1993 som pr. 1. september 1992, ville lønnsveksten isolert sett blitt 0,4 prosentpoeng lavere.

Endringer av bransjestrukturen mot flere sysselsatte ansatt i bransjer hvor lønnsnivået ligger over gjennomsnittet for funksjonærene under ett, kan også forklare noe av lønnsveksten. Dersom man hadde hatt samme fordeling av antall arbeidstakere mellom bransjene, i tillegg til samme aldersfordeling innenfor bran-

sjene pr. 1. september 1993 som pr. 1. september 1992, ville lønnsveksten vært 0,8 prosent lavere eller 2,9 prosent fra 1. september 1992 til 1. september 1993.

Lønnsoverhenget inn i 1994 er beregnet til 1,5 prosent, det samme som ifjor.

For *funksjonærene i industri* var lønnsveksten fra 1. september 1992 til 1. september 1993 3,4 prosent, d.v.s. noe lavere vekst enn for alle bransjer under ett. Industrifunksjonærene hadde også ifjor noe lavere lønnsvekst enn for alle funksjonærene under ett. Årslønnsveksten er beregnet til 3,5 prosent fra 1992 til 1993, mot 3,8 prosent året før. Lønnsoverhenget inn i 1994 er beregnet til 1,4 prosent.

For *ledende funksjonærer* (i alle bransjer) var lønnsøkningen fra 1. september 1992 til 1. september 1993 3,3 prosent, mot 3,6 prosent i tilsvarende periode ifjor. Årslønnsveksten for denne gruppen er beregnet til 3,6 prosent fra 1992 til 1993, mot 4,3 prosent året før. Lønnsoverhenget inn i 1994 er beregnet til 1,4 prosent.

Lønnskostnader i NHO-bedrifter.

Regjeringens «næringslivspakke» som ble vedtatt høsten 1992, førte blant annet til en nedgang i arbeidsgiveravgiftene med 2,4 prosentpoeng av avgiftsgrunnlaget fra 1. januar 1993. Dette førte til at de gjennomsnittlige «obligatoriske» indirekte personalkostnadene i prosent av lønn for arbeidet tid gikk ned, og lønnskostnadene pr. arbeidet time økte langt svakere enn den direkte timefortjenesten fra 1992 til 1993. I tillegg var det færre bevegelige helligdager som falt på ukens 5 første dager i 1993 i forhold til i årene før.

Selv med økte kostnader som følge av endringen i AFP-ordningen og økte satser i Sluttvederlagsordningen, som trådte i kraft fra 1. oktober 1992, anslår utvalget en nedgang i de indirekte personalkostnadene i prosent av lønn for arbeidet tid på ca. 3 prosentpoeng fra 1992 til 1993.

Tabell 3e viser utviklingen fra 1985 til 1993 for de «obligatoriske» indirekte personalkostnadene. Lønn under sykdom bygger blant annet på NHOs kvartalsvise fraværstatistikk for arbeidere, fravær betalt av bedriftene. Disse kostnadene har bidratt til en betydelig reduksjon av lønnskostnadene for industriarbeidere fra 1988. Fraværstatistikk for de tre første kvartaler av 1993 tyder på at bedriftenes indirekte personalkostnader går ned ytterligere 0,2 prosentpoeng fra 1992 til 1993. Ellers finnes ikke særlig statistisk materiale for ulike elementer for 1993. Anslagene vil således senere kunne bli revidert, når mer informasjon etterhvert foreligger.

Endringer i regelverket for yrkesskadeforsikring er ikke tatt med i beregningene i tabell 3e. Fra 1991 ble kostnader som var relatert til yrkesskadeforsikring «obligatorisk». Norges Forsikringsforbund har tidligere overfor utvalget antydnet en økning i premiebetalingene på i overkant av 800 mill. kroner fra 1990 til 1991. Dette gir 0,27 prosent høyere lønnskostnadsvekst for alle grupper under ett, unntatt i statssektoren. En bransjevis vurdering i NHO-området i 1990/91 av veiledende premiesatser som ble brukt i de fem største forsikringsselskaper, kombinert med opplysninger omkring avtaler med forsikringsselskapene som klart var avvikende fra veiledende priser, viste at prosentsatsene sannsynlig ville ligget på i allefall det doble i forhold til næringslivet for øvrig og langt høyere for industriarbeidere. Det er ikke gjennomført undersøkelser i bedriftene. Tall for 1992 og 1993 tyder på at det har vært en liten økning i premiesatsene fra 1991.

I tillegg til de indirekte personalkostnader som er med i tabell 3e, vil bedriftene ha kostnader ved driftsvise ordninger. Det kan drøftes i hvor stor grad slike ordninger skal tas med i de indirekte personalkostnadene eller bør betraktes som driftskostnader for øvrig. I tabelloppstillingene nedenfor har vi fulgt internasjonale standarder for de «obligatoriske» personalkostnader i Norge. De driftsvise og mere frivillige ordningene er ikke med i oppstillingene.

Tabell 3.e: «Obligatoriske» indirekte personalkostnader fordelt på kostnadskomponenter. I prosent av timefortjenesten pr. arbeidet time. Anslag for 1992. Prognose for 1993.

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Indirekte personalkost. pr. arbeidet time	41,9	41,7	41,2	41,9	41,6	42,0	41,0	39,6	36,1
Lønn for bevegelige hellig- og høytidsdager	4,3	3,9	3,5	3,5	3,9	4,3	4,3	3,4	3,0
Lønn under sykdom og permisjon	6,1	6,3	6,2	6,3	5,8	5,8	5,4	5,1	4,9
Feriepenger: Ordinære ¹⁾	10,4	10,4	10,4	10,4	10,6	10,8	10,8	10,7	10,6
Gammel ordning:									
Sykelønn (3.mnd.):	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0			
Ny ordning:									
Sykelønn i arbeidsgiverperioden:							0,5	0,4	0,4
Eldre arbeidstakere							0,5	0,5	0,5
Obligatoriske avgifter:									
Arbeidsgiveravgiften til Folketrygden:									
Satsene	19,1	19,1	19,2	19,3	18,9	18,8	18,5	18,3	15,3
Økt beregningsgrl. (pensjonspremier o.l.)				0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3
LO/NHO-ordningene ²⁾	1,0	1,0	0,9	1,0	1,0	0,9	0,7	0,8	1,1

1)Ny ferielov med overgangsordning i 1989 og 1990 fører til at noe av økningen i feriepengeprosenten skyldes beregningsmåten. Feriepengene er beregnet påløpt.

2)Lavlønnsfond, Opplysnings- og utviklingsfond, Sluttvederlagsordning og AFP-ordning.

Lønnsutviklingen i andre områder i privat virksomhet

På nåværende tidspunkt foreligger det lønnsstatistikk for 1993 for :

- arbeidere i NHO-bedrifter (3 kvartaler)
- funksjonærer i NHO-bedrifter
- ansatte i forretnings- og sparebanker
- ansatte i hotell- og restaurantvirksomhet (april 1993)
- ansatte i forretningsmessig tjenesteyting

I hoteller og restauranter steg den gjennomsnittlige timefortjenesten for fastlønte (heltid og deltid) etter NHO's lønnsstatistikk med 2,3 prosent for menn og kvinner under ett fra april 1992 til april 1993.

For heltidsansatt prosentlønnen serveringspersonale steg den gjennomsnittlige timefortjenesten med 3,4 prosent for voksne menn og kvinner under ett fra perioden 1. november 1991 – 30. april 1992 til 1. november 1992 – 30. april 1993, mens dagsfortjenesten i den samme perioden økte med 3,7 prosent.

For alle unntatt prosentlønnen serveringspersonale som får hoveddelen av sin inntekt fastsatt ut fra omsetning, ble det fra 1. april 1993 gitt et generelt tillegg på kr 1,- pr. time. Videre ble det gitt et garantitillegg fra 1. oktober 1993 på 59 øre.

Utvalget anslår årslønnsveksten fra 1992 til 1993 til om lag 2 1/4 prosent for fastlønte og prosentlønte under ett (heltid og deltid). Den gjennomsnittlige årslønnsveksten er påvirket av at antall prosentlønte har gått ned i forhold til fastlønte fordi timefortjenesten for prosentlønte er høyere enn for fastlønte. Årslønnsveksten har vært om lag 2 3/4 prosent for fastlønte og om lag 3 3/4 prosent for prosentlønte.

I *forretnings- og sparebanker* steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten med 3,9 prosent for menn og kvinner under ett fra 1. september 1992 til 1. september 1993.

I oppgjøret våren 1993 ble det gitt et sentralt lønnstillegg på 1,7 prosent i forretnings- og sparebanker. I følge opplysninger fra Bankenes Arbeidsgiverforening ble det gitt lokale tillegg på 0,5 prosent 1. januar og 0,8 prosent 1. juli 1993.

Utvalget har beregnet at overhenget til 1993, beregnet til 1,1 prosent, lønnstilleggene fra 1. januar, 1. mai og 1. juli 1993 og lønnsøking som skyldes endringer i aldersstrukturen, vil gi en årslønnsvekst på 3,6 prosent fra 1992 til 1993.

I *forsikringsvirksomhet* steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten med 2,2 prosent for menn og kvinner under ett fra 1. september 1991 til 1. september 1992. Lønnsstatistikk for 1993 foreligger ikke ennå.

Fra 1. mai 1993 ble det gitt et generelt tillegg på 1,65 prosent. I følge opplysninger fra Forsikringssekskapenes Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 0,6 prosent 1. januar 1993.

Overhenget til 1993, beregnet til 0,6 prosent og de kjente tillegg i 1993, gir en lønnsvekst på om lag 2 1/2 prosent fra 1992 til 1993. I tillegg kommer eventuell annen lønnsglidning enn den som kommer 1. januar.

I *varehandel* steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for heltidsansatte med 3,3 prosent for menn og kvinner under ett fra 1. september 1991 til 1. september 1992. Lønnsstatistikken fra og med 1990 er omlagt slik at lønnsveksten er for ansatte i bedrifter med 5 eller flere ansatte mot 3 ansatte i tidligere år. Lønnsstatistikk for 1993 foreligger ikke ennå.

Handel og Kontor og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon ble våren 1993 enige om et generelt tillegg fra 1. april på gjennomsnittlig kr 1,- pr. time, se vedlegg I for nærmere omtale av oppgjøret.

For avtaleområdet har partene anslått årslønnsveksten fra 1992 til 1993 til om lag 2 prosent. I tillegg kommer lønnsglidningen. For varehandelen under ett antar utvalget at årslønnsveksten inklusiv lønnsglidning vil bli om lag 2 3/4 prosent.

For noen grupper er lønnsbredningen stor både mellom menn og kvinner og mellom ulike stillingsgrupper. Det gjennomsnittlige lønnsnivået som er gjengitt i tabell 3a, kan derfor være lite representativt for store grupper innen vedkommende næring. Varehandelen er den største gruppen innen privat virksomhet, målt ved selselsettingen, av de gruppene som er med i tabell 3a. I utvalgets rapport 2/1993 (NOU 1993:26), tabell 3g, vises lønnsutvikling og lønnsnivå for noen stillingsgrupper innen varehandelen for å vise spredningen rundt det gjennomsnittlige lønnsnivået som er brukt i tabell 3a. Det vises til denne rapporten. Tabellen vil bli oppdatert med 1993-tall i rapport 2/1994.

Forretningsmessig tjenesteyting omfatter ansatte i virksomheter som driver med regnskapsføring, revisjon, databehandling, arkitektvirksomhet og byggeteknisk konsulentvirksomhet. Dessuten er også ansatte innen teknisk virksomhet og annonse- og reklamevirksomhet med. Felles for de fleste bedriftene i denne statistikken er at de ansatte ikke får sine lønninger regulert gjennom landsomfattende tariffavtaler. Fra 1. september 1992 til 1. september 1993 steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten med 4,0 prosent for menn og kvinner under ett. Utvalget har beregnet årslønnsveksten fra 1992 til 1993 til 3,9 prosent.

I *innenriks sjøfart* steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for voksne sjømenn i ferge og lokalfart (utgjør om lag 70 prosent av de ansatte) med 16,8 prosent fra november 1991 til november 1992. Den gjennomsnittlige økningen i hyren var 14,0 prosent i det samme tidsrommet. Den sterke lønnsveksten skyldes først og fremst kompensasjon ved omlegging av sjømannsfradraget. Lønnsstatistikk for 1993 foreligger ikke ennå.

Om lag 30 prosent av sjøfolkene i innriks sjøfart er tilknyttet kystfart. For denne gruppen har det vært en stigning i månedsfortjenesten fra november 1991 til november 1992 på 3,3 prosent. Denne gruppa har fortsatt sjømannsfradrag.

I oppgjøret våren 1993 ble det fra 1. april gitt et generelt tillegg på 100 øre pr. time. Styrmenn fikk i tillegg 54 øre.

Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

I lønnsforhandlingene for 2. avtaleår våren 1993 ble Staten og hovedsammenslutningene og Norsk Lærerlag enige om følgende:

- med virkning fra 1. mai 1993 gis det et generelt tillegg på kr 2 100 pr. år på samtlige trinn på hovedlønnstabellen. Dette utgjør om lag 1 prosent gjennomsnittlig lønnsvekst. Særlige lønnstillegg m.v og godtgjørelse for ekstraverv som ikke reguleres på annen måte, øker med samme prosentsats. For arbeidstakere som utfører akkordarbeid, øker akkordfortjenesten med en andel på 2/3 av generelle tillegg.
- med virkning fra 1. mai 1993 føres det sentrale forhandlinger om endring av lønsplasseringer for stillinger og stillingsgrupper innenfor en økonomisk ramme på 0,7 prosent av lønsmassen i det statlige tariffområdet.
- med virkning fra 1. mai 1993 ble det avsatt 0,35 prosent til lokale forhandlinger. Tidligere tildelte midler (resirkulerte midler) er definert til å utgjøre 0,05 prosent. I tillegg vil det være mulig for hvert forhandlingssted å skyte inn egne midler.

Videre ble det som et stimuleringsiltak til økt antall lærlinger i staten, avsatt 25 millioner kroner.

For arbeidstakere i statsforvaltningen viser en prognose som omfatter ca 160 000 årsverk (ca 97 prosent av samtlige) at gjennomsnittlig månedsfortjeneste økte med 2,8 prosent fra 1. oktober 1992 til 1. oktober 1993. Resultatet av de lokale forhandlinger med virkningsdato 1. mai 1993 er ikke med i tallene.

På grunnlag av prognosen kan den samlede lønnsøking for statstilsatte fra 1992 til 1993 anslås til om lag 2 1/2 prosent. Dette tallet inkluderer avsetningen til lokale forhandlinger 1. mai 1993 på 0,4 prosent. Den registrerte lønnsglidningen er lagt inn med 1/4 1. januar og 3/4 1. mai 1993.

Ettersom virkningen av de lokale forhandlingene pr. 1. mai 1993 (med adgang for forhandlingsstedene til å skyte inn egne budsjettmidler) ikke er med i statistikken pr. 1. oktober 1993, er det på nåværende tidspunkt endel usikkerhet knyttet til lønnsglidningsanslaget.

Skoleverket³

For arbeidstakere i skoleverket viser lønnsstatistikken at gjennomsnittlig månedsfortjeneste for heltidsansatte gikk ned med 0,2 prosent fra 1. oktober 1991 til 1. oktober 1992. Det foreligger ikke lønnsstatistikk for 1993 ennå.

3. Omfatter grunnskolen, videregående skole, grunnskole og videregående skole for spesialundervisning og skolestyrekontorene.

Kommunene

Ifølge lønnsstatistikk fra Kommunenes Sentralforbund steg den gjennomsnittlige månedsførtjenesten for heltidsansatte kommunale arbeidstakere inklusive ansatte i helsevesen og sosial omsorg, men eksklusiv skoleverket og ansatte som er timelønne med 2,8 prosent fra 1. oktober 1991 til 1. oktober 1992. Den gjennomsnittlige regulativlønnen steg også med 2,8 prosent i det samme tidsrommet. Ansatte i Oslo og Bærum er ikke med i disse lønnsveksttallene. Lønnsutviklingen inkluderer ikke resultatet av de lokale forhandlinger med virkningsdato 1. mai 1992 på 0,45 prosent fordi disse forhandlingene først ble gjennomført rundt årskiftet 1992/93.

I oppgjøret våren 1993 ble det med virkning fra 1. mai 1993 enighet om et kronetillegg på lønnsregulativet på kr 2 100 pr. år. Dette utgjør 1,15 prosent pr. 1. mai eller 0,77 prosent på årsbasis. I tillegg ble det avsatt 1,1 prosent pr. 1. oktober eller 0,28 prosent på årsbasis til endringer i lønnsrammesystemet/stillingsregulativet.

Årslønnsveksten fra 1992 til 1993 kan foreløpig anslås til om lag 2 1/4 prosent og overhenget til 1994 til om lag 1 1/4 prosent.

3.4 LØNSOVERHENGET

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Dersom alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og lønnsnivået ikke endret seg gjennom året, ville lønnsoverhenget pr. definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike inntektsgrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper ved tariffoppgjør.

Størrelsen av overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året.

Nå gis det ikke statistikk pr. 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i NHO-bedrifter brukes gjerne forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årgjennomsnittet. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag. Størrelsen av overhenget vil avhenge av hvordan lønnsveksten skjer over året. Lønnstillegg som gis sent i året fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tariff tillegg. Vi vet imidlertid mindre om når annen lønnsutvikling skjer. For grupper med en gitt lønnsstigning i en periode vil det beregnede overheng være avhengig av hva som forutsettes om forløpet av lønnsutviklingen gjennom perioden.

I oppstillingen nedenfor vises anslått overheng til 1993 og 1994 for en del områder.

Område/gruppe:	1993	1994
Arbeidere i LO/NHO-området i alt	1,0	1
Industriarbeidere	1,1	1
Funksjonærer i NHO-bedrifter	1,5	1,5
Staten	0,2	3/4
Kommunene	1,2	1 1/4
Varehandelen	1,1	3/4-1
Forretnings- og sparebanker	1,1	1,4
Forsikring	0,6	3/4
Forretningsmessig tjenesteyting	1,6	1,7
Veid gjennomsnitt	1,0	1

I staten og i forretnings- og sparebanker ser overhenget til 1994 ut til å bli noe høyere enn til 1993. For de andre gruppene i oppstillingen kan overhenget til 1994 anslås til å bli om lag av samme størrelsesorden som overhenget til 1993.

Samlet overheng til 1994 for gruppene i oppstillingen, kan beregnes til vel 1 prosent. Samlet overheng til 1993 for de samme gruppene var 1,0 prosent og til 1992 2,0 prosent.

3.5 AVTALEFESTET PENSJON (AFP)

Ved lønnsoppgjøret i 1988 ble det innført en ordning med avtalefestet førtidspensjon (AFP) etter avtale mellom Landsorganisasjonen i Norge (LO) og Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) (daværende Norsk Arbeidsgiverforening). Lignende avtaler ble samtidig inngått mellom partene i stat og kommune. Ordningene trådte i kraft fra 1. januar 1989.

Pensjonsalderen i AFP var 66 år ved starten, ble redusert til 65 år pr 1. januar 1990 og videre til 64 år fra 1. oktober 1993.

Omfang

AFP-ordningen er begrenset til pensjonsordninger som er opprettet ved avtaler mellom landsomfattende organisasjoner av arbeidstakere og arbeidsgivere.

I privat sektor er slike avtaler i dag opprettet mellom NHO og LO og mellom NHO og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS). Avtalene omfatter alle arbeidstakere i bedrifter i LO/NHO-området, i bedrifter utenfor NHO der LO er arbeidstakerpart (f eks varehandel), og i NHO-bedrifter som har AFP-ordningen i sitt avtaleverk med andre organisasjoner, som YS.

For å kunne få AFP-pensjon må en være yrkesaktiv

- med lønn som overstiger grunnbeløpet i folketrygden, også året før uttak av pensjon
- med minst ti år med opptjening av pensjonspoeng i folketrygden etter fylte 50 år. I de beste ti årene etter poengopptjeningen startet i 1967, må pensjongivende inntekt minst utgjøre 2 G.

Personkretsen er følgelig sterkere avgrenset enn folketrygdens uførepensjonsordning, som ikke har krav om et aktuelt arbeidsforhold, tidligere yrkesaktivitet eller inntekt.

Pensjonsnivå

Ytelsene i AFP i privat sektor består av to deler:

- den alderspensjon folketrygden ville gi ved 67 års alder.
- et skattefritt beløp på kr 950 pr måned eller kr 11 400 pr år.

Folketrygdens alderspensjon og dermed også hoveddelen av AFP, er basert på tidligere inntektsopptjening. Med full opptjening gir AFP-pensjon en inntektsdekning etter skatt (i forhold til situasjonen som lønnstaker) på

- om lag 95 prosent ved årslønn rundt kr 100 000
- om lag 80 prosent ved årslønn rundt kr 150 000
- om lag 70 prosent ved årslønn rundt kr 200 000
- om lag 65 prosent ved årslønn rundt kr 250 000

Alle AFP-pensjonister er minst garantert folketrygdens minstepensjon (kr 59 868 pr 31.12.1993) med tillegg av månedsbeløpet på kr 950.

I staten er det ulike regler for 65-/66-åringer og 64-åringer.

Pensjonen for 65- og 66-åringer beregnes etter reglene i loven om Statens Pensjonskasse. Den vil gjennomgående utgjøre 66 prosent av lønn før skatt med en viss avtrapping for høyere inntekter. Dersom pensjonen ville bli høyere etter ordningen for LO/NHO, utbetales differansen i tillegg. Dekningsgraden etter skatt for denne gruppen pensjonister vil være lik eller høyere enn i privat sektor.

64-åringer får samme ytelse som LO/NHO-ordningen gir. Dette gir noe lavere pensjon for høyere inntekter enn det reglene i pensjonsloven ville gitt.

AFP-pensjonistene har ikke rett til særfradrag for alder, slik som alderspensjonister. De kommer imidlertid under den særlige skattebegrensningsregelen for alders- og uførepensjonister. Pensjonister som kommer inn under denne regelen får samme beregnet skatt uavhengig av om de er ordinære alderspensjonister eller AFP-pensjonister. Ordningen sikrer at enslige pensjonister uten andre inntekter, fradrag eller formue, kan ha opptil kr 75 500 i pensjon uten å betale skatt. Enslige pensjonister uten annen inntekt enn pensjon vil normalt bli beskattet etter skatteredukasjonsreglen ved inntekt opp til om lag kr 120 000.

Finansiering

AFP i privat sektor er for størstedelen finansiert av partene, men med et statlig tilskudd som t o m 1994 tilsvarer noe rundt 1/3 av utgiftene.

Arbeidsgiverne som er omfattet av ordningen, betaler en kvartalsvis premie til trygdekontoret beregnet på grunnlag av total lønnssum. Da ordningen ble opprettet var avgiften på 0,12 prosent av lønnssummen, men ved tariffoppgjøret i 1992 ble den hevet til 0,27 prosent. Avgiften har, som planlagt, hittil gitt inntekter som er større enn utgiftene. Dette har bidratt til en fondsoppbygging som skal sikre forpliktelser ved en eventuell avvikling av ordningen.

Arbeidsgiveren som arbeidstakeren er ansatt hos når vedkommende tar ut pensjon, betaler en egenandel på 10 prosent av den årlige pensjonen.

Staten gir et løpende tilskudd for 65- og 66-åringer som tilsvarer 40 prosent av den beregnede pensjonsutbetaling eksklusiv det skattefrie tillegget. I forbindelse

med inntektsoppgjøret i 1993 bevilget staten et engangsbeløp på 50 mill kroner som tilskudd til ordningens fond.

Bruken av AFP

AFP-området i privat sektor omfatter i størrelsesorden 400 000 årsverk. I offentlig sektor kan omfanget tilsvarende anslås til 500 000 årsverk. Siden etableringen av den nye pensjonsmuligheten i 1989 har bruken av ordningen vært økende. Det må dels tilskrives at aldersgrensen gradvis er senket, men også at det tar noe tid før slike ordninger blir innarbeidet.

Tabell 3.f: Antall AFP-mottakere pr. 31. desember

	1989	1990	1991	1992
AFP-mottakere	ca 1 100	ca 2 800	ca 3 500	ca 3 700
- herav LO/NHO	539	1 084	1 439	1 492
- Statens Pensjonskasse	297	875	1 232	1 298

Kilde: Statens Pensjonskasse, Felleskontoret LO/NHO

Kostnadene ved AFP

Tabell 3.g viser utviklingen i statstilskuddet til og pensjonsutbetalingene i LO/NHO-ordningen.

Tabell 3.g: Utviklingen i statstilskuddet til og pensjonsutbetalingene i LO/NHO-ordningen.

Mill. kroner	1989	1990	1991	1992	1993 ¹⁾	1994 ¹⁾
Statstilskudd	15	33	48	57	75	125
Pensjonsutbet ²⁾	38	83	120	143	187	

1)Budsjettslag

2)Eksklusive sluttvederlagstillegg som for 1992 og 1993 utgjør hhv 4 mill og 18 mill kroner.

De årlige kostnadene har økt som følge av utbyggingen av ordningen og at den er blitt bedre innarbeidet. Kostnadene er lavere enn det som ble anslått ved starten i 1988 da det årlige statstilskuddet ble beregnet til 250 mill kroner for 65- og 66-års klassen.

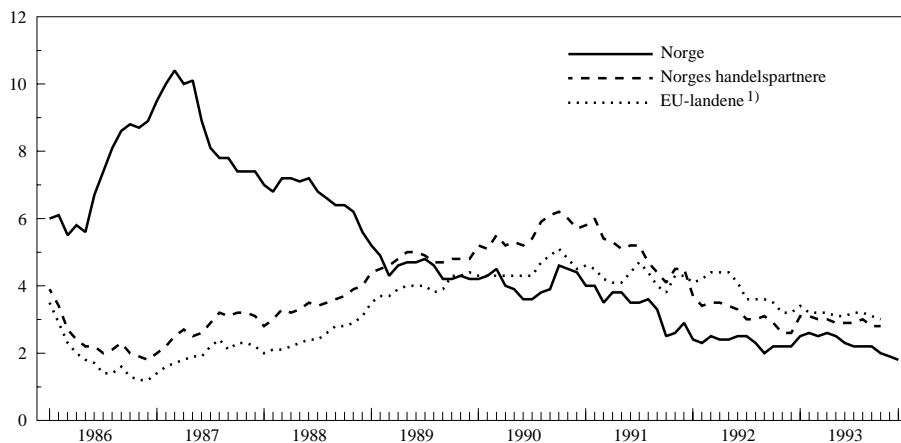
Det vil imidlertid ta tid før en slik ny ordning blir alment oppfattet som en rell pensjonsmulighet. Anslag på kostnadene ved en fullt ut etablert ordning vil derfor være usikre.

KAPITTEL 4

Prisutvikling og konsumprisindeksen

- *Konsumprisveksten i Norge var 2,3 prosent fra 1992 til 1993. Dette er samme vekst som fra 1991 til 1992 og den laveste siden 1960. I desember 1993 var prisstigningstakten 1,8 prosent målt i forhold til samme måned året før. Tolvmånedersveksten i konsumprisindeksen har stort sett vært avtagende siden 1987. Prisstigningen har siden 1989 vært lavere enn hos våre handelspartnere.*

Figur 4.1 gir en oversikt over tolvmånedersveksten i konsumprisindeksen i Norge, hos våre handelspartnere sammenveid med konkurransevnevekter og i EU-landene sammenveid med ecu-vekter. (For en nærmere orientering om sammenveiling av konsumprisvekst internasjonalt, se vedlegg E i rapport nr. 2, 1992.) Figuren viser at forskjellen i prisstigningen mellom Norge og våre viktigste handelspartnere økte betydelig gjennom 1986 og i begynnelsen av 1987. I mars 1987 var prisstigningen 7,7 prosentpoeng sterkere i Norge enn hos våre handelspartnere. Etter det ble forskjellen gradvis redusert, og etter mars 1989 har prisene vokst mindre enn hos våre handelspartnere. I oktober 1993 var prisstigningen 0,8 prosentpoeng lavere i Norge. Figuren viser at fram til januar 1992 var prisstigningen i EU-landene lavere enn hos våre handelspartnere, og at den etter dette har vært høyere i EU-landene.

Figur 4.1 Konsumprisene i Norge, hos våre handelspartnere og i EU-landene. Prosentvis endring fra samme måned året før

Kilde:

Prisutviklingen i tidligere år, samt siste tolvmånedersperiode for en del OECD-land framgår av tabell 4a.

Tabell 4.a: Konsumprisindeksen i en del OECD-land. Prosentvis endring.

	Gjennomsnitt	Endring fra året før			jan-okt 1992 jan-okt 1993
	1983-92	1990	1991	1992	
Norge	5,7	4,1	3,4	2,3	2,4
USA	3,8	5,4	4,2	3,0	3,0
Japan	1,8	3,1	3,3	1,7	1,3
Tyskland (vest)	2,2	2,7	3,5	4,0	4,2
Frankrike	4,4	3,4	3,2	2,4	2,1
Storbritannia	5,5	9,5	5,9	3,7	1,5
Italia	7,4	6,1	6,5	5,3	4,2
Sverige	6,7	10,5	9,3	2,3	4,7
Danmark	4,2	2,7	2,4	2,1	1,2
Finland	5,3	6,1	4,3	2,9	2,7
OECD-området ¹⁾²⁾	4,2	5,2	4,5	3,2	2,8
EU, ecu-veid	3,9	4,5	4,3	3,8	3,1
Norges handelsp	4,2	5,5	4,9	3,1	2,9

1)Sammenveid med kjøpekraftsparitet-justerte andeler av privat konsum i OECD-området, se vedlegg E i rapport nr. 2, 1992.

2)Eksklusive Tyrkia.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet

Den gjennomsnittlige konsumprisvekst i Norge fra 1992 til 1993 var 2,3 prosent. Dette er samme konsumprisvekst som fra 1991 til 1992 og laveste siden 1960. Ved utgangen av 1993 var overhenget 0,2 prosent dvs, desemberindeksen var om lag 0,2 prosent høyere enn gjennomsnittlig indeks for 1993. Ved utgangen av 1992 var overhenget 0,7 prosent.

Tabell 4.b: Konsumprisindeksen

	Indekstall		Endring fra året før i prosent	
	1992	1993	1992	1993
Januar	241,1	247,2	2,4	2,5
Februar	241,7	247,9	2,3	2,6
Mars	243,9	250,1	2,5	2,5
April	244,4	250,7	2,4	2,6
Mai	244,7	250,8	2,4	2,5
Juni	245,2	250,9	2,5	2,3
Juli	245,4	250,7	2,5	2,2
August	244,8	250,1	2,3	2,2
September	245,9	251,2	2,0	2,2
Oktober	246,4	251,4	2,2	2,0
November	246,5	251,2	2,2	1,9
Desember	246,4	250,9	2,2	1,8
Årsgj.snitt	244,7	250,3	2,3	2,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4b viser at prisstigningstakten, regnet i forhold til samme måned året før, hadde en svak avtagende tendens gjennom 1992. Prisstigningstakten økte noe igjen i begynnelsen av 1993 som følge av momsøkningen og økte importpriser på grunn av kursnedgang for den norske krona. Etter dette holdt den seg rundt 2,5 pst fram til mai måned. Prisstigningstakten har siden hatt en avtakende tendens, og var i desember 1,8 pst.

Tabell 4c gir en oversikt over den gjennomsnittlige prisendring fra 1991 til 1992 og fra 1992 til 1993 for de ulike konsumgruppene. Totalt sett er prisstigningen den samme de to årene, men tabellen viser at det har vært endringer i prisstigningen for de fleste konsumgruppene. Størst endring i prisvekst har konsumgruppen «Drikkevarer og tobakk». Konsumgruppen «Matvarer» som er den eneste gruppen som har hatt prisnedgang fra 1992 til 1993, har isolert sett bidratt til den største endringen i den totale prisstigningen, jf de to siste kolonnene i tabellen.

Tabell 4.c: Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter konsumgruppe.

	Vekt f.o.m. aug. 1993	Endring i pst		Bidrag i pst.-poeng	
		1992	1993	1992	1993
Totalt	1001,6	2,3	2,3	2,3	2,3
Matvarer	148,1	1,4	-1,1	0,21	-0,16
Drikkevarer og tobakk	36,9	9,1	3,1	0,33	0,11
Klær og skotøy	65,0	1,7	2,7	0,11	0,18
Bolig, lys og brensel	262,9	2,3	2,8	0,60	0,74
Møbler og husholdn. art.	82,6	0,4	1,9	0,03	0,16
Helsepleie	24,7	6,0	4,3	0,14	0,10
Reiser og transport	192,6	2,0	3,4	0,39	0,66
Fritidssylser og utd	106,0	3,3	3,4	0,33	0,35
Andre varer og tjenester	82,8	2,2	1,6	0,18	0,13

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4d gir en oversikt over prisendringene for de ulike leveringssektorene. Slike delindekser kan gi et grunnlag for lettere å kunne danne seg et bilde av hvilke prisimpulser som ligger bak konsumprisveksten. Tabellen viser at det først og fremst er leveringssektorene «Jordbruksvarer» og «Importerte konsumvarer» hvor prisendringene er forskjellig de to årene. For «Importerte konsumvarer» må det kunne antas at den økte prisstigningen fra 1992 til 1993 i forhold til året før for en stor del skyldes valutakursendringer. De fleste varene som er gruppert under leveringssektoren «Jordbruksvarer» hører også med under konsumgruppen «Matvarer». «Jordbruksvarer» består i hovedsak av kjøtt- og melkeprodukter, frukt og grønnsaker samt poteter. En gjennomgang viser at alle disse varegruppene, isolert sett har bidratt til en lavere prisstigning fra 1992 til 1993 i forhold til året før.

Tabell 4.d: Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter leveringssektor.

	Vekt	Endring i pst.		Bidrag i pst.-poeng	
		1992	1993	1992	1993
Totalt	1001,6	2,3	2,3	2,3	2,3
Jordbruksvarer	85,8	1,3	-1,9	0,11	-0,17
Fiskevarer	10,8	-0,1	-0,8	0,00	-0,01
Andre norskproduserte konsumvarer	290,0	2,5	2,7	0,73	0,77
Importerte konsumvarer	210,0	1,8	3,3	0,38	0,70
Husleie	179,6	3,7	2,9	0,64	0,51
Andre varer og tjenester	225,4	2,3	2,0	0,52	0,45

Kilde: Statistisk sentralbyrå

KAPITTEL 5

Utviklingen i norsk industris konkurransevne**5.1 OM KONKURRANSEEVNEBEGREPET**

Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å opprettholde en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse.

Land som deltar i det internasjonale vare- og tjenestebyttet må over noen tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Fordelene ved det internasjonale varebyttet vil bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurransevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

I omtalen nedenfor vil Beregningsutvalget i hovedsak se på utviklingen i industriens konkurransevne. Konkurransevnen for en næring karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på sitt produktmarked, og med andre norske næringer på markedene for innsatsfaktorene arbeidskraft, kapital og råvarer. Det er derfor viktig å skille mellom konkurransevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

For Norge vil utviklingen i oljesektoren ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og dermed for landets samlede konkurransevne. I 1994 ventes driftsregnskapet overfor utlandet å vise overskudd for sjetten år på rad. Overskuddene i disse årene kan bl.a. henføres til en sterk økning i oljeproduksjonen. Også lav innenlands etterspørsel bidrar til overskudd på driftsregnskapet overfor utlandet. Økt produksjon i eksport- og importkonkurrerende næringer vil sikre at utenriksøkonomien blir mer robust overfor svingninger i oljeprisen.

Blant de eksport- og importkonkurrerende næringene er industrien den viktigste enkeltnæring, og en forbedring av industriens evne til å konkurrere både ute og hjemme er dermed viktig for å realisere en balansert økonomisk utvikling. *Industriens konkurransevne* avhenger av flere faktorer. Enkelte av faktorene avhenger først og fremst av forhold i den enkelte bedrift, og vil i mindre grad påvirkes av endringer i de økonomiske rammevilkårene for bedriften. Dette gjelder i stor grad for produktivitet i vid forstand, dvs. bedriftens evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten og til å ta i bruk ny teknologi. Et annet eksempel er markedsføring. Endrede rammebetingelser for bedriftene, som den nylig gjennomførte skattereformen, kan imidlertid bidra til en mer effektiv bruk av både arbeidskraft og kapital.

Lønnskostnadene, både direkte og indirekte via innenlandske underleveranser, er for de fleste bedrifter den dominerende kostnadskomponenten. Foruten lønnskostnadene vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen. Det samme vil være tilfellet for offentlige avgifter og subsidier.

For viktige deler av norsk industri er *energikostnadene*, særlig knyttet til elektrisk kraft, av særlig betydning for konkurransevnen. Også endringer i prisforholdet mellom ulike energibærere kan få betydning for konkurransesituasjonen for norsk industri. Slike endringer kan finne sted i løpet av forholdsvis kort tid. Bruken av olje som energikilde er relativt mindre i enkelte næringer i Norge enn i andre

land. Derfor vil lave oljepriser på kort sikt isolert sett bidra til å svekke den relative konkurranse situasjonen for enkelte norske bedrifter.

Også *kapitalkostnadene* har betydning for konkurranseevnen. For den enkelte bedrift vil forholdet mellom realrenten i lånemarkedet etter skatt og den marginale realavkastningen av kapital si noe om muligheten til å gjennomføre nye, lønnsomme investeringer. På kort sikt vil den nominelle renten korrigert for valutakursendringer kunne avvike betydelig fra ett land til et annet.

Avgifter og subsidier som knyttes direkte til bruk av arbeidskraft, f.eks. arbeidsgiveravgift, fanges opp i det konkurranseemålet som benyttes i denne rapporten. Andre avgifter og subsidier fanges imidlertid ikke opp, f.eks. CO₂-avgifter. Slike avgifter og subsidier vil også påvirke konkurranseevnen, men det er vanskelig å fremskaffe sammenliknbare tall mellom land.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, særlig i de *skjermede næringene*. Disse næringene leverer vareinnsats, energiinnsats og investeringsvarer til industrien. Jo billigere disse leveransene kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurranseevne. Industrien konkurrerer med øvrige næringer om kapital og arbeidskraft. Lavere lønninger og svekket lønnsomhet i andre næringer kan føre til at industriens konkurranseevne bedres ved at det blir lettere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapital. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke ses uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

Beregningsutvalgets materiale skal først og fremst benyttes foran de store lønnsoppgjørene, og utvalget har i denne rapporten, som tidligere, bare gjengitt tall for *lønnskostnadsutviklingen* i norsk industri sammenliknet med utviklingen i industrien i andre land.

Foruten timelønnskostnadene vil også andre forhold være av betydning for hvordan kostnadene ved bruk av arbeidskraft utvikler seg i norsk næringsliv sammenliknet med andre land. Utviklingen i valutakursene vil bl.a. være av betydning. Utviklingen i valutakursene er nærmere omtalt i vedlegg III. Industriens konkurranseevne vil, som nevnt ovenfor, avhenge av en rekke faktorer. Mange av faktorene er vanskelige å måle. I tillegg kan begrepet konkurranseevne defineres både i forhold til en enkelt bedrift, en næring og for landet under ett. Det vil derfor være umulig å konstruere en enkelt indikator som på en fullstendig måte kan gi et mål på konkurranseevnen. I de følgende avsnittene beskrives derfor utviklingen i noen sentrale indikatorer som kan bidra til å forklare norsk industris evne til å konkurrere internasjonalt.

En bestemt utvikling i timelønnskostnadene målt i felles valuta kan motvirkes av utviklingen i arbeidsproduktiviteten, dvs. produksjon pr. timeverk. Lønnskostnadene pr. produsert enhet i norsk industri sammenliknet med tilsvarende tall for andre land vil derfor, med de forbehold som er nevnt ovenfor, kunne brukes som en *indikator* for utviklingen i industriens konkurranseevne. Beregningsutvalget har gjengitt tall for utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet (LPE) i norsk industri og hos våre viktigste handelspartnere i "*Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien*" i avsnitt 5.2.

Beregningsutvalget mener tallene for utvikling i lønnskostnader pr. produsert enhet sammenliknet med tilsvarende tall for andre land som legges fram for å belyse utviklingen i norsk industris konkurranseevne, har krav på betydelig interesse. Momentene som er nevnt ovenfor, understreker imidlertid hvor komplisert saksforholdet er. Dette er drøftet mer utfyllende i Beregningsutvalgets rapport nr. 1 1986 (NOU 1986:14).

I ettertid kan en et stykke på veg avlese industriens konkurranseevne ved å se på utviklingen i markedsandeler for industriprodukter ute og hjemme, og i industri-

ens andeler av bruttonasjonalproduktet, sysselsetting og kapitalbeholdning. Utviklingen i markedsandeler for import- og eksportkonkurrerende produkter er omtalt i "*Markedsandeler*" i avsnitt 5.3.

I tillegg til en analyse av utviklingen i kostnader og produktivitet bør en mer fullstendig analyse av industriens kostnadmessige konkurranseevne også omfatte en analyse av selve nivået på kostnadene og produktiviteten. I "*Lønnskostnader i industrien i Norge og andre land*" i avsnitt 5.4 omtales lønnskostnadsnivåene i norsk industri og i andre land.

5.2 LØNSSKOSTNADER PR. PRODUSERT ENHET I INDUSTRIEN

- *Industriens kostnadmessige konkurranseevne ble forbedret med vel 4 prosent fra 1992 til 1993 ifølge foreløpige tall. Om lag tre fjerdedeler av forbedringen skyldtes svekkelsen av den norske kronen målt ved industriens effektive valutakurs.*

Tabell 5a viser utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i norsk industri (LPE) sammenliknet med våre viktigste handelspartnere i perioden 1985-93. Tabellen gir også et inntrykk av bidraget fra de ulike faktorene lønnskostnader i nasjonal valuta, produktivitet og valutakurser, dvs. hvordan utviklingen i relativ LPE (RLPE) i ettertid framkommer som resultat av utviklingen i disse tre faktorene. Det må imidlertid understrekes at disse komponentene ikke utvikler seg uavhengig av hverandre over en så lang periode og at tallene derfor ikke gir uttrykk for en enkel årsaks- og virkningssammenheng. Etter en svekkelse på 1980-tallet fram til 1988, har RLPE blitt forbedret hvert år etter 1988. Revisjoner i tallene for 1992 har bidratt til at den tidligere svekkelsen av RLPE dette året, jf. tabell 5a i Beregningsutvalgets rapport nr. 2 1993 (NOU 1993:26), er snudd til en moderat bedring.

Tabell 5.a: Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993 ²⁾	1994 ²⁾
<i>Norges handelspartnere</i>										
Lønnskostnader	6,9	5,5	5,2	4,7	6,9	6,2	5,8	4,5	3 ¹ ₋₄	3
Produktivitet	4,4	1,5	2,9	4,2	3,6	1,6	1,3	1,6	2 ¹ ₋₂	2 ³ ₋₄
LPE, nasjonal valuta	2,4	3,9	2,3	0,4	3,2	4,5	4,5	2,8	3 ³ ₋₄	1 ¹ ₋₂
<i>Norsk industri</i>										
Lønnskostnader	9,3	9,7	14,2	6,1	4,3	5,7	4,7	2,8	1	
Produktivitet	3,0	-1,2	5,1	-0,5	5,2	2,6	0,7	1,8	1 ¹ ₋₂	
LPE	6,1	11,0	8,7	6,6	-0,8	3,0	3,9	1,0	-1 ¹ ₋₂	
RLPE i nasjonal valuta	3,7	6,8	6,3	6,2	-3,9	-1,5	-0,6	-1,8	-1 ¹ ₋₄	
Valutakursendringer ³⁾	1,6	6,8	4,0	0,6	0,1	-0,2	2,1	-1,3	3 ³ ₋₄	
RLPE i felles valuta	2,0	0,0	2,2	5,6	-4,0	-1,3	-2,6	-0,6	-4 ¹ ₋₄	

- 1) Tall for handelspartnere og valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt med løpene konkurranseevnevekter på grunnlag av indeksserier med 1985 som basisår.
- 2) Anslag.
- 3) Positive tall innebærer en effektiv svekkelse av den norske krone.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Hos våre viktigste handelspartnere økte timelønnskostnadene med 3 1/4 prosent fra 1992 til 1993 ifølge foreløpige anslag. Dette innebar en nedgang på vel 1 prosentpoeng fra året før og veksten var klart lavere enn gjennomsnittet på 1980-tallet. Arbeidsproduktiviteten ble anslått å øke med 2 1/2 prosent i fjor, som er noe svakere enn gjennomsnittet på 1980-tallet. Samlet ga dette en LPE-vekst på 3/4 prosent fra 1992 til 1993 hos våre handelspartnere.

I norsk industri kan, ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall, veksten i timelønnskostnadene anslås til 1 prosent fra 1992 til 1993, som er vel 2 prosentpoeng lavere enn hos våre handelspartnere, og også betydelig lavere enn i de foregående årene, jf. tabell 5a. Den lave veksten henger sammen med nedsettelsen av satsen for arbeidsgiveravgift fra 1. januar 1993, noe som isolert sett ble antatt å bidra til en reduksjon i lønnskostnadene på 2 prosentpoeng. På den andre siden bidro økte innbetalinger til sluttvederlagsordningen og AFP-fondet fra 1. oktober 1992 isolert sett til en økning av de gjennomsnittlige lønnskostnadene i 1993.

Antall sysselsatte personer i industrien lå i de tre første kvartalene i år om lag på samme nivå som i samme periode i 1992 ifølge Statistisk sentralbyrås Arbeidskraftundersøkelse (AKU). På grunn av endringer i referanseukene er AKUs tall for utførte timeverk ikke sammenliknbare over denne perioden. Kvartalsvise nasjonalregnskapstall viser en vekst i industriens bruttoprodukt på 1,1 prosent fra de tre første kvartalene i 1992 til samme periode i år. Produksjonsindeksen for industrien, som viser utviklingen i bruttoproduksjonsverdien, viser en vekst på 1,6 prosent de første elleve månedene i 1993 sammenliknet med samme periode i 1992. Samlet innebærer utviklingen i sysselsetting og produksjon en økning i arbeidsproduktiviteten i norsk industri på om lag 1 1/2 prosent fra 1992 til 1993. Lønnskostnadene pr. produsert enhet i norsk industri kan dermed anslås å ha gått ned med 1/2 prosent fra 1992 til 1993.

Kronekursen – målt ved industriens effektive valutakurs, jf. vedlegg III – økte i verdi med knappe 3,2 prosent som gjennomsnitt fra 1992 til 1993.

Alt i alt kan den kostnadmessige konkurranseevnen for norsk industri – målt ved relative lønnskostnader pr. produsert enhet – ha blitt forbedret med vel 4 prosent fra 1992 til 1993. Om lag tre fjerdedeler av denne forbedringen skyldes depresieringen av den norske kronen.

De internasjonale anslagene for 1994 som er benyttet i denne rapporten bygger i hovedsak på anslag fra OECDs Economic Outlook 52 fra 20. desember 1993. Anslagene for lønnskostnadsvekst og arbeidsproduktivitet hos våre viktigste handelspartnere i 1994 innebærer bare små endringer i forhold til anslagene for 1993. Lønnskostnadsveksten er anslått til 3 prosent i 1994, dvs. en fortsatt nedgang. Utviklingen i lønnskostnadsveksten internasjonalt de senere årene må bl.a. ses i sammenheng med den lavere prisstigningen de siste årene, jf. "*Internasjonal økonomi*" i avsnitt 6.1. Arbeidsproduktiviteten hos handelspartnerne anslås å øke med 2 3/4 prosent fra 1993 til 1994, som er noe mer enn året før. Til tross for økende vekst i produktiviteten de siste tre årene, ligger produktivetsanslaget for 1994 fortsatt klart under gjennomsnittet på åtti-tallet, jf. tabell 5a. Samlet gir dette en LPE-vekst på 1/2 prosent fra 1993 til 1994, dvs. 1/4 prosentpoeng under veksttaket året før.

Anslag for produksjons- og sysselsettingsutvikling fra 1993 til 1994 kan tyde på en vekst i arbeidsproduktivitet i norsk industri på 2 – 2 1/2 prosent. Kronekursen i desember 1993 var vel 1,5 prosent svakere enn gjennomsnittet for året som helhet. Dersom en som en teknisk forutsetning holder nivået for alle bilaterale kurser som inngår i beregningen av industriens effektive valutakurs uendret fra desember 1993 og ut 1994, vil kronen svekkes ytterligere fra 1993 til 1994, med 1 1/2 prosent. Svekket krone bidrar isolert sett til styrket konkurransevne.

Med de forutsetningene utvalget ellers har lagt til grunn, og med en lønnsvekst i industrien i området 1 1/2 – 3 1/2 prosent vil den kostnadsmessige konkurransevnen i norsk industri kunne bedres med i størrelsesorden 2 3/4 – 3/4 prosent fra 1993 til 1994.

Beregningsutvalget finner grunn til å understreke at beregninger av utviklingen i RLPE er svært usikre. Usikkerheten gjelder både anslagene for lønnskostnader og produktivitet for Norge og våre viktigste handelspartnere, samt kursutviklingen for norske kroner. Tallene må derfor tolkes med stor varsomhet.

Tabell 5.b: Lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre viktigste handelspartnere. Prosentvis endring fra året før.

	LPE-endring i nasjonal valuta								
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Belgia	4,1	2,3	-1,9	-3,0	0,5	2,6	3,5	2,3	2,5
Canada	2,1	5,6	5,0	4,3	7,8	10,0	4,2	-0,3	-1,5
Danmark	6,2	8,4	9,8	0,6	2,2	0,9	1,0	1,0	-0,4
Finland	3,6	2,6	1,4	1,4	4,6	11,2	5,1	-8,5	-2,0
Frankrike	-10,6	2,4	2,2	-0,8	-0,1	4,1	5,4	1,4	2,6
Italia	6,6	3,2	3,4	2,3	7,7	8,6	7,1	3,3	2,6
Nederland	1,1	2,5	3,0	-2,1	-2,1	0,4	1,4	4,1	1,8
Storbrit.	3,8	4,3	0,7	0,2	3,3	8,3	7,3	1,5	-2,4
Sverige	9,1	6,7	5,6	5,9	9,2	9,2	6,8	5,5	-2,7
Sveits	2,2	-0,7	1,3	-7,5	1,4	1,7	7,6	3,3	2,0
V-Tyskland	1,9	5,0	7,2	0,4	0,3	2,5	4,2	5,6	5,0
Østerrike	3,0	3,6	-6,2	3,7	-0,6	-2,0	2,5	3,0	2,5
Japan	-1,2	3,3	-5,0	-2,4	1,8	2,7	3,7	8,4	4,0
USA	0,6	0,0	-2,9	-1,1	3,0	0,7	2,6	-1,4	-1,5
Spania	6,6	3,8	4,5	4,1	5,6	7,7	6,1	6,8	2,3
Irland	1,7	1,6	-3,9	-4,0	0,7	2,2	3,1	-5,3	-1,0
Norges handelspartnere	2,4	3,9	2,3	0,4	3,2	4,5	4,5	2,8	0,8

Tabell 5.1: Lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre viktigste handelspartnere. Prosentvis endring fra året før.

	Valutakursutviklingen overfor norske kroner								
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Belgia	2,7	14,6	8,6	-1,7	-1,2	6,9	1,3	1,8	6,2
Canada	0,0	-15,5	-4,6	4,4	10,0	-8,0	5,5	-9,1	6,9
Danmark	3,1	12,8	7,5	-1,7	-2,4	7,1	0,3	1,5	6,3
Finland	2,1	5,2	5,0	1,6	3,4	1,7	-2,0	-13,4	-10,6
Frankrike	2,6	11,6	4,8	-2,4	-1,1	6,2	0,0	2,1	6,7
Italia	-3,0	10,6	4,4	-3,6	0,5	3,8	0,1	-3,4	-10,6
Nederland	2,0	16,9	9,8	-0,8	-1,3	5,5	0,9	1,9	8,1
Storbrit.	1,9	-2,0	1,6	5,2	-2,5	-1,5	2,7	-4,3	-2,6
Sverige	1,3	4,0	2,3	0,1	0,7	-1,3	1,4	-0,3	-14,7
Sveits	1,0	17,8	9,4	-1,4	-5,3	6,8	0,3	-2,2	8,6
V-Tyskland	2,0	16,9	9,6	-1,0	-1,0	5,4	0,9	1,8	7,8
Østerrike	2,1	16,8	9,6	-0,9	-1,1	5,5	0,9	1,7	7,8
Japan	5,1	22,4	5,5	9,0	-1,5	-13,6	11,3	1,8	30,5
USA	5,3	-14,0	-8,9	-3,3	6,0	-9,3	3,6	-4,2	14,2
Spania	-0,4	4,7	3,2	2,5	4,2	5,3	1,6	-2,6	-8,0
Irland	3,0	8,9	1,0	-0,9	-1,4	5,7	1,7	0,4	-1,6
Norges handelspartnere	1,6	6,8	4,0	0,6	0,1	-0,2	2,1	-1,3	3,2

Tabell 5.2: Lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre viktigste handelspartnere. Prosentvis endring fra året før.

	LPE-endring i norske kroner								
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Belgia	6,8	17,2	6,6	-4,6	-0,6	9,6	4,9	4,1	8,9
Canada	2,1	-10,8	0,2	8,9	18,6	1,2	9,9	-9,4	5,3
Danmark	9,5	22,3	18,0	-1,1	-0,3	8,0	1,3	2,5	5,9
Finland	5,8	8,0	6,4	3,1	8,2	13,1	3,0	-20,7	-12,4
Frankrike	-8,2	14,3	7,2	-3,1	-1,2	10,6	5,4	3,5	9,5
Italia	3,4	14,1	8,0	-1,4	8,2	12,7	7,2	-0,2	-8,3
Nederland	3,1	19,8	13,1	-2,9	-3,4	6,0	2,3	6,0	10,0
Storbrit.	5,8	2,2	2,3	5,4	0,8	6,7	10,2	-2,9	-5,0
Sverige	10,5	11,0	8,0	5,9	10,0	7,8	8,3	5,2	-17,0
Sveits	3,3	17,0	10,8	-8,7	-4,0	8,6	7,9	1,0	10,7
V-Tyskland	4,0	22,7	17,6	-0,5	-0,8	8,0	5,2	7,5	13,2
Østerrike	5,2	21,0	2,8	2,7	-1,7	3,4	3,4	4,8	10,5

Tabell 5.2: Lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre viktigste handelspartnere. Prosentvis endring fra året før.

	LPE-endring i norske kroner								
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Japan	3,9	26,4	0,2	6,3	0,3	-11,3	15,4	10,3	35,8
USA	6,0	-14,0	-11,5	-4,4	9,2	-8,7	6,3	-5,5	12,5
Spania	6,2	8,7	7,9	6,8	10,0	13,4	7,8	4,0	-5,9
Irland	4,8	10,6	-3,0	-4,8	-0,7	8,1	4,8	-4,9	-2,6
Norges handelspartnere	4,0	10,9	6,4	1,0	3,3	4,3	6,7	1,5	4,0
Norge	6,1	11,0	8,7	6,6	-0,8	3,0	3,9	1,0	-0,4
Relativ LPE-endring	2,0	0,0	2,2	5,6	-4,0	-1,3	-2,6	-0,6	-4,1

Utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien i lokal valuta og i norske kroner i de enkelte landene som inngår i beregningen, er gjengitt i tabell 5b. Utviklingen i enkeltvalutaer kan avvike betydelig fra industriens effektive valutakurs. Dette innebærer at et veid gjennomsnitt ikke nødvendigvis vil gi et korrekt uttrykk for den endring i konkurransesituasjonen de enkelte bransjene står overfor.

Etter den betydelige valutauroen høsten 1992 og beslutningen om å gjøre den norske kronen flytende fom. 10. desember 1992, svekket kronekursen seg med om lag 5 prosent overfor ECU, men har siden vært gjennomgående stabil. Heller ikke opphevelsen av svingningsmarginene innenfor det europeiske valutasamarbeidet fra 2. august 1993 bidro til å endre situasjonen for den norske kronen. I gjennomsnitt falt, som nevnt overfor, verdien av norske kroner med 3,2 prosent målt ved industriens effektive valutakurs i 1993. Det bidro til en betydelig del av forbedringen i den kostnadmessige konkurranseevnen i norsk industri. Utviklingen i de bilaterale valutakursene gjennom det siste året har imidlertid også gitt betydelige utslag i kostnadsforholdene mellom enkeltland. Overfor viktige handelspartnere, bl.a. Sverige og Finland, er norsk industris kostnadmessige konkurranseevne klart svekket.

5.3 MARKEDSANDELER

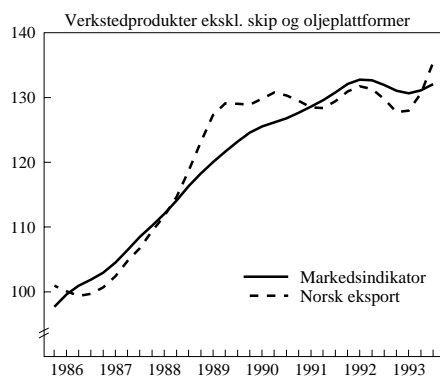
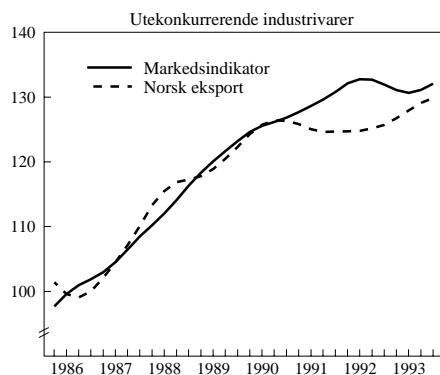
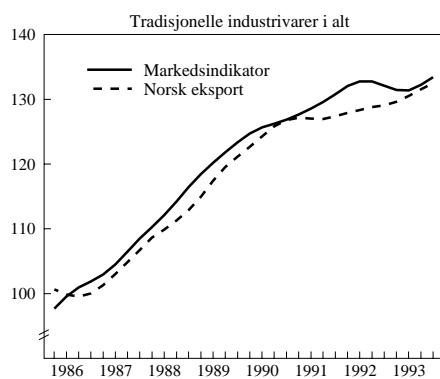
- *Det var bare mindre endringer i markedsandelene for norsk industri fra 1992 til 1993. Både på eksportmarkedene og hjemmemarkedene var det om lag uendrede markedsandeler fra året før.*

I omtalen av utviklingen i industriens konkurranseevne i avsnittene foran, har Beregningsutvalget konsentrert seg om forhold som særlig antas å påvirke industriens konkurranseevne.

I ettertid kan industriens konkurranseevne et stykke på veg avleses gjennom utviklingen i markedsandelene for industriprodukter på hjemmemarkedene og eksportmarkedene. I tillegg vil utviklingen i industriens konkurranseevne bl.a. påvirke industriens andel av bruttonasjonalproduktet, sysselsetting og beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å omsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

Det kan imidlertid ta noe tid før endringer i konkurranseevnen fører til evt. endrede markedsandeler. I tillegg vil forskjeller i selve kostnadsnivået ha betydning for sammenhengen mellom endringer i konkurranseevnen og endringer i markeds-

andelene. Utviklingen i markedsandelene må dessuten ses i sammenheng med den økonomiske utviklingen for øvrig. Økonomisk vekst kjennetegnes bl.a. ved økt internasjonal spesialisering. Ved økonomisk vekst vil derfor enkelte næringer og bedrifter øke sine markedsandeler, mens andre får reduserte markedsandeler uten at det nødvendigvis gir uttrykk for endringer i konkurransevnen for landet.

Figur 5.1 Norsk eksport av industrivarer og eksportmarkedsutviklingen. Sesongjusterte og glattede volumtall. 1986=100

Endringene i norsk industris eksportmarkedsandeler kan belyses ved å sammenlikne eksportveksten av industrivarer (skip og oljeplattformer er ikke inkludert) med veksten i vareimporten hos våre handelspartnere. Importtallene er aggregert med vekter som gjenspeiler landenes betydning for norsk eksport.

Industrien tapte markedsandeler på eksportmarkedene på hele åtti-tallet sett under ett, og særlig i perioden 1983 til 1986. Et visst omslag fra slutten av 1986 hadde hovedsakelig sammenheng med konjunkturomslaget i utlandet, men også devalueringen av norske kroner våren 1986 spilte trolig inn. Fra slutten av 1990 har industrien tapt markedsandeler igjen, men utviklingen gjennom 1993 ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall, tyder på at nedgangen nå kan ha stoppet opp.

For varer fra utekonkurrerende industri ble virkningen av det internasjonale konjunkturoppsvinget fra slutten av 1986 forsterket av lagerbevegelser mellom de norske produsentene og deres utenlandske kunder. Denne industrien er sterkt kapital- og energiintensiv, og utviklingen i energipriser og rentekostnader har generelt større betydning enn utviklingen i lønnskostnader. Devalueringen betydde derfor mer for denne industriens konkurransevne enn virkningene av den sterke lønnsveksten og også arbeidstidsforkortelsen. Fra slutten av 1990 har denne industrien tapt markedsandeler, men gjennom 1992 stoppet denne utviklingen opp og norske eksportører av utekonkurrerende industrivarer har siden midten av 1992 økt sin markedsandel noe. Markedsandelene for verkstedprodukter ble klart redusert fra midten av 1989 til begynnelsen av 1993. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall snudde denne utviklingen i fjor og gjennom 1993 økte denne industrien sin markedsandel igjen. Tallene kan erfaringsmessig bli betydelig revidert.

Tabell 5c viser utviklingen i norske produsenters *markedsandeler på hjemmemarkedet* fra 1984 til 3. kvartal 1993. Markedsandelene er beregnet ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av de enkelte varer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av varer som delvis dekkes ved import.

Tabell 5.c: Markedsandeler for importkonkurrerende varer. Volumandeler¹⁾

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993 ²⁾
Nærings- og nytelsesmidler	92,8	91,9	91,2	91,2	90,5	90,0	89,8	89,5	89,1	87,9
Treforedling	66,6	66,7	67,3	68,0	66,2	67,0	66,7	65,2	64,6	64,1
Kjemiske råvarer	50,1	47,6	42,9	44,1	38,4	38,6	33,1	35,8	32,2	31,5
Raffinerte oljeprodukter	69,6	69,0	62,9	62,8	58,9	64,3	64,3	59,6	61,0	62,5
Metaller	31,1	32,1	35,7	38,8	35,2	32,5	18,6	18,7	15,2	15,5
Tekstil- og bekledningsvarer	26,6	23,9	21,9	20,9	20,4	19,0	18,7	18,3	16,9	16,0
Trevarer	76,7	75,1	72,4	73,1	73,2	75,1	75,3	73,6	72,2	70,2
Kjemiske og mineralske produkt	44,8	42,5	42,1	42,5	41,5	39,2	37,7	35,3	35,0	34,6
Grafiske produkter	93,2	92,6	92,0	91,3	91,4	91,5	91,6	90,9	90,9	91,2
Bergverksprodukter	72,6	74,8	77,2	75,2	73,3	75,4	67,9	69,2	69,8	68,3
Andre verkstedsprodukter	53,8	54,6	53,6	55,2	53,8	52,2	51,3	49,6	51,4	52,3
Varene ovenfor i alt	63,1	62,0	60,7	61,8	61,0	60,9	59,1	57,7	57,7	57,4
Skip og oljeplattformer	64,5	76,7	82,2	73,7	58,4	55,5	60,6	66,0	83,0	79,5
Varene ovenfor i alt	63,2	63,4	62,6	62,8	60,7	60,1	59,3	58,6	60,3	60,0

1) Volumet av norskproduserte varer levert innenlands som andel av totale leveranser til vareinnsats og sluttleveringer inkludert lager.

2) Gjennomsnitt for 1.-3. kvartal. Sesongkorrigert.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Norske produsenters gjennomsnittlige markedsandel for tradisjonelle industrivarer avtok med 2,5 prosent årlig fra 1983 til 1986. Dette er dermed med på å forklare importveksten for tradisjonelle varer over samme periode. Spesielt store tap av markedsandeler hadde produsenter av tekstil- og bekledningsvarer, kjemiske råvarer og metaller. Fra 1986 til 1989 opprettholdt bedriftene markedsandelene på hjemmemarkedet, for så igjen å tape betydelige markedsandeler både i 1990 og 1991. Fra 1991 og tom. 3. kvartal 1993 har det bare vært mindre endringer i markedsandelene for tradisjonelle industrivarer på hjemmemarkedet ifølge de foreløpige nasjonalregnskapstallene.

Ser en perioden 1984-92 under ett, har produsenter av metaller om lag halvert sin markedsandel på hjemmemarkedet, mens produsentene av tekstil- og bekledningsvarer og kjemiske råvarer har fått redusert sine hjemmemarkedsandeler med vel en tredjedel. Det er bare produksjonen av skip og oljeplattformer som har økt sine hjemmemarkedsandeler over perioden.

5.4 LØNSKOSTNADER I INDUSTRIEN I NORGE OG ANDRE LAND

- *Et veiet gjennomsnitt av lønnskostnader pr. arbeidet time for industriarbeidere viser at lønnskostnader for norske industriarbeidere lå ca. 11 prosent over våre handelspartnere for året 1993, mot nesten 18 prosent i 1992.*

I tillegg til en analyse av *utviklingen* i kostnader og produktivitet som er presentert foran, bør en mer fullstendig analyse av industriens konkurransevne også omfatte en analyse av *nivået* på kostnader og produktivitet. Selv om en nøyer seg med å se på *lønnskostnader og produktivitet* er det imidlertid svært vanskelig å fremskaffe internasjonale sammenliknbare tall på dette området.

For lønnskostnadsnivået har det i mange år vært foretatt internasjonale sammenlikninger for *direkte og totale lønnskostnader pr. time for industriarbeidere*.

Funksjonærene har stadig større betydning for lønnssummen både i Norge og i de fleste andre land. Om lag 45 prosent av lønnssummen i norsk industri utgjøres nå av funksjonærer. Det vil imidlertid fortsatt ta endel tid før sammenliknbare lønnstall for funksjonærene i industrien og sysselsettingsfordelingen mellom funksjonærer og arbeidere av tilfredstillende kvalitet vil foreligge.

Beregningsutvalget har i tidligere rapporter gått ut fra at inntektsfordeling mellom funksjonærer og arbeidere i Norge er jevnere enn i andre land. Utvalget har i denne rapporten vist til beregninger utført i Statistisk sentralbyrå for å illustrere hvilken betydning det kan ha for de relative lønnstallene i industrien ved at funksjonærene tas med i sammenligningen. Tallene er basert på en rekke usikre forutsetninger og forskjellene gir derfor bare en indikasjon på hvordan de relative lønnskostnadsnivåene blir påvirket når både arbeidere og funksjonærer tas med i sammenligningen.

For *produktivitetsnivåer* har det bare sporadisk vært foretatt internasjonale sammenlikninger og det er ennå ikke etablert standarder for hvordan slike sammenlikninger skal gjøres.

På flere hold arbeides det med å komme videre i arbeidet med å bringe frem internasjonalt sammenliknbar statistikk for lønnskostnader og produktivitet. Beregningsutvalget vil viderefremme slike undersøkelser så snart de kan sies å ha oppnådd tilstrekkelig data- og metodemessig kvalitet.

Industriarbeidere: Lønnskostnader pr. time i forhold til gjennomsnittet av våre handelspartnere i industrien.

I rapport nr. 2 ifjor (NOU 1993:26) ble det presentert sammenligninger av totale lønnskostnader pr. time for industriarbeidere i Norge og i en rekke andre industrialiserte land frem mot 1992 i norske kroner. Det var også tatt med virkninger av valutakursendringene som skjedde i slutten av 1992 og begynnelsen av 1993. Disse tallene bygget i hovedsak på innsamlet data i BLS(Bureau of Labor Statistics) i USA. Tallgrunnlaget gir et meget godt sammenligningsgrunnlag for industriarbeidere.

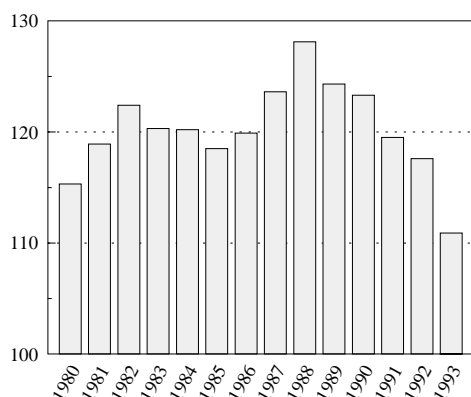
Ettersom sammenlignbare 1993-tall fra BLS ikke foreligger før senere i 1994, har Beregningsutvalget valgt å fremskrive lønnsstallene for 1993 på grunnlag av i hovedsak OECDs anslag over lønnskostnadsøkningen pr. ansatt innenfor privat sektor. Lønnskostnadsnivåene for 1993 vil i prinsippet kunne avvike endel fra tallene fra før 1993 med hensyn til innhold, men Beregningsutvalget mener at de relative lønnskostnadstallene for 1993 vil gi en tilnærmet indikasjon av lønnsforskjellene landene imellom.

De totale lønnskostnadene består av fortjeneste pr. arbeidet time og indirekte personalkostnader. De *indirekte personalkostnadene* som ved måling av totale lønnskostnader kommer i tillegg til lønn pr. arbeidet time, omfatter lønn for helge- og feriedager, lønn under sykdom, velferdspermisjoner, arbeidsgiveravgifter og andre sosiale kostnader som knytter seg til bruken av arbeidskraft i overensstemmelse med ILOs standard for klassifisering av de indirekte personalkostnadene.

Figur 5.2 og tabell 5d viser at norske lønnskostnader pr. time for industriarbeidere regnet i felles valuta, lå ca. 11 prosent høyere enn hos våre handelspartnere i 1993, mot nesten 18 prosent året før. I 1988, da de norske lønnskostnadene for industriarbeidere lå på sitt høyeste i forhold til handelspartnerne, lå lønnskostnadene ca. 28 prosent høyere i Norge.

I 1980 hadde Sverige, Tyskland-vest, Belgia og Nederland høyere lønnskostnader enn Norge, mens i 1985 var det bare USA og Canada som hadde høyere lønnskostnader enn Norge av landene i tabellen. Devalueringen av den norske krone i mai 1986 hindret ikke at fall i dollarkursen bidro til et betydelig fall i lønnskostnadene pr. time regnet i norske kroner i USA og Canada i forhold til i Norge, slik at disse land igjen fikk lavere lønnskostnader enn Norge.

De fleste landene og Japan hadde derimot i 1986 en sterkere relativ lønnskostnadsvekst enn Norge målt i norske kroner.

Figur 5.2 Lønnskostnader pr. arbeidet time for industriarbeidere i Norge i forhold til handelspartnere. Handelspartnere=100

Dette var en klar følge av devalueringen av den norske krone og endringer i relative valutakurser. På grunn av den sterke lønnsveksten i Norge i 1986 og 1987, blant annet på grunn av lønnskompensasjonen for arbeidstidsforkortelsen i 1986/87, økte lønnskostnadene i Norge mer enn i de fleste land i disse årene.

I årene fra 1988 til 1991 gikk lønnskostnadene for norske industriarbeidere opp mindre enn i de andre nordiske landene og de fleste mellom-europeiske landene målt i norske kroner, mens lønnskostnadene økte sterkere enn i USA, Canada og Japan.

Tabell 5.d: Totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i norske kroner. Indeks Norge=100.¹⁾

Landene:	1980	1985	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Tyskland-vest	106	93	97	97	102	105	112	126
Sveits	95	93	95	91	97	100	100	111
Belgia	113	86	84	85	90	92	95	104
Norge	100	100	100	100	100	100	100	100
Nederland	104	85	84	82	85	85	89	99
Østerrike	73	70	74	74	79	80	85	96
Danmark	94	79	80	79	84	84	86	94
Sverige	108	93	89	96	98	102	105	92
Japan	48	62	67	68	60	67	70	91
USA	84	126	74	78	70	72	70	82
Frankrike	77	73	68	69	71	71	73	80
Canada	73	104	72	81	74	79	73	80
Italia	69	72	74	79	81	85	84	77
Finland	71	79	83	91	97	95	81	74
Storbritannia	64	59	56	58	59	63	63	63
Irland	50	57	53	53	55	56	57	59
Spania	51	46	45	49	53	56	58	57
Norge i forhold til gjennomsnitt for handelspartnere (Handelsp=100)	115	119	128	124	123	119	118	111

1)Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs

Kilde: Bureau of Labor Statistics, USA(BLS), For 1993 OECD og lokale anslag

Fra og med 1992 har det relative lønnskostnadsnivået i forhold til de aller fleste av våre handelspartnere blitt redusert tildels kraftig. Dette skyldes ikke minst reduserte arbeidsgiveravgifter, spesielt fra 1.januar 1993, som i tillegg til at store valutakursendringer det siste året har gitt lavere lønnskostnader i Norge, målt i felles valuta. Tyskland-vest, Sveits og Belgia lå klart høyere enn Norge i 1993, mens andre mellom-europeiske land som Nederland og Østerrike lå omlag på linje med Norge.

I 1991 og 1992 lå gjennomsnittlig lønnskostnader for industriarbeidere i Sverige klart over Norge, mens Finland i 1990 og 1991 lå tett opp mot det norske nivået.

Sverige og Finland har i motsetning til de fleste andre land i tabellen i perioden frem til 1993 bedret sitt kostnadsnivå i forhold til Norge betydelig og lønnskostnadene lå i 1993 for Sverige på 92 prosent av det norske, en forbedring på 13 prosentpoeng fra året før, mens Finland lå på 74 prosent fra året før, en forbedring på 21 prosentpoeng på 2 år.

Lønnsnivå for ansatte i industrien når funksjonærene er med i sammenligningen.

Tallene som er presentert foran omfatter industriarbeidere. Lønnsnivået for funksjonærer er ikke trukket inn. Som tidligere omtalt, er det grunn til å tro at inntektsfordelingen mellom arbeidere og funksjonærer er jevnere i Norge enn i de fleste andre land og at det totale lønnskostnadsbildet for Norge derfor er noe gunstigere enn tabell 5d viser.

I Beregningsutvalgets rapport nr.2,1993 (NOU: 1993:23) er det gjengitt beregninger av Statistisk sentralbyrå som indikerer at forskjellen mellom lønnskostnadene i Norge og handelspartnerne reduseres med 6 til 10 prosentpoeng i 1992 når også funksjonærene er med i sammenligningen. Gjøres tilsvarende beregninger for 1993 vil de totale lønnskostnader ligge 1 til 5 prosent høyere enn hos våre handelspartnere, mot 11 prosent når bare industriarbeidere er med i sammenligningen. Det må imidlertid understrekes at disse beregningene er beheftet med stor usikkerhet og at de er følsomme overfor selv mindre endringer i forutsetningene.

KAPITTEL 6

Økonomiske utsikter**6.1 INTERNASJONAL ØKONOMI**

- *Det var svak økonomisk aktivitet hos våre viktigste handelspartnere i 1993, mens det nå er klare tegn til moderat oppgang i Nord-Amerika og Storbritannia. OECD og de fleste andre prognosemakere anslår økende vekst gjennom 1994. Prisstigningen ventes å bli moderat.*

Siden høsten 1990 har industrilandene samlet vært inne i en lavkonjunktur, med svak økonomisk vekst og raskt økende arbeidsledighet. Det har likevel vært betydelige forskjeller i konjunkturutviklingen i ulike områder. I fjor var utviklingen særlig svak i kontinental-Europa, Japan og våre nordiske naboland, mens det bl.a. i Nord-Amerika og Storbritannia – der konjunkturtilbakeslaget kom først – nå er klare tegn til moderat oppgang i økonomien. Alt i alt anslår OECD veksten i BNP fra 1992 til 1993 til vel 1 prosent for OECD-området samlet, som er klart lavere enn gjennomsnittet på 80-tallet, mens foreløpige tall viser en nedgang i BNP hos Norges viktigste handelspartnere på 1/2 prosent. Den første nedgangen på årsbasis siden midten på 1970-tallet.

Den svake konjunktursituasjonen i de fleste europeiske land har ført til at arbeidsledigheten har økt kraftig i mange land gjennom 1993. For Norges handelspartnere anslås ledigheten til 9 1/4 prosent av arbeidsstyrken i 1993. For OECD-området som helhet anslås ledigheten noe lavere. Lønns- og prisveksten har avtatt moderat også gjennom 1993, og prisveksten i de vestlige industrilandene er nå på det laveste nivået siden midten av 60-tallet. Konsumprisene hos våre handelspartnere kan anslås å ha økt med 3 prosent fra 1992 til 1993. Prisstigningen den siste tiden har vært lavere enn ventet i mange av landene hvor valutaen tidligere har blitt betydelig deprimert, bl.a. Finland.

Usikkerheten knyttet til anslagene for den internasjonale konjunkturutviklingen er svært stor. De fleste uavhengige observatører, bl.a. OECD, har siden sommeren 1990 stadig måtte nedjustere sine prognoser for utviklingen på 1 – 1 1/2 års sikt. Situasjonen er imidlertid, som nevnt overfor, svært forskjellig i ulike deler av OECD-området. Usikkerheten i anslagene er nå særlig knyttet til utviklingen i kontinental-Europa, våre nordiske naboland og Japan. I Tyskland har pengepolitikken gradvis blitt lettet siden høsten 1992, noe som har bidratt til fall i rentenivået i de fleste vest-europeiske landene. Med tegn til dempet inflasjonstakt i Tyskland er det grunn til å regne med ytterligere rentenedgang i tiden framover. Rentefallet har imidlertid hittil ikke gitt noen klar økning i investeringsetterspørselen.

Alt i alt legger de fleste prognosemakere til grunn en tiltakende økonomisk vekst internasjonalt gjennom 1994. I OECD-området anslås BNP-veksten til 2 prosent fra 1993 til 1994, mens veksten hos Norges handelspartnere anslås til 1 1/2 prosent. Det forventes en ytterligere nedgang i prisveksten internasjonalt, og i 1994 anslås konsumprisveksten til 2 3/4 prosent både i OECD-området samlet og hos handelspartnerne.

Gjennom første halvår 1993 syntes spenningene i det europeiske valutasamarbeidet å være redusert etter den betydelige uroen høsten 1992. Valutauroen økte imidlertid igjen i løpet av juli, og fom. 2. august ble svingningsmarginene omkring sentralverdien i ERM-systemet utvidet. De store kursutslagene i de europeiske valutaene som kom etter utvidelsen er blitt noe reversert i løpet av høsten. Utviklingen

i valutakursene gjennom 1993 har ellers vært preget av appresiering av japanske yen. Amerikanske dollar har imidlertid styrket seg noe overfor yen de siste månedene. Tyske mark har svekket seg betydelig overfor dollar siden høsten 1992, men styrket seg mot de fleste vest-europeiske valutaer.

De kortsiktige rentene i USA har ligget på et lavt nivå gjennom hele 1993, mens tremånedersrenten på japanske yen i euromarkedet har fortsatt å falle. I Vest-Europa har det vært betydelige fall i rentenivået gjennom 1993, selv om uro på valutamarke-
dene til tider har presset rentene opp i flere land. Mot slutten av året har rentenedgangen særlig vært stor i land hvor de kortsiktige rentene ble økt i august for å støtte valutakursene.

Internasjonalt har også de langsiktige rentene falt betydelig det siste året. I Tyskland har det langsiktige rentenivået nå kommet ned mot 5 prosent. De langsiktige rentene har også falt markert i de fleste andre land i Vest-Europa.

Målt som andel av BNP økte budsjettunderskuddet i OECD-landene i gjennomsnitt med om lag 1 prosentpoeng i 1992. OECD venter en viss tilstramming i finanspolitikken og en reduksjon i de underliggende budsjettunderskuddene i OECD-området framover. Den svake konjunktursituasjonen innebærer likevel at budsjettunderskuddet som gjennomsnitt for OECD-landene anslås å øke med om lag 1/2 prosent fra 1993 til 1994 til over 4 prosent av BNP.

6.2 NORSK ØKONOMI

- *Norsk økonomi har de to siste årene vært i moderat oppgang og utviklingen ventes å fortsette i 1994. Økt privat innenlandsk etterspørsel og etterhvert økt tradisjonell eksport avløser petroleumsinvesteringer og offentlig konsum som viktigste drivkrefter bak oppgangen. Produksjonsveksten i 1994 er antatt å slå ut i økt sysselsetting, men arbeidstilbudet ventes også å øke.*

Drivkreftene bak økningen i BNP for fastlands-Norge på 2,0 prosent i 1992 og anslagsvis om lag 1,5 prosent i 1993 har i hovedsak vært en kraftig vekst i investeringene i petroleumssektoren samt en forholdsvis sterk økning i offentlig konsum. Etter valutauroen mot slutten av 1992, har Norge opplevd en kraftig nedgang i rentenivået. Pengemarkedsrentene har falt fra et årsgjennomsnitt på 11,8 prosent i 1992 til 5,7 ved utgangen av 1993 og er av Statistisk sentralbyrå antatt å falle videre ned mot 4 prosent ved utgangen av 1994. Rentenedgangen er trolig en viktig faktor bak oppsvinget i husholdningenes etterspørsel. Prisene på brukte boliger begynte å stige tidlig i 1993 og utviklingen antas å fortsette i 1994. Dette fører til at husholdningenes formue vokser, som sammen med rentefallet og et utskiftningsbehov for varige forbruks-goder vil bidra til at husholdningenes etterspørsel fortsetter å vokse. Vekstprognosene for privat konsum i 1994 spenner fra Finansdepartementets anslag på 2,3 prosent til Statistisk sentralbyrås 3,2 prosent.

Boliginvesteringene er i 1994 antatt å øke med mellom 5 prosent (Norges Bank) og 10 prosent (Statistisk sentralbyrå), etter et anslått fall på om lag 5 prosent i 1993. Økt produksjonsvekst og lavere rente vil stimulere næringslivets investeringer i 1994. Etter en anslått nedgang i fastlands-Norges investeringer på 3-4 prosent i 1993, peker anslagene for 1994 mot en vekst på rundt 3 prosent. Investeringene i petroleumssektoren ser ut til å ha nådd en topp i 1993 etter en anslått økning i de påløpte investeringene på 17 prosent fra året før. I 1994 regnes det med en nedgang på om lag 5 prosent.

Svak utvikling i viktige norske eksportmarkeder ser ut til å ha resultert i en svært liten økning av tradisjonell eksport fra 1992 til 1993. Utover i 1994 ventes de internasjonale konjunktorene å ta seg noe opp. Sammen med en fortsatt bedring i

konkurransesevnen antas dette å lede til en markert økt norsk eksport av tradisjonelle varer. Sterk vekst i petroleumseksporten vil i 1994 føre til en fortsatt meget sterk total eksportvekst og store overskudd i utenriksøkonomien. Med om lag uforandret oljepris fra 1993 til 1994 er overskuddet på driftsbalansen antatt å øke med i størrelsesorden 10-15 milliarder kroner fra rundt 20 milliarder kroner i 1993.

Usikkerheten i forutsetningene bak prognosene for utviklingen i norsk økonomi er kanskje særlig knyttet til eksportmarkedsveksten og utviklingen i prisen på råolje. anslagene er basert på et oppsving i internasjonale konjunkturer, men hvor aktivitetsveksten i Vest-Europa er moderat. En noe lavere vekst i etterspørselen etter norske produkter i utlandet enn anslått, vil redusere overskuddet på driftsbalansen med utlandet i forhold til prognosene, mens sysselsettingsvirkningen i 1994 vil være forholdsvis beskjeden. En lavere oljepris enn anslått i prognosene, vil kunne gi et betydelig utslag på driftsbalansen. Et sentralt spørsmål i tilfelle av en vedvarende lav oljepris i 1994, vil være hvordan finansmarkedene vil reagere. Høyere rente i forhold til det som ligger til grunn for anslagene kan i så fall bli resultatet, med lavere innenlandsk etterspørsel som konsekvens. Et mulig frafall av innenlandsk etterspørsel i forhold til prognosene, vil til en viss grad kunne kompenseres av økt norsk eksport gjennom stimulansen lav oljepris representerer for den økonomiske aktiviteten hos våre handelspartnere.

Til tross for produktjonsvekst, ser sysselsettingen ut til å ha endret seg lite i 1993. Den noe sterkere aktivitetsveksten i 1994 ventes å slå ut i en sysselsettingsvekst på rundt 15-20 000 personer som årsgjennomsnitt. Ettersom sysselsettingen ser ut til å ha endret seg forholdsvis lite gjennom 1993, vil en jevn vekst gjennom året innebære en økning på om lag 30 000 mot slutten av året i forhold til samme periode i 1993. Den demografiske utviklingen tilsier en årlig økning i arbeidstilbudet på om lag 15 000, forutsatt uendrede yrkesaktiviteter innenfor de ulike demografiske gruppene. I de senere årene har imidlertid yrkesfrekvensen gått ned. I en situasjon med klar vekst i sysselsettingen vil yrkesaktiviteten normalt gå opp. Dette gjør det vanskelig å si noe sikkert om ledighetssituasjonen framover. Tallene for registrerte ledige i de to siste månedene av 1993 peker i retning av en viss nedgang. I de prognosene som er angitt i tabell 6a, er arbeidsledigheten anslått å holde seg om lag uforandret i gjennomsnitt fra 1993 til 1994.

Tabell 6.a: Utviklingen i noen økonomiske hovedstørrelser anslått av Statistisk sentralbyrå, Finansdepartementet og Norges Bank. Prosentvis endring fra året før det ikke annet fremgår

	1992	1993		1994	
	Regnskap	SSB ¹⁾	SSB ¹⁾	NB ³⁾	FIN ²⁾
Privat konsum	1,8	1,9	3,2	2 3/4	2,3
Offentlig konsum	4,6	2,7	2,3	2 1/4	2,3
Bruttoinvestering i fast realkapital					
- fastlands-Norge	0,8	-3,5	4,3	3	2,2
- påløpte oljeinvesteringer	8,6	17	-4,0	-5 1/2	-6
Eksport	6,1	0,5	4,9	5 3/4	3,9
- tradisjonelle varer	4,1	0,7	4,3	3 3/4	3,5
Import	2,2	2,5	4,7	3 3/4	1,5
- tradisjonelle varer	4,2	0,3	3,2	-	3,0

Tabell 6.a: Utviklingen i noen økonomiske hovedstørrelser anslått av Statistisk sentralbyrå, Finansdepartementet og Norges Bank. Prosentvis endring fra året før det ikke annet fremgår

	1992	1993		1994	
	Regnskap	SSB ¹⁾	SSB ¹⁾	NB ³⁾	FIN ²⁾
Bruttonasjonalprodukt	3,3	1,9	3,4	3 1/2	2,8
- fastlands-Norge	2,0	1,8	2,3	2 1/4	1,9
Sysselsatte personer	-0,3	-0,1	0,8	3/4	0,8
Arbeidsledighetsrate (nivå)	5,9	6,1	6,0	6	6
Lønn pr. timeverk	2,9	2,8	2,6	2 1/2	2
Konsumprisindeksen	2,3	2,3	1,6	2	1 1/2
Driftsbalansen i mrd. kroner (nivå)	17,8	21,1	34,2	29	36,0

1)SSB: Anslag fra Statistisk sentralbyrå desember 1993.

2)FIN: Anslag ifølge Finansdepartementet, Salderingsproposisjonen 1993.

3)NB: Anslag fra Norges Bank desember 1993.

6.3 ANSLAG PÅ KONSUMPRISUTVIKLINGEN I 1994

Utvalget har som i tidligere år vurdert prisutviklingen i inneværende år. Slike anslag vil alltid være usikre, og bl.a. har forholdene på valuta- og oljemarkedene bidratt til å øke usikkerheten ytterligere.

Utvalget har til denne rapporten gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen KVARTS. I tillegg har utvalget som i tidligere år hentet informasjon fra et materiale som ble utarbeidet av Prisdirektoratet (nå Konkurransetilsynet) om planlagte prisendringer i næringslivet og offentlige institusjoner fram til mai 1994.

Prisdirektoratets prognose

Prisdirektoratet (nå Konkurransetilsynet) har samlet inn opplysninger fra private bedrifter og offentlige institusjoner om planlagte prisendringer i perioden desember 1993 – mai 1994.

I prognosen er de innsamlede opplysningene i stor grad benyttet uten videre bearbeiding. Opplysningene kan derfor ses på som et samlet uttrykk for prisforventninger på *tilbudssiden* i økonomien. Prognosen gir ikke uttrykk for Prisdirektoratets egne vurderinger av prisutviklingen.

En stor del av de næringsdrivende som gir anslag til prognosen er produsenter. Dette gjelder spesielt for industriproduserte konsumvarer. For disse produsentene er det rimelig å tro at det vil gå en viss tid før produsentenes prisendringer slår gjennom i detaljleddet. I prognosen er anslag på slike produkter fordelt utover prognoseperioden, slik at det opprinnelige anslaget først er lagt inn for fullt i slutten av prognoseperioden. I prognosen har Prisdirektoratet lagt til grunn at den prosentvise avansen i detaljleddet er uendret.

Opplysningene fra de næringsdrivende ble i hovedsak innhentet i første halvdel av november måned. Anslagene gjenspeiler derfor i hovedsak de forventningene næringslivet hadde om pris-, kostnads- og etterspørselsutviklingen på det tidspunktet.

Prisdirektoratets materiale gir en samlet konsumprisvekst fra november 1993 til mai 1994 på 1,1 prosent. For tilsvarende periode ett år tilbake var den faktiske veksten 1,7 prosent. I Prisdirektoratets prognose antas det at prisstigningen målt over

12 måneder avtar fra 1,9 prosent i desember 1993 til 1,2 prosent i april 1994. For desember 1993 ligger den registrerte prisveksten 0,1 prosentpoeng under Prisdirektoratets anslag.

I Prisdirektoratets prognose for november 1992 til mai 1993 ble prisveksten anslått til 1,4 prosent, dvs. 0,3 prosentpoeng lavere enn den registrerte veksten. Dette henger bl.a. sammen med at prognosen ble utarbeidet før Regjeringen fremmet forslagene om å øke merverdiavgiftssatsen og redusere arbeidsgiveravgiften og før kronen ble frikopleet fra ECU. Prognosen utarbeidet i mai 1993 for perioden fram til desember 1993 anslo prisveksten i denne perioden til 0,4 prosent. Prisindeksen for desember lå imidlertid på om lag samme nivå som i mai det året.

Nærmere om modellapparatet

Utvalget har fått gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen KVARTS. Dette er en kvartalsmodell med den viktige egenskapen at konsumprisutviklingen i stor grad blir bestemt av utviklingen i importprisene og innenlandske kostnader.

I modellberegninger med KVARTS blir en del størrelser av betydning for konsumprisene anslått utenfor modellen (eksogene variabler). I den modellversjonen av KVARTS som utvalget nå har benyttet, er de viktigste størrelsene som anslås utenfor modellen importpriser, avgifter, subsidier og priser på elektrisitet og norskproduserte primærnæringsvarer (jordbruks-, skogbruks- og fiskeprodukter). Utviklingen i flere av disse størrelsene vil i virkeligheten være avhengig av andre forhold i økonomien, jf. omtalen til slutt i avsnittet om forutsetningene for prisanslagene og omtalen av beregningsresultatene. Utviklingen i importprisene anslås vanligvis med utgangspunkt i forventet prisutvikling internasjonalt. En har også tatt hensyn til den betydning endringene i valutakursene i 1993 kan ha for importprisene i 1994, og til at importprisene de siste årene har utviklet seg noe svakere enn konsumprisene internasjonalt. For størrelser som fastlegges av det offentlige er det lagt til grunn at vedtak som er gjort ved inngangen til året ikke endres i prognoseperioden. Utviklingen i andre størrelser vil i stor grad være et resultat av forhandlinger, og for noen av disse gjøres det beregningstekniske forutsetninger. Dette gjelder i hovedsak utviklingen i priser på noen varer fra primærnæringsene.

De økonomiske sammenhengene som er innarbeidet i KVARTS er tallfestet på grunnlag av historiske observasjoner. I modellen bestemmer importprisene og prisene på norskproduserte varer og tjenester (hjemmepriser), sammen med avgifter og subsidier, prisene på varer og tjenester som går til privat konsum. Hjemmeprisene bestemmes i stor grad av bedriftenes variable enhetskostnader. Ser en bort fra virkninger gjennom lønnsutviklingen, påvirker importprisene hjemmeprisene hovedsakelig gjennom produsentenes vareinnsats. For enkelte varer har det også en viss effekt at innenlandske produsenter konkurrerer med importvarer, men for konsumprisutviklingen sett under ett er denne virkningen nærmest ubetydelig sammenliknet med virkningen gjennom kostnadene på vareinnsats.

Enhetskostnadene bestemmes av produktivitet, lønnskostnadssatser og vareinnsatspriser. Produktivitetsutviklingen og prisutviklingen for vareinnsats bestemmes i modellen ved egne likninger, mens driftsmarginene bestemmes gjennom prisrelasjonene. I flere av prisrelasjonene inngår også graden av kapasitetsutnyttelse.

Videre har modellen egne relasjoner for utviklingen i timelønningene. Hvordan lønnsveksten vil påvirke konsumprisveksten avhenger også av hvordan lønnsveksten fordeler seg på de ulike sektorene. For eksempel har lønnsutviklingen i varehandelen større betydning for konsumprisveksten enn lønnsutviklingen i industri eller i offentlig sektor. Dette gjelder i særlig grad på kort sikt. Videre vil virkningene

på prisutviklingen av en gitt årslønnsvekst også avhenge av hvordan årslønnsveksten fordeler seg gjennom året, fordi det tar tid før lønnsøkninger slår ut i prisene. Det betyr at lønnsveksten i ett år også får betydning for konsumprisutviklingen i de påfølgende årene.

I hjemmeprisrelasjonene inngår også hjemmeprisen fra foregående periode(r) som forklaringsvariabel. Tilbakedatererte verdier av forklaringsfaktorene får gjennom disse leddene betydning for prisdannelsen i prognoseperioden, i tillegg til at tilbakedatererte verdier av forklaringsfaktorene inngår direkte. Dette betyr også at utviklingen i inneværende periode får betydning for senere perioder.

Forutsetninger for prisanslagene

Det er betydelig usikkerhet knyttet til forutsetningene for modellberegningene. De viktigste størrelsene som er anslått utenfor modellen er summert opp i tabell 6b.

Utvalget har fått gjennomført modellberegninger der en har benyttet modellens relasjoner for lønnsutviklingen i de enkelte sektorene (endogen lønnsutvikling). Alternativt kunne en ha valgt å legge beregningstekniske forutsetninger om lønnsveksten (eksogen lønnsutvikling) til grunn i prisprognosen. Når en her har valgt å benytte modellens lønnsrelasjoner, er det for å forenkle beregningene. Denne framgangsmåten innebærer ikke at utvalget tar sikte på å anslå lønnsveksten i prognoseåret.

Kronekursens utvikling vil også ha betydning for prisutviklingen. I vedlegg III omtales kursutviklingen for norske kroner og de enkelte kronekursbegrepene. Det er usikkert hvilket kursleie en vil få for den norske kronen i tiden framover. Som en beregningsteknisk forutsetning er det lagt til grunn at kronekursen i desember 1993 målt ved industriens effektive kronekurs, holder seg uendret gjennom 1994. På grunn av kursforløpet gjennom 1993 innebærer dette at kronen svekkes med 1 1/2 prosent fra 1993 til 1994.

Nivået for *importprisene på tradisjonelle varer* ser nå ut til å være om lag det samme i 1993 som i 1992. Dette har bl.a. sammenheng med den svake utviklingen i prisene for enkelte råvarer, der prisutviklingen er til dels svært konjunkturfølsom, og med nedgangen i prisene på importerte matvarer. Fra 1993 til 1994 er det i modellberegningen forutsatt at importprisveksten for tradisjonelle varer blir 1,9 prosent målt i norske kroner.

De noterte prisene på Nordsjøolje for umiddelbar levering var i gjennomsnitt om lag 17 USD eller 121 kroner pr. fat i 1993, men prisen falt markert mot slutten av året til om lag 13 1/2 USD pr. fat. I begynnelsen av januar har prisen ligget på et nivå i overkant av 13 USD pr. fat. Den kraftige nedgangen i oljeprisen mot slutten av 1993 ble til en viss grad motvirket av en høyere dollarkurs. Målt i norske kroner var oljeprisen ved utgangen av 1993 om lag 100 kr pr. fat. Oljeprisfallet henger sammen med at medlemslandene i OPEC produserte mer olje enn avtalt for 4. kvartal. Videre har det vært en produksjonsøkning på norsk og særlig på britisk side i Nordsjøen som har bidratt til et overskudd av Nordsjøolje på markedet. I tillegg har det vært en noe høyere nettoeksport fra det tidligere Sovjetunionen enn forventet. I Salderingsproposisjonen ble det forutsatt en gjennomsnittlig råoljepris i 1994 på 120 kr pr. fat, dvs. et anslag som innebærer nedgang på nær 1 prosent i forhold til 1993. I modellberegningen med KVARTS som presenteres i denne rapporten har en lagt til grunn en gjennomsnittlig råoljepris i 1994 på 120 kr.

Utviklingen i prisene på *norskproduserte jordbruksvarer* vil være avhengig av den avtalte rammen i jordbruksoppgjøret og hvor mye av rammen som forutsettes tatt ut ved endring i prisene. Det har også betydning i hvilken grad markedssituasjonen gjør det mulig å realisere de avtalebestemte prisene. En betydelig del av jord-

bruksvarene har hatt et markert prisfall fra 1992 til 1993. I modellberegningen må en imidlertid gjøre en forutsetning om utviklingen i en prisindeks som også omfatter andre varer enn jordbruksvarer. Som en beregningsteknisk forutsetning er det lagt til grunn en prisvekst for norskproduserte primærnæringsvarer på 0,3 prosent fra 1993 til 1994.

Grunnlaget for måling av prisutviklingen på *boligkonsum* i konsumprisindeksen er en kvartalsvis husleieundersøkelse og utgifter knyttet til vedlikehold. Boligkonsumet veier tungt i konsumprisindeksen, fordi det i tillegg til betalte husleier også omfatter nivået på husholdningenes renteutgifter på boliglån, forsikringer samt enkelte kommunale avgifter. Husleie er den viktigste representantvaren for boligkonsum, og husleieindeksen har vokst vesentlig sterkere enn totalindeksen siden 1988, selv om veksten har avtatt betydelig siden 1990. Rentesatser inngår ikke direkte i konsumprisindeksen, og virkninger av renteendringer på konsumprisindeksen vil komme indirekte gjennom kostnadene for utleierye og borettslag, samt gjennom effekten på det generelle kostnadsnivået i næringslivet. Disse effektene av renteendringer er imidlertid usikre, og det kan ta tid før de får betydning. Det samme gjelder utviklingen i andre kostnader som påvirker husleiene, bl.a. kommunale takster og avgifter, lønnskostnader m.v. I beregningene med KVARTS har en benyttet modellens relasjoner for pris på boligkonsum sammen med egne vurderinger av utviklingen i husleieindeksen. Dette har gitt en anslått vekst i prisen på boligkonsum fra 1993 til 1994 på 0,4 prosent, men gjennom 1994 vil imidlertid prisen være om lag uendret. Den registrerte veksten fra 1992 til 1993 for prisen på boligkonsum i modellen var til sammenlikning 2,9 prosent, mens delindeksen for bolig og vedlikehold økte med 2,8 prosent i samme periode.

Prisene på varer som går til konsum i modellen inkluderer *avgifter og subsidier*, og vil dermed bli påvirket av det avgifts- og subsidieopplegget som Stortinget har vedtatt for 1994. De viktigste elementene i det vedtatte opplegget som kan påvirke prisveksten er en økning i avgiften på elektrisk kraft som husholdningene mottar. Dessuten øker satsen for tobakksavgiften, mens satsene for avgifter på vin og brennevin reduseres. I hovedsak justeres satsene for øvrige særavgifter opp med om lag 2 prosent.

Takster på statlig forretningsdrift med direkte betydning for konsumprisene er i hovedsak samferdselstakster inkl. porto og teletakster. Portotakstene endres ikke fra 1993 til 1994. Teletakstene blir redusert med i gjennomsnitt 5 prosent fra 1. januar 1994, mens samferdselstakstene for øvrig øker med i gjennomsnitt 3 prosent fra 1. januar 1994.

Det er som vanlig usikkerhet knyttet til takster og avgifter som fastsettes i kommunesektoren. Utviklingen i disse påvirkes av den generelle kostnadsutviklingen, men kommunenes relativt frie adgang til å fastsette gebyrer gjør at andre økonomiske forhold i den enkelte kommune vil spille inn. For andre offentlige varer og tjenester har en ved å benytte modellens prisrelasjoner forutsatt at prisveksten på disse følger kostnadsutviklingen i produksjonen av tjenestene.

Tabell 6.b: Hovedforutsetninger for KVARTS-beregning av konsumprisvekst fra 1993 til 1994. Prosentvis vekst fra året før.

Varegruppe,	1993	1994
Importpriser:		
Tradisjonelle varer	0,1	1,9

Tabell 6.b: Hovedforutsetninger for KVARTS-beregning av konsumprisvekst fra 1993 til 1994. Prosentvis vekst fra året før.

Varegruppe,	1993	1994
Ikke-konkurrerende importvarer	5,0	2,7
Primærnæringsvarer	-7,6	-0,7
Råvarer og lite bearbejdede varer	-3,5	1,0
Andre varer	0,8	2,0
Råolje	1,7	-2,4
Priser på primærnæringsvarer ¹⁾	-4,6	0,3
Elektrisitetspris ²⁾	3,0	1,3

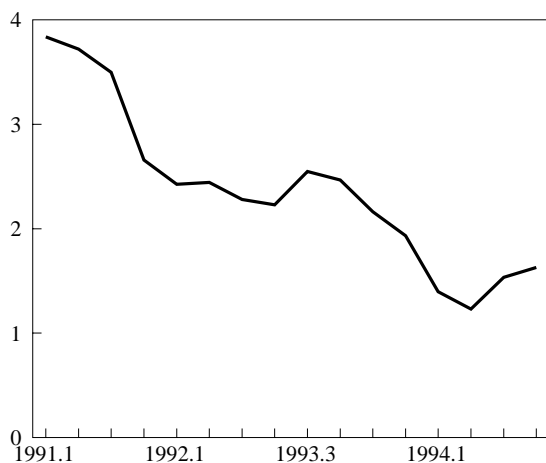
1) Dette anslaget er knyttet til hjemmeprisen på jordbruks-, skogbruksprodukter og fisk.

2) Dette anslaget er knyttet til den prisen på elektrisk kraft som husholdningene betaler.

Som nevnt vil det ofte være en forenkling å forutsette at enkelte størrelser i modellen kan fastlegges uavhengig av resten av økonomien. Dette gjelder i særlig grad dersom en skal vurdere virkningene av å endre en av forutsetningene. Det er først og fremst på noe lengre sikt at slike effekter virker inn. I vurderingen av prisutsiktene for 1994 betyr forenklingen som ligger i modellen i form av eksogene anslag noe mindre.

Resultater:

Beregningene som har blitt gjennomført med KVARTS gir en økning i konsumprisene på 1,4 prosent fra 1993 til 1994. Dette er en klart lavere prisvekst enn året før. Dette er vist i figur 6.1.

Figur 6.1 Konsumprisindeksen¹⁾

Prosentvis vekst fra samme kvartal året før.

1. Beregningsutvalgets anslag f.o.m. 1. kvartal 1994.

Nedgangen i prisveksten henger i stor grad sammen med at prisvirkningene av en rekke særskilte hendelser i 1993 er tømte ut, eller er i ferd med å tømmes ut ved

inngangen til 1994. Det er i første rekke depresieringen av kronen på om lag 3 prosent fra 1992 til 1993 målt ved industriens effektive kronekurs og økningen i merverdiavgiften fra 1. januar 1993 som bidrar til den høyere veksten gjennom 1993 enn den anslåtte veksten gjennom 1994.

Modellberegningen med KVARTS viser en nedgangen i prisveksten fram til 2. kvartal i år, og deretter en tiltakende prisvekst de to siste kvartalene i 1994. Denne tiltakende prisveksten henger først og fremst sammen med størrelsen på lønnsveksten som framkommer i modellen.

I modellberegningen har en som nevnt nyttet modellens relasjoner for lønnsdannelse. Dette gav en lønnsvekst i de enkelte sektorene på mellom 1,6 prosent og 3,1 prosent fra 1993 til 1994. Den gjennomsnittlige lønnsveksten i modellberegningen ble 2,5 prosent fra 1993 til 1994.

Som nevnt ovenfor tar utvalget ikke stilling til lønnsutviklingen eller lager prognoser for denne. Utvalget har derfor vurdert virkningen på prisveksten av en endring i årslønnsveksten fra 1993 til 1994 på 1 prosentpoeng. Disse vurderingene bygger på tidligere beregninger som utvalget har fått utført med alternative lønnsforutsetninger. Det er særlig på noe lengre sikt at slike effekter av endret lønnsvekst virker inn på prisene.

Tabell 6.c: Modellresultater. Beregnet vekst i konsumprisindeksen fra 1993 til 1994 og virkninger av å endre årslønnsveksten med 1 prosentpoeng¹⁾. Konsumprisvekst i prosent fra samme periode året før.

	1. kv.	2. kv.	3. kv.	4. kv.	Året
Vekst i konsumprisindeksen	1,4	1,2	1,5	1,6	1,4
Virkning av 1 prosentpoeng endret årslønnsvekst ¹⁾	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1

1) Det er lagt til grunn at en endring i årslønnsveksten på 1 prosentpoeng følger av endringer i tillegg fra og med 1. kvartal.

Som tabell 6c viser gir beregningen med 1 prosentpoeng endret lønnsvekst relativt små utslag på den gjennomsnittlige konsumprisveksten fra 1993 til 1994.

I modellberegningene er det forutsatt at endringen i lønnsveksten på 1 prosentpoeng på årsbasis i 1994 skyldes endringer i tillegg ved årets inngang. Siden det i modellen tar noe tid før lønnsendringer slår ut i prisene, medfører dette at det særlig er mot slutten av året at prisveksten blir berørt av endringen i lønnsforutsetningen. Dessuten påvirkes også prisveksten i 1995, slik at prisnivået i 1995 endres med 0,2 prosent. En slik isolert endring av lønnsnivået med 1 prosent, vil etter noen år endre prisnivået i modellen med 0,4 prosent.

I vurderingen av prisvirkningene av endret lønnsvekst har en i modellberegningene ikke endret de eksogene forutsetningene. Det er således i begrenset grad tatt hensyn til enkelte forhold av betydning, f.eks. at importører lettere vil kunne øke sine priser og at renteutviklingen vil kunne påvirkes dersom den generelle lønns- og prisveksten i norsk økonomi øker. Hvis det i større grad hadde vært tatt hensyn til slike effekter i modellberegningene, ville virkningen på prisveksten av endret lønnsvekst ha økt. Prisvirkningen av endringen i lønnsveksten som er angitt i tabellen, kan således ikke direkte tas som uttrykk for betydningen av forskjellen i lønnsutvikling som her er forutsatt, men må vurderes som en illustrasjon av enkelte effekter av dette slik de framkommer i modellen.

Konklusjon

På grunnlag av den senere tids utvikling, en prognose utarbeidet av Prisdirektoratet, modellberegninger m.v. har utvalget vurdert utsiktene for konsumprisveksten.

Materialet utarbeidet av Prisdirektoratet indikerer at prisstigningen målt over 12 måneder vil reduseres gjennom årets fire første måneder, og er anslått til 1,3 prosent i mai 1994.

I modellberegningene er det lagt til grunn bestemte, men usikre, forutsetninger om bl.a. utviklingen i importpriser og råoljepriser, samt tatt hensyn til effekter på prisutviklingen av det statlige avgifts- og subsidieopplegget. Videre har utvalget som en teknisk forutsetning lagt til grunn en konstant kronkurs gjennom 1994, som innebærer en depresiering av kronen fra 1993 til 1994 på 1 1/2 prosent målt ved industriens effektive valutakurs.

Modellberegningene gav en gjennomsnittlig konsumprisvekst fra 1993 til 1994 på 1,4 prosent.

Prisvirkningene av 1 prosentpoeng endret årslønnsvekst fra 1993 til 1994 anslås i modellen isolert sett å være vel 0,1 prosent fra 1993 til 1994. Virkningene på konsumprisene av ulik lønnsvekst i 1994 vil imidlertid ikke være uttømt det første året, slik at prisnivået i 1995 endres med 0,2 prosent. Etter noen år vil prisnivået som følge av å endre lønnsnivået med 1 prosent, isolert sett endres med 0,4 prosent.

Med bakgrunn i de beregninger og forutsetninger som er gjort, regner utvalget med en gjennomsnittlig økning i konsumprisindeksen på om lag 1 1/2 prosent fra 1993 til 1994.

Vedlegg 1

Lønnsoppgjørene i 1992 og 1993

1 LØNNSOPPGJØRENE I 1992

I 1992 var det etter vanlig mønster igjen hovedoppgjør for de fleste lønnstakere.

Fra Regjeringens side ble det gitt uttrykk for at gjennomføringen av inntektsoppgjørene var organisasjonenes ansvar. Regjeringen var imidlertid innstilt på å drøfte eventuelle spørsmål organisasjonene måtte ta opp.

Oppgjørene i privat sektor

Representantskapet i LO behandlet kravene foran lønnsoppgjøret 11. februar. Hovedpunktene i vedtaket var:

- økning i kjøpekraften som særlig må komme de laveste og midlere lønte til gode.
- lokale forhandlinger på vanlig måte etter de bestemmelser og kriterier som er fastlagt i de enkelte overenskomster.
- forbedring i ordning med avtalefestet pensjon (AFP).
- fleksibel arbeidstid for småbarnsforeldre.

Videre gikk Representantskapet inn for et samordnet oppgjør, men innenfor rammer som ga adgang til forbrundsvisе tilpasninger i overenskomstene.

I NHO's hovedstyremøte 20. februar 1992 ble følgende lagt til grunn for tariffoppgjøret:

- det er ikke rom for sentrale tillegg ved årets oppgjør når målet er å bedre konkurranseevnen i forhold til våre viktigste konkurransepartnere.
- eventuelle lokale lønnstillegg må begrenses til bedrifter med god lønnsomhet og dokumentert konkurransekraft.
- bedrifter med særlig svak økonomi bør redusere sine lønnskostnader.

Den 25. mars overleverte LO sine tallfestede krav i oppgjøret, mens NHO's krav ble framlagt 27. mars. Det ble forhandlet fram til 30. mars. Partene besluttet da å ta pause i de sentrale forhandlingene fram til 7. april. I mellomtiden foregikk det forbrundsvisе tilpasningsforhandlinger. Rammen for disse forhandlingene ble satt til 30 øre i timen.

Den 10. april ble det brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 21. april møtte partene til mekling.

Den 27. april satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til løsning som ble anbefalt av partene. Meklingsforslaget ble godkjent ved uravstemming 22. mai.

Det ble enighet om følgende tillegg:

- I overenskomstområder som har lokal forhandlingsrett og hvor årslønnen er under kr 157000, gis det et tillegg på 60 øre i timen. I alle øvrige overenskomstområder med lokal forhandlingsrett, gis det ikke sentrale tillegg.
- I overenskomstområder uten lokal forhandlingsrett hvor årslønnen er under kr 185 000, gis det et tillegg på 120 øre i timen. I alle øvrige overenskomstområder uten lokal forhandlingsrett, gis det ikke sentrale tillegg.

Det ble regnet med at ca 20 prosent av alle arbeidstakere i hele LO/NHO-området fikk sentrale lønnstillegg ved dette oppgjøret. De sentrale tilleggene slo gjennomsnittlig ut med 23 øre i timen fra 1. april for hele området. Medregnet tillegget til bransjenes tilpasninger på 30 øre i timen, ga dette et bidrag til årslønnsveksten fra 1991 til 1992 på 0,4 prosent.

Om lavlønnsgarantiordningen heter det:

«LO og NHO anbefaler at utbetalingstidspunktet for de tradisjonelle lavlønnsgarantiordninger flyttes fra 1. oktober til den enkelte overenskomsts utløpstidspunkt. Med sikte på at flytting kan skje fra og med tariffoppgjøret i 1993, hvis overenskomstpartene er enige om det, gjennomføres i god tid før våroppgjøret nødvendig forberedende arbeid. Som et ledd i eventuelt flytting av virkningstidspunktet endres også beregningsgrunnlaget fra 2. til 4. kvartal.»

Det ble beregnet at garantitillegget 1. oktober 1992 ville bidra til årslønnsveksten med 0,1 prosent.

I avtalen heter det (i likhet med i tidligere avtaler) at på bakgrunn av bedriftenes økonomiske situasjon kan partene forbundsvist eller lokalt avtale at tilleggene helt eller delvis kan utbetales fra et annet tidspunkt e.l.

Om lokale forhandlinger sies det i avtalen (også det som i tidligere avtaler) at de skal føres på basis av de enkelte overenskomstområder, og slik at tillegg skal gis på grunnlag av den enkelte bedrifts økonomiske virkelighet, dvs. bedriftenes økonomi, produktivitet, framtidsutsikter og konkurransevne. Forhandlinger om eventuell lokal lønnsfastsettelse kunne først påbegynnes etter at meklingsforslaget var vedtatt, dvs. 22. mai.

Fra 1. oktober 1992 ble ordningen med avtalefestet pensjon (AFP) endret. Det vises til "*Avtalefestet pensjon (AFP)*" i avsnitt 3.5.

Partene viste ellers til Statsministerens brev av 9. april 1992 om tiltak som gjelder barnefamiliene. I brevet heter det:

«Regjeringen viser til kravene Landsorganisasjonen i Norge har reist i årets tariffforhandlinger.

Regjeringen legger i sitt arbeid, i samsvar med langtidsprogrammet, stor vekt på barnefamiliens situasjon og barnas oppvekstvilkår. Bl.a. er barnehageutbyggingen trappet markert opp, barnetrygden og spesielt småbarnstillegget har fått en betydelig reell økning og den lønnede fødselspermisjonen økte fra 1. april 1992 til 42 uker med 80 prosent lønnskompensasjon.

Situasjonen i norsk økonomi og de store underskuddene på statsbudsjettet, gjør at det er et begrenset handlingsrom i budsjettpolitikken. Regjeringen må derfor foreta en streng prioritering der mulige sosiale reformer må veies opp mot hverandre og mot andre viktige tiltak.

Dersom det blir anbefalt et forhandlingsresultat som sikter mot en bedret konkurransevne og dermed økt sysselsetting, er Regjeringen likevel innstilt på å foreslå viktige reformer for barnefamiliene. På en slik bakgrunn vil Regjeringen i den kommende stortingsmelding om likestilling og i budsjettet for 1993 foreslå overfor Stortinget en videre utvidelse av fødselspermisjonen allerede fra 1. april 1993. En vil foreslå at den samlede permisjonstida økes til 52 uker med 80 prosent lønnskompensasjon, alternativt 42 uker med 100 prosent kompensasjon. Av hensyn til fedrenes mulighet for aktivt å ta del i omsorgen av barnet, bør 4 uker av denne permisjonstida forbeholdes disse. Utvidelse av fødselspermisjonen skal også gjelde forholdsvis ved adopsjon.

Videre tilsier forebyggende medisinske hensyn for moren og det ufødte barnet at svangerskapspermisjon – morens lønte permisjonsrett før fødsel – utvides fra to til tre uker.

Regjeringen har merket seg LO's krav om fleksibel arbeidstid for småbarnsforeldre. Videre at LO's mål ved dette tariffoppgjøret er å få til en avtale om rett til å ta ut deler av fødselspermisjonen – permisjon etter fødsel – i form av kortere daglig/ukentlig arbeidstid for å lette situasjonen for yrkesaktive småbarnsforeldre.

Regjeringen er enig med LO i at denne gruppen er hardt presset både økonomisk og på tid, og vil positivt bidra til å bedre situasjonen for denne gruppe.

Regjeringen er innstilt på, sammen med arbeidslivets parter, å foreta et utredningsarbeid om disse spørsmål. Økonomiske konsekvenser og praktiske sider ved ulike ordninger, herunder et mer fleksibelt uttak av fødselspermisjon, må gjennomgås og vurderes.

Arbeidet skal ha en fremdriftsplan som sikrer at en kan ta standpunkt til eventuelle uttak av fødselspermisjon i form av kortere daglig/ukentlig arbeidstid før ny utvidelse av fødselspermisjon i 1993. Disse spørsmål vil også bli omtalt i meldingen til Stortinget.»

Mellom *NHO* og *Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS)*, var det ingen sentrale forhandlinger. Forhandlingene ble i stedet ført mellom de enkelte landsforeningene på arbeidsgiversiden og forbundene på arbeidstakersiden. Endel av disse forhandlingene gikk til mekling.

Norsk Rutebilarbeiderforbund satte iverk en begrenset streik fra 27. april. Streiken ble avsluttet 29. mai, da partene ble enige om å løse oppgjøret ved frivillig voldgift i Rikslønnsnemnda.

Mellom *NHO* og *Norsk Styrmannsforening* ble det etter en kort streik enighet om Riksmeklingsmannens forslag til avtale.

I oppgjøret mellom *NHO* og *Det norske maskinistforbund* gikk maskinistene til streik fra 27. april. Etter en kort streik vedtok de å sende ut Riksmeklingsmannens forslag til avtale til uravstemming uten anbefaling. Forslaget ble forkastet og maskinistene gikk ut i ny streik (ferger, kystfart m.v.) Streiken ble avsluttet etter kort tid da det ble klart at regjeringen ville foreslå tvungen lønnsnemnd.

I *varehandelen* ble Handel og Kontor og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon enige om et generelt tillegg på kr 195 i måneden, som tilsvarer 120 øre i timen. I tillegg ble det foretatt visse tekniske endringer i overenskomsten innen en ramme på 30 øre pr. time. Dessuten ble det enighet om et nytt lønnsystem som skal være et alternativ til det eksisterende.

I *foretnings- og sparebanker* ble partene enige om at det ikke skal gis sentrale tillegg.

I *forsikringsvirksomhet* ble det gitt et tillegg på 0,8 prosent fra 1. mai.

Offentlig sektor

I *staten* ble det den 26. mai etter mekling enighet mellom Arbeids- og administrasjonsdepartementet og tjenestemennenes hovedsammenslutning og Norsk Lærerlag om en ny to-årig avtale. Avtalen har følgende hovedpunkter:

- 0,1 prosent til lokale forhandlinger pr. 1. oktober 1992. Pengene tas av innsparte midler og regnes ikke med i lønnsrammen.
- pr. 1. januar 1993 ble det gitt en sentral justeringspott på 0,2 prosent og en lokal justeringspott på 0,1 prosent.

Om avtalefestet pensjon (AFP) sies det at partene i statssektoren vil vurdere behovet for ytterligere utredninger vedrørende en pensjonsordning for 64-åringer i staten fra 1. oktober 1993. De nærmere vilkår for en ordning forutsettes avklart ved mellom-oppgjøret 1993 når man har sett utformingen av LO/NHO-opplegget.

I *kommune* la Riksmeklingsmannen fram et forslag til avtale 27. mai 1992. Akademikergruppene i kommunene (AF-K) og YS-Seksjon kommune (YS-K) med unntak av Norsk Hjelpepleierforbund (NHF) godkjente forslaget som ble lagt fram av Riksmeklingsmannen. LO's forhandlingssammenslutning i kommunesektoren (LOK) gikk ut i streik og konflikten endte med tvungen lønnsnemnd. Det samme gjorde konflikten mellom KS og NHF. Forslaget YS (unntatt NHF) og AF godkjente innebar følgende:

- stigeendringer og ett lønnstrinns opprykk for direkte plasserte stillinger utgjorde 1,95 prosent pr. 1. mai.
- til lokale forhandlinger pr. 1. mai ble det avsatt 0,45 prosent. I tillegg var det avsatt 0,3 prosent til lokale forhandlinger pr. 1. januar 1992.

For de to gruppene som var i konflikt avga Rikslønnsnemnda kjennelse i oktober 1992. I konflikten mellom KS og NHF betydde kjennelsen at hjelpepleierene fikk et lønnstillegg utover det som fulgte av Riksmeklingsmannens forslag av 27. mai 1992 for kommunesektoren. Tilleggene ble gjort gjeldende fra 4. juli 1992. Virkningstidspunktet for lokale forhandlinger ble satt til 1. mai. Årslønnsveksten fra 1991 til 1992 for hjelpepleierene ble etter dette om lag 4 1/2 prosent.

I konflikten mellom KS og LOK innebar kjennelsen at det i hovedtrekk ble gitt samme lønnstillegg som AF og YS (unntatt NHF) oppnådde ved forhandlingene våren 1992. (Riksmeklingsmannens forslag av 27. mai 1992). Virkningstidspunktet for LOKs medlemmer ble imidlertid forskjøvet fra 1. mai til 16. juni.

2 LØNNSOPPGJØRENE I 1993

På de fleste tariffområder ble det i 1992 inngått toårige avtaler med bestemmelser som ga adgang til forhandlinger om eventuelle lønnsreguleringer ved vanlig revisjonstidspunkt i 1993.

I tilknytning til møtene i Kontaktutvalget, ble det fra Regjeringens side bl.a. påpekt at ansvaret for gjennomføringen av inntektsoppgjørene først og fremst lå hos partene i arbeidslivet. Videre ble det bl.a. vist til at ansvarsfordelingen i Sysselsettingsutvalgets solidaritets-alternativ består konkret i at partene i arbeidslivet påtar seg oppgaven med å sikre tilstrekkelig lav lønnsvekst i årene framover, mens myndighetene på sin side setter i verk sysselsettingsskapene tiltak over budsjettet. Regjeringen regnet med at partene var innstilt på å gjennomføre en linje med lave nominelle tillegg.

Oppgjørene i privat sektor

Representantskapet i LO behandlet kravene foran oppgjørene 9. februar 1993. Hovedpunktet i vedtaket var opprettholdelse av kjøpekraften for de lavtlønte. Sekretariatet i LO fikk fullmakt til å utforme de endelige kravene ved oppgjøret.

Hovedstyret i NHO la bl.a. følgende prinsipper til grunn for inntektsoppgjøret:

- tiltakspakken og fallet i kroneverdi må ikke bli spist opp av lønnsøkninger, men må i sin helhet bli benyttet til å styrke bedriftene.
- de lokale lønnsforhandlinger/-vurderinger bør være avsluttet innen 1. juli 1993 for alle grupper ansatte.
- nedsettelse av pensjonsalderen til 64 år i AFP-ordningen innebærer ingen gene-

rell nedsettelse av pensjonsalderen, og forutsetter myndighetenes medvirkning når det gjelder finansiering.

Forhandlingene mellom LO/NHO startet 23. mars. Den 29. mars ble det brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 15. april la Riksmeklingsmannen fram et forslag til løsning som ble anbefalt av partene. Forslaget innebar følgende tillegg fra 1. april 1993:

- arbeidstakere uten lokal forhandlingsrett gis et lønnstillegg på kr 1,- pr time.
- arbeidstakere med lokal forhandlingsrett gis et lønnstillegg på kr 0,60 pr time.

De sentrale tilleggene slo gjennomsnittlig ut med 72 øre pr time eller 0,8 prosent pr 1. april.

På vanlig måte skal det gis garantitillegg fra 1. oktober 1993. I avtalen heter det at på bakgrunn av bedriftenes økonomiske situasjon kan partene lokalt avtale at de sentralt avtalte tilleggene helt eller delvis skal bortfalle eller utsettes til et senere tidspunkt.

Om lokale forhandlinger sies det i avtalen at de skal føres på grunnlag av den enkelte bedrifts økonomiske virkelighet, dvs bedriftenes økonomi, produktivitet, framtidsutsikter og konkurranseevne.

Aldersgrensen i AFP-ordningen på 65 år sto fast i 1992, men det var prinsipiell enighet mellom partene om nedsettelse til 64 år fra 1. oktober 1993.

I løpet av forhandlingene var det løpende kontakt mellom partene og Regjeringen og mellom Riksmeklingsmannen og Regjeringen. Et sentralt punkt i disse kontaktene var spørsmålet om utvidelse av AFP. For å bidra til å løse en fastlåst meklings situasjon gikk Regjeringen med på å foreslå for Stortinget enkelte statlige bidrag. I brev av 14. april fra Finansministeren til Riksmeklingsmannen heter det bl.a.:

«Dersom det blir anbefalt et forhandlingsresultat som sikrer et moderat inntektsoppgjør og styrker grunnlaget for økt sysselsetting, er Regjeringen innstilt på å foreslå for Stortinget en begrenset utvidelse av statlig medfinansiering av AFP gjennom en engangsbevilgning på 50 mill. kroner til AFP-ordningens fond og de nødvendige lovendringer. Et slikt tilskudd vil styrke AFP-ordningens økonomi, noe som vil bidra til å gjøre bedriftenes kostnader lavere enn hva som ellers ville ha vært tilfellet. Statens bidrag til de løpende pensjoner begrenses oppad til 40 prosent av pensjonsutbetalinger til 65- og 66-åringer som i dag.

Stortinget vedtok i fjor skattefrihet for sluttvederlag knyttet til AFP-ordningen, basert på den aktuelle aldersgrensen på 65 år. Ordlyden i lovbestemmelsen er riktignok mer generelt formet. Regjeringen er innstilt på at dette skattefritaket også skal omfatte en utvidelse av AFP-ordningen i form av senkning av aldersgrensen til 64 år. Dette vil i tilfelle bli forelagt Stortinget.

Regjeringen er også innstilt på å foreslå at skattebegrensingsregelen for pensjonister med lav inntekt også skal omfatte AFP-pensjonister på 64 år.»

I avtalen viser partene også til et brev av 14. april 1993 fra Statsministeren til Riksmeklingsmannen hvor det heter at Regjeringen er innstilt på å nedsette et offentlig utvalg for å vurdere spørsmål knyttet til overgangen fra yrkesaktivitet til pensjon. Dette utvalg er nå oppnevnt med frist for arbeidet til 15. januar 1994.

Mellom NHO og *Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund* (YS), ble det også brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 15. april ble det også her

oppnådd enighet om avtale som ga de samme generelle tilleggene som i LO/NHO-oppgjøret.

I *varehandelen* ble Handel og Kontor og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon enige om tillegg fra 1. april med en ramme på kr 1,- pr time. For arbeidstakere med lønnsnivå under om lag 133 000 i året ble det gitt tillegg på inntil kr 2,- pr time. For arbeidstakere med lønnsnivå over om lag kr 133 000 ble tillegget kr 0,60 pr time.

I *forretnings- og sparebankene* kom partene fram til en avtale som innebar et generelt tillegg på 1,7 prosent fra 1. mai. Avtalen innebar også at enkelte grupper som i dag faller utenom de normerte stillingsrammer over en periode vil nå lønns-trinn 17 i bankregulativet. Det antas at dette vil omfatte om lag 5 prosent av de bank-ansatte.

I *forsikringsvirksomheten* ble partene enige om et generelt tillegg fra 1. mai på 1,65 prosent.

Oppgjørene i offentlig sektor

I *staten* ble det den 30. april enighet mellom Administrasjonsdepartementet og tjenestemennenes hovedsammenslutninger og Norsk Lærerlag om følgende tillegg:

- fra 1. mai gis det et generelt tillegg på hovedlønsregulativet på kr 2 100 pr år.
- Med virkning fra 1. mai skal det gjennomføres sentrale og lokale forhandlinger med rammer på henholdvis 0,7 og 0,35 prosent.

Nedsettelse av aldersgrensen til 64 år i AFP-ordningen var også et sentralt spørsmål i statsoppgjøret. Det vises til "*Avtalefestet pensjon (AFP)*" i avsnitt 3.5.

I *kommunene* ble det 1. mai enighet om et generelt tillegg på kr 2 100 pr år på alle lønnstrinn. Med virkning fra 1. oktober skjedde det endringer i lønnsrammesystemet/ stillingsregulativet. Dette innebar at enkelte grupper fikk et opprykk på fra 1-3 lønnstrinn. Rammen pr 1. oktober ble satt til 1,1 prosent eller 0,28 prosent på årsbasis.

I kommuneoppgjøret ble også partene enige om en AFP-ordning for 64-åringer tilsvarende ordningen i LO/NHO-oppgjøret.

Vedlegg 2

Definisjoner av en del lønnsbegreper

I dette vedlegget gis definisjoner på en del sentrale begreper som bl.a brukes i kapitlet om lønnsutviklingen.

Årslønn

Årslønn defineres som den samlede lønn (ekskl. overtidsgodtgjørelse) en lønnstaker vil oppnå i løpet av ett år dersom vedkommende har utført et fullt normalt årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

En lønnstaker vil normalt ha en del fravær i løpet av året. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sjukefravær, permisjoner m.v.

Lønn pr. normalårsverk ifølge nasjonalregnskapet

Lønn ifølge nasjonalregnskapet omfatter kontantlønn medregnet overtidsbetaling, naturallønn og sosiale ytelser. Dette er således et mer omfattende lønnsbegrep enn det som nyttes ved beregning av årslønn, jf. definisjon av årslønn ovenfor. Antall normalårsverk framkommer som summen av antall heltidsansatte og antall deltidsansatte omregnet til heltid med dellønnsbrøken som vekt. Denne definisjonen innebærer at timeverksinnholdet i et normalårsverk er lik faktisk arbeidstid for heltidsansatte.

Overheng

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir ofte gitt til ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper fra ett år til det neste.

Avtalefestet normalarbeidstid

Avtalefestet normalarbeidstid er den arbeidstid pr. uke som gjelder for vedkommende lønnstakergruppe i følge tariffavtaler.

Den generelle normalarbeidstid er nå 37,5 t/uke. Imidlertid har flere grupper en lavere avtalefestet normalarbeidstid enn dette. I LO/NHO-området er f.eks avtalefestet normalarbeidstid fra og med 1987 37,5 t/uke for dagtidsarbeidere, 36,5 t/uke for 2-skiftarbeidere, 35,5 t/uke for døgnkontinuerlig- og turnusarbeid og 33,6 t/uke for helkontinuerlig skiftarbeid.

Tariffmessig lønnsøking

Tariffmessig lønnsøking er lønnsøking fastsatt i tariffavtaler som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger mellom arbeidstakernes og arbeidsgivernes organisasjoner. Tariffmessig lønnsøking kan være generelle tillegg, lavlønns tillegg, garantit tillegg (LO/NHO- området), tillegg på minstelønnsatser etc som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger.

Lønnsglidning

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøking i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøking i den samme perioden. Lønnsglidningen blir dermed en restpost. Det er et sammensatt lønnsbegrep som bl.a omfatter lønnstillegg som er gitt ved lokale forhandlinger på de enkelte arbeidsplasser, økt fortjeneste p.g.a økt akkord eller strukturelle endringer i sysselsettingen, f.eks gjennom forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå eller endret bruk av skiftarbeid.

Omregnede timefortjenester i LO/NHO-området

For arbeidere i NHO-bedrifter baseres beskrivelsen av lønnsutviklingen på timefortjenesten omregnet til 37,5 t/uke. En del arbeidere har lavere arbeidstid p.g.a skiftarbeid. I en del bransjer/tariffområder hvor det forekommer skiftarbeid, er time-lønnsatsen for dette arbeidet fastsatt slik at fortjenesten pr. uke er den samme uansett hvilken arbeidstidsordning som gjelder. De som har lavere avtalefestet normalarbeidstid enn 37,5 t/uke, får vanligvis kompensasjon for dette. Kompensasjonen kan variere fra bransje til bransje, og den er inkludert i timefortjenestene i statistikken. For å kunne sammenlikne lønnstall bransjer i mellom, omregnes timefortjenestene slik at de tilsvarer en ukentlig arbeidstid på 37,5 timer.

Med utgangspunkt i faktisk timelønn medfører omregning til 37,5 t/uke at bransjer med mye skiftarbeid vil få et relativt lavere lønnsnivå enn før omregningen i forhold til bransjer hvor det er lite skiftarbeid.

Vedlegg 3

Kursutviklingen for norske kroner

Verdien av den norske kronen var fra desember 1978 knyttet til en kurv av våre viktigste handelspartneres valutaer. Kurven ble opprinnelig beregnet som et veid *aritmetisk* gjennomsnitt av indekser for de aktuelle valutaene. Enkeltindeksene ble på sin side beregnet som forholdet mellom den løpende kursen på den enkelte valuta og gjennomsnittskursen i august 1978; den såkalte basiskursen. I juni 1984 gikk en over til å beregne kurven som et veid *geometrisk* gjennomsnitt av de enkelte valutakursindeksene.

Vektene i kurven gjenspeilte opprinnelig tilnærmet de enkelte lands direkte betydning for norsk utenrikshandel, målt som deres andel av summen av norsk eksport og import. Tilnærmelsen bestod i at dollaren hadde en større vekt i kurven enn det den direkte handelen med USA skulle tilsi, mens de resterende valutaer tilsammen hadde en tilsvarende mindre vekt. I august 1982 gikk en over til nye vekter i kursindeksen basert på IMF's såkalte konkurransevekter. Disse vektene tar i tillegg til bilaterale handelsforhold også hensyn til konkurransen norske eksportører møter fra andre eksportører på eksportmarkedene.

Når en ser bort fra variasjoner innenfor de tillatte svingningsmarginer har verdien av den norske kronen blitt justert fem ganger fra 1982 til 1992:

I *august 1982* ble antallet valutaslag i kurven utvidet fra 12 til 14 i forbindelse med at en gikk over til vekter basert på IMF's konkurransevekter.

I *september 1982* ble basiskursene for de fjorten kurvvalutaene justert opp med 3 prosent.

I *juni 1984* ble beregningsmetoden for kursindeksen endret ved at en gikk over fra aritmetisk til geometrisk gjennomsnittsberegning.

I *september 1984* ble det besluttet at Norges Bank inntil videre skulle styre mot en noe svakere krone. I august 1985 ble dette formalisert ved at det ved forskrift fra Finansdepartementet ble fastslått at kursindeksens verdi inntil videre skulle holdes i den øvre fjerdedel av det tillatte svingningsintervallet.

I *11. mai 1986* ble kronen nedskrevet ved at sentralverdien for kursindeksen ble økt fra 100 til 112.

Slik kurven var konstruert hadde den en gjennomsnittsverdi lik 100 i august 1978. Dette var kursindeksens opprinnelige sentralverdi. I august 1985 ble svingningsmarginen offisielt fastlagt til $\pm 2,25$ prosent av kursindeksens sentralverdi.

Sett under ett bidro de fire første justeringene til at kronens verdi ble redusert med om lag 10 prosent. I 1986 fram til devalueringen lå kursindeksen i gjennomsnitt nær midtpunktet i den øvre fjerdedelen av svingningsområdet (101,69). Kursindeksens nye sentralverdi lå 10,1 prosent over dette nivået.

Den 19. oktober 1990 bestemte Regjeringen Syse at kronens internasjonale verdi med virkning fra 22. oktober skulle knyttes til regne- og valutaenheten *European Currency Unit* (ECU). Dette innebar et endret vektgrunnlag for norske kroner. Sentralkursen for norske kroner ble satt til 7,9940 kroner for en ECU, som var markedsverdien torsdag 18. oktober kl. 1415. Omleggingen medførte således ingen opp- eller nedskrivning av kronekursen. Kronens tillatte svingningsmargin rundt sentralkursen var som før $\pm 2,25$ prosent.

ECU brukes som regne- og valutaenhet for transaksjoner mellom EF-landene, og ECU består av et visst antall enheter av de enkelte EF-landenes valutaer. Sam-

menetningen av ECU vurderes hvert femte år, eller hvis en valutas effektive vekt har endret seg med mer enn 25 prosent. Tabell 1 viser hvordan ECU har vært sammensatt siden september 1989 da bl.a. spanske pesetas og portugisiske escudos ble innarbeidet i vektgrunnlaget.

Tabell 3.1: Sammensetningen av ECU

Valutaslag	Antall enheter	Vekt ¹
Tysk mark (DEM)	0,6242	30,3
Britisk pund (GBP)	0,08784	12,6
Dansk krone (DKK)	0,1976	2,6
Fransk franc (FRF)	1,332	19,3
Nederlandsk gylden (NLG)	0,2198	9,5
Italiensk lira (ITL)	151,8	9,8
Belgisk franc (BEF)	3,301	7,8
Luxembourgsk franc (LUF)	0,13	0,3
Spansk peseta (ESP)	6,885	5,3
Irsk pund (IEP)	0,008552	1,1
Gresk drachme (GRD)	1,44	0,7
Portugisisk escudo (PTE)	1,393	0,8
Sum		100,0

1) De beregnede vektene kan variere pga. markedsmessige svingninger i forholdene mellom valutaene. Utslagene av dette vil normalt være små. Enkelte av valutaene har imidlertid blitt betydelig deprimert i løpet av det siste året, noe som har bidratt til å endre forholdet mellom valutaene. I tillegg kan de utvidete svingningsmarginene bidra til å øke utslagene av de markedsmessige svingningene noe.

Tabell 2 gir en sammenlikning av kurvvektene i den tidligere valutakursindeksen og beregnede vekt for de valutaene som er med i ECU. Før omlegging av kurssystemet var ECU-landenes vekt i kursindeksen i underkant av 60 prosent. Tar en hensyn til at svenske kroner og finske mark dengang fulgte en kurv der mange av ECU-landenes valutaer inngikk og at østerrikske schilling og sveitsiske franc er nært knyttet til tyske mark, hadde ECU-landene en vekt på vel 74 prosent.

Tabell 3.2: Vekter i den tidligere kursindeksen, ECU og konkurransevnevekter 1992

	Vekter i kursindeksen ¹⁾			Konkurransevnevekter 1992
	Direkte	Direkte + indirekte	ECU ²⁾	
Østerriksk schilling (ATS)	1,5	..	..	1,7
Belgisk franc (BEF)	2,4	3,2	7,8	3,0
Kanadisk dollar (CAD)	3,6	..	..	1,3
Dansk krone (DKK)	6,8	8,3	2,6	5,6

Tabell 3.2: Vekter i den tidligere kursindeksen, ECU og konkurransevnevekter 1992

	Vekter i kursindeksen ¹⁾			Konkurranse vekter 1992
	Direkte	Direkte + indirekte	ECU ²⁾	
Finsk mark (FIM)	3,0	..	..	4,1
Fransk franc (FRF)	9,2	10,5	19,3	7,5
Tysk mark (DEM)	17,7	24,9	30,3	14,8
Italiensk lira (ITL)	3,3	4,2	9,8	5,3
Japansk yen (JPY)	6,0	6,9	..	9,6
Nederlandsk gylden (NLG)	4,6	5,6	9,5	5,8
Svensk krone (SEK)	15,0	..	..	14,2
Sveitsisk franc (CHF)	1,2	..	..	1,8
Britisk pund (GBP)	14,7	17,2	12,6	11,8
Amerikansk dollar (USD)	11,0	18,8	..	10,7
Spansk peseta (ESP)	..	0,3	5,3	2,2
Portugisisk escudo (PTE)	..	..	0,8	0,0
Irsk pund (IEP)	..	..	1,1	0,6
Gresk drachme (GRD)	..	..	0,7	0,0
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0

1) De indirekte vektene tar hensyn til at svenske kroner og finske mark fulgte en kurv av valutaer, at østerrikske schilling følger tyske mark, at utviklingen i sveitsiske franc og tyske mark ofte er parallell og tilsvarende for utviklingen i canadiske dollar og amerikanske dollar.

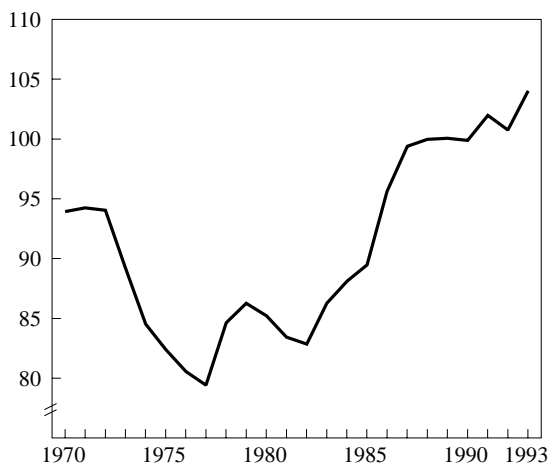
2) De beregnede vektene kan variere pga. markedsmessige svingninger i forholdene mellom valutaene. Utslagene av dette vil normalt være små.

Vektene i kursindeksen var konstruert slik at utviklingen i denne indeksen kunne nyttes som uttrykk for den effektive valutakursen. Det var også kursindeksen som inngikk i beregningene av industriens kostnadmessige konkurransevne. Som nevnt innebar tilknytningen av kronen til ECU et endret vektgrunnlag for norske kroner. Som tabell 2 viser var det betydelig forskjell mellom ECU-vektene og de tidligere kurvvektene. Kurvvektene var beregnet med utgangspunkt i relativt gamle data (1975). En valgte derfor å ta i bruk nye vekter ved beregning av effektiv valutakurs.

De nye vektene gir en mye bredere dekning av norsk industris konkurranseforhold sammenliknet med vektene i den tidligere kursindeksen, ved at de nye vektene også tar hensyn til konkurranse fra hjemlandets produsenter på eksportmarkedene for norsk industri og konkurransen som den hjemmekonkurrerende industrien møter på det norske markedet. Det kreves betydelige datamengder og et stort beregningssopplegg for å beregne slike vekter. IMF har utført slike beregninger på bakgrunn av data fra 1980. I tillegg til de tidligere såkalte kurvlandene inngår også Spania og Irland i disse vektene. For å fange opp endringer i handelsmønsteret etter 1980 har en valgt løpende å korrigere IMF's vekter for endringer i de bilaterale handelsstrømmene. Det innebærer at en nytter løpende oppdatering av vektene.

I en geometrisk indeks med løpende oppdaterte vekter vil valg av basiskurser påvirke utviklingen i indeksen fra periode til periode. Som basiskurser har en nyttet de bilaterale valutakursene som ble registrert da kronen ble knyttet til ECU, slik at kursindeksens verdi på det tidspunktet var lik 100.

På samme måte som de tidligere kurvvektene er også de nye vektene beregnet med utgangspunkt i handelen med industrivarer, og den effektive valutakursen som beregnes med de nye vektene vil etter Beregningsutvalgets vurdering derfor primært uttrykke industriens effektive valutakurs. Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at andre institusjoner benevner effektiv valutakurs beregnet på denne måten annerledes. For eksempel benytter Norges Bank uttrykket effektiv valutakurs målt ved konkurransekursindeksen.

Figur 3.1 Industriens effektive kronkurs

Figur III.1 gir en oversikt over utviklingen i kronens internasjonale verdi målt ved industriens effektive valutakurs. For årene før 1980 har en benyttet den tidligere kursindeksen, mens en fom. 1980 har veid sammen (geometrisk) bilaterale valutakurser med de vektene som er omtalt ovenfor. Figuren er basert på årstall for de bilaterale valutakursene. Fallende kurve i figuren innebærer en styrking av kronekursen målt ved industriens effektive valutakurs, og bidrar dermed isolert sett til svekkelse av industriens kostnadmessige konkurranseevne.

Figuren viser at kronens internasjonale verdi styrket seg med 19,5 prosent fra 1970 til 1977, og fra 1977 til 1993 svekket den seg med vel 27 prosent.

Før tilknytningen til ECU var det betydelige svingninger i kursen mellom norske kroner og ECU, mens kursindeksen viste en mer stabil utvikling omkring sentralverdien. Dette avspeilte i stor grad endringer i kursen mellom amerikanske dollar og japanske yen mot ECU. Etter ECU-tilknytningen var forholdet mellom norske kroner og ECU svært stabilt rundt sentralverdien, mens kronens verdi målt ved industriens effektive valutakurs viste betydelige svingninger.

Fra oktober 1990 til juni 1991 svekket industriens effektive valutakurs seg med 3,5 prosent for så å styrke seg med 2,5 prosent fra juni til desember 1991. Denne utviklingen må ses i sammenheng med kursutviklingen for amerikanske dollar og japanske yen, samt devalueringen av finske mark med 12,3 prosent 15. november 1991.

Høsten 1992 var preget av betydelig uro på valutamarkedene i Norden og i EF. Valutakrisene i Norden og i EF var i utgangspunktet delvis uavhengige, men virket også til å forsterke hverandre.

De mange kursjusteringene i Europa bidro i seg selv til svakere tillit til ordningen med faste kurser i Europa. Hver ny kursnedskrivning økte dessuten presset for

konkurrerende nedskrivning i de øvrige landene, for å unngå at konkurranseevnen ble for sterkt svekket.

Disse forholdene førte til en rekke ekstraordinære begivenheter på valutamar-
kedet:

- 8. september oppga Finland den faste valutakursen overfor ECU.
- 14. september ble italienske lire skrevet ned med 7 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
- 17. september lot Italia sin valuta flyte, mens Storbritannia trakk seg helt ut av valutakurssamarbeidet i EMS (Det europeiske monetære systemet). Samtidig ble spanske pesetas nedskrevet med 5 prosent.
- 19. november lot Sverige kronen flyte.
- 22. november ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skrevet ned med 6 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
- 23. november ble den islandske kronen devaluert med 6 prosent.
- 1. februar 1993 ble irske punt skrevet ned med 10 prosent overfor de andre EMS- valutaene.
- 13. mai ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skrevet ned med hhv. 8 prosent og 6 prosent overfor de andre EMS-valutaene.

Etter den svenske beslutningen om å la kursen flyte 19. november 1992 opplevde Norge en betydelig valutautgang. Fra begynnelsen av desember slo spekulasjoner mot flere av EF-valutaene over på norske kroner og stanset den påbegynte rentenedgangen. 10. desember ble svingningsmarginene for den norske kronen satt ut av kraft inntil videre. I løpet av dagen falt verdien av norske kroner med om lag 5 prosent mot ECU. Deretter styrket kronen seg noe. I hele 1993 har den gjennomsnittlige verdien av norske kroner vært relativt stabil. Målt mot ECU har kronen ligget 3 -4,5 prosent under den tidligere sentralverdien. I gjennomsnitt for 1993 var kronen 3,5 prosent lavere mot ECU i forhold til nivået 9. desember 1992 og 3,4 prosent lavere enn gjennomsnittet for 1992.

Gjennom første halvår 1993 syntes det som om spenningene innenfor det europeiske valutasystemet var redusert til tross for uroen i de iberiske valutamarkedene. Uroen blusset imidlertid opp igjen i juli med press først mot danske kroner og noe senere franske og belgiske franc. Uroen som toppet seg i begynnelsen av august, ledet fram til at svingningsmarginene rundt sentralverdiene for EMS-valutaene ble midlertidig utvidet til ± 15 prosent. På bilateral basis ble Tyskland og Nederland enige om å holde fast på den tidligere svingningsmarginen på $\pm 2^{1}_{-4}$ prosent for sine valutaer. Siden utvidelsen av svingningsmarginene i begynnelsen av august, synes spenningene innen det europeiske valutasystemet igjen å ha avtatt. Flere av valutaene lå tidlig i fjor høst under det tidligere nedre ytterpunktet rundt sentralverdien, men i løpet av høsten har valutaene konverget og mot slutten av året lå de fleste valutaene innenfor den tidligere nedre grensen.

Målt ved industriens effektive kronekurs styrket den norske kronen seg med 1,3 prosent fra 1991 til 1992, mens den svekket seg med 3,2 prosent fra 1992 til 1993. Denne utviklingen har bl.a. sammenheng med de valutakursendringene som er omtalt foran. I gjennomsnitt for 1993 svekket kronen seg noe mindre målt ved kronens effektive valutakurs enn overfor ECU. Det må for en stor grad ses i sammenheng med at norske kroner styrket seg mot svenske kroner. I løpet av de siste månedene av 1993 var imidlertid dette forholdet snudd, og kronen svekket seg klart mer målt ved industriens effektive valutakurs enn overfor ECU. Det er spesielt sterkere dollar som har bidratt til svekkelsen av den effektive kronekursen, men også sterkere japanske yen og britiske pund trekker i samme retning. Industriens effektive valutakurs var i desember 1993 1,6 prosent svakere enn gjennomsnittet for hele

1993. Dersom en for 1994 antar at alle de bilaterale kurser som inngår i beregningen forblir uendret gjennom året fra det gjennomsnittlige nivået i desember 1993, vil industriens effektive kronkurs dermed svekkes med vel 1¹/₂ prosent fra 1993 til 1994.

Vedlegg 4

Selvangivelsesmateriale for lønnstakere for inntektsåret 1991

Datamaterialet som er gjengitt i tabellene 1 og 2 bygger på Statistisk sentralbyrås inntekts- og formuesstatistikk for 1991. Denne statistikken er basert på et representativt utvalg av selvangivelser. Fordi den bygger på et utvalg vil det være usikkerhet knyttet til dataene. Tabellene gjelder for lønnstakere, det vil i hovedsak si yrkesaktive med høyere lønnsinntekter enn næringsinntekter. I beregningene er ektepar regnet som én enhet, bl.a. fordi en etter skattereglene for 1991 skulle føre kapitalinntekter på selvangivelsen til den av ektefellene som hadde høyest nettoinntekt. En ser av tabell 2 at andelen gifte i hvert inntektsintervall stiger med lønnsinntektens størrelse.

Tabellen IV.1a og 1b viser utvalgte poster på selvangivelsen for lønnstakere fordelt etter størrelsen på lønnsinntekten. Den første delen av tabellen gir gjennomsnittstall i kroner, mens den andre delen av tabellen gir tall i prosent av bruttoinntekten. Med bruttoinntekt menes summen av alle inntekter på selvangivelsen. En ser av tabell IV.1a og 1b at lønnen naturlig nok er den dominerende inntektsposten for lønnstakere, men mange har i tillegg andre inntekter, bl.a. inntekt av egen bolig, renteinntekter og næringsinntekt. Fradrag utenom minstefradrag utgjør i gjennomsnitt om lag 23 prosent av lønnsinntekten for lønnstakere. Fradragene målt som andel av lønnsinntekten stiger noe med lønnsinntekten, fra vel 20 prosent for lønnstakere med lønn under 100 000 kroner til vel 28 prosent for lønnstakere med lønnsinntekt over 600 000 kroner i 1991. Inntektsstatistikken gir også et bilde av at høyinnteksgruppene blant lønnstakerne har de mest kompliserte selvangivelsene, i den forstand at andre inntekter og fradrag enn lønn betyr relativt mer for disse.

Tabell IV.2 viser andelen lønnstakere fordelt etter størrelsen på hhv. lønnsinntekten og netto renteutgifter (renter av gjeld og underskudd i borettslag¹) fratrukket renter av bankinnskudd² i 1991. Tabell IV.2 illustrerer at mange lønnstakere hadde relativt høye netto renteutgifter i 1991. Mens andelen lønnstakere med netto renteinntekter på over 20 000 kroner var om lag uendret i de ulike lønnsinntektsintervallene, steg andelen lønnstakere med netto renteutgifter over 80 000 kroner fra under 6 prosent for lønnstakere med lønnsinntekter under 200 000 kroner til nesten 40 prosent for lønnstakere med lønnsinntekter over 400 000 kroner i 1991. Tabellen viser at 2/3 av lønnstakere med lønnsinntekter over 250 000 kroner hadde netto renteutgifter over 20 000 kroner. For lønnstakergruppen under ett hadde over halvparten netto renteutgifter på mer enn 20 000 kroner i 1991.

Med sikte på å beskrive utviklingen fram til 1993 for lønnstakerhusholdningene har Det tekniske beregningsutvalg foretatt beregninger ved hjelp av en av Statistisk sentralbyrås skattemodeller (LOTTE). LOTTE bygger på det detaljerte selvangivel-

1. Fra 1991 ble fradraget for underskudd i borettslag gjort om, slik at en etter de nye reglene får fradrag for underskudd i inneværende år, mens en tidligere fikk fradrag for underskuddet fra foregående år. I overgangsåret (1991) ble det derfor gitt fradrag for underskudd i borettslag både for 1990 og 1991. I tabell 2 har en imidlertid kun regnet med underskuddet for inntektsåret 1991.
2. Selvangivelsesmaterialet inneholder ikke opplysninger om «fremmede renter», dvs. ikke-realisert avkastning på livsforsikringer m.v.

sesmaterialet fra inntektsstatistikken for 1991 som er beskrevet ovenfor. I beregningene er alle inntekter og fradrag (i hovedsak) framskrevet i takt med en lønnsvekst på 3,6 prosent fra 1991 til 1992. Beregningsteknisk er imidlertid renteinntekter og renteutgifter (inkl. underskudd i borettslag) framskrevet med hhv. 0,2 prosent og -5,2 prosent. Dette er i tråd med Norges Banks beregninger av utviklingen i husholdningenes renteinntekter (ekskl. «fremmede renter» – ikke-realisert avkastning på livsforsikring m.v.) og renteutgifter fra 1991 til 1992, jf. figur 2.2a og 2.2b i "*Disponibel realinntekt for husholdninger ifølge inntektsregnskapet*" i avsnitt 2.1. Utviklingen i fremmede renter er utelatt blant annet som følge av at selvangivelsesmaterialet som beregningene bygger på ikke inneholder opplysninger om fremmede renter.

I beregningene er det både tatt hensyn til endringer som skyldes endret rentenivå og endret beholdning. Fra 1992 til 1993 er alle inntekter og fradrag (i hovedsak) framført med 2,7 prosent. For renteinntekter og renteutgifter er det beregningsmessig lagt til grunn Norges Banks anslag for endringer i husholdningenes renteinntekter og renteutgifter (ekskl. «fremmede renter»), hhv. -17,1 prosent og -14,2 prosent fra 1992 til 1993. Virkningene for den enkelte lønnstaker vil ikke bare variere etter husholdningens fordringsposisjon, men vil også avhenge av rentebetingelsene den enkelte husholdning oppnår. Rentebetingelsene varierer bl.a. etter låneformål, kreditor og kundeforhold.

Tabell 3 viser beregnet antall lønnstakere, gjennomsnittlig lønnsinntekt i og netto renteutgifter etter størrelsen på lønnsinntekten.

Tabell 4.1a: Selvangivelsesregnskap for lønnstakere (enslige og ektepar 17 år og eldre). Gjennomsnitt 1991. Kroner

	I alt	Lønnsinntekt								
		0- 99 999	100 000- 149 999	150 000- 199 999	200 000- 249 999	250 000- 299 999	300 000- 399 999	400 000- 499 999	500 000- 599 999	600 000- og over
Bruttoinntekt før fribeløp	274 578	106 026	156 541	195 806	250 045	310 257	369 659	471 490	597 290	840 900
Lønnsinntekt	246 607	77 008	127 674	174 589	224 156	274 208	345 058	445 181	537 915	787 733
Tjenestepensjon og ytelser fra folketrygd	9 204	19 374	14 245	9 435	9 493	8 490	4 007	2 114	1 095	69
Næringsinntekt i alt	4 177	2 444	4 398	3 530	4 818	3 981	4 002	4 146	6 339	13 779
Renter av bankinnskudd	7 201	3 938	5 447	4 977	6 410	10 758	8 456	10 221	13 101	19 829
Avkastning livsforsikring	528	168	288	223	392	544	791	1 116	1 662	2 217
Aksjeutbytte	778	290	427	51	168	2 108	1 003	1 865	3 691	1 639
Skattefri del av renteinntekter mv.	2 433	1 224	1 530	1 657	2 221	2 966	3 539	4 011	4 313	4 670
Nettoinntekt av bolig og hytter	2 243	630	857	1 219	1 887	2 960	3 359	4 478	6 245	7 010
Andre inntekter	3 840	2 175	3 205	1 782	2 720	7 207	2 983	2 370	27 243	8 623
Fradrag ekskl. minstefradrag	57 313	15 695	25 203	36 968	52 924	75 563	75 176	98 376	151 023	224 021
Minstefradrag	13 580	10 318	11 065	11 112	12 351	15 128	17 943	18 410	17 303	17 147
Gjeldsrenter	39 553	9 610	17 618	24 811	38 050	50 181	51 959	73 187	112 911	130 753
Underskudd i borettslag	2 257	1 509	1 068	2 329	2 849	4 355	2 401	1 786	1 859	673
Underskudd i næring inkl. tidligere års	2 900	961	1 041	872	1 111	4 121	3 169	2 139	8 896	47 392

Tabell 4.1a: Selvangivelsesregnskap for lønnstakere (enslige og ektepar 17 år og eldre). Gjennomsnitt 1991. Kroner

	Lønnsinntekt									
	I alt	0- 99 999	100 000- 149 999	150 000- 199 999	200 000- 249 999	250 000- 299 999	300 000- 399 999	400 000- 499 999	500 000- 599 999	600 000- og over
Premie for pensjonsforsikring	1 741	153	644	647	1 683	2 258	1 938	4 555	7 751	6 189
Andre fradrag	10 863	3 462	4 832	8 309	9 231	14 649	15 709	16 709	19 606	39 015
Korreksjon for negativ nettoinntekt	651	159	528	245	909	579	516	125	0	11 236
Nettoinntekt ved statskattelikningen	201 903	78 948	119 271	146 313	183 457	217 179	273 517	350 818	424 652	606 298
Skattebegrensning trygdede	173	522	430	208	15	98	0	0	0	0
Andre skattefradrag	2 352	905	1 371	1 459	2 261	2 965	3 811	3 867	4 081	3 987
Herav: SMS, LSM, AMS	1 064	357	650	773	1 013	1 219	1 557	1 897	1 870	2 094
Antall enslige og ektepar	1 292 286	144 670	172 728	281 826	194 035	119 316	215 364	97 907	40 665	25 775

Tabell 4.1b: Selvangivelsesregnskap for lønnstakere (enslige og ektepar 17 år og eldre). Gjennomsnitt 1991. I prosent av lønnsinntekt

	Lønnsinntekt									
	I alt	0- 99 999	100 000- 149 999	150 000- 199 999	200 000- 249 999	250 000- 299 999	300 000- 399 999	400 000- 499 999	500 000- 599 999	600 000- og over
Bruttoinntekt før fribeløp	111,3	137,7	122,6	112,2	111,5	113,1	107,1	105,9	111,0	106,7
Lønnsinntekt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Tjenestepensjon og ytelser fra folketrygd	3,7	25,2	11,2	5,4	4,2	3,1	1,2	0,5	0,2	0,0
Næringsinntekt i alt	1,7	3,2	3,4	2,0	2,1	1,5	1,2	0,9	1,2	1,7
Renter av bankinnskudd	2,9	5,1	4,3	2,9	2,9	3,9	2,5	2,3	2,4	2,5
Avkastning livsforsikring	0,2	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
Aksjeutbytte	0,3	0,4	0,3	0,0	0,1	0,8	0,3	0,4	0,7	0,2
Skattefrie del av renteinntekter mv.	1,0	1,6	1,2	0,9	1,0	1,1	1,0	0,9	0,8	0,6
Nettoinntekt av bolig og hytter	0,9	0,8	0,7	0,7	0,8	1,1	1,0	1,0	1,2	0,9
Andre inntekter	1,6	2,8	2,5	1,0	1,2	2,6	0,9	0,5	5,1	1,1
Frادrag ekskl. minstefradrag	23,2	20,4	19,7	21,2	23,6	27,6	21,8	22,1	28,1	28,4
Minstefradrag	5,5	13,4	8,7	6,4	5,5	5,5	5,2	4,1	3,2	2,2
Gjeldsrenter	16,0	12,5	13,8	14,2	17,0	18,3	15,1	16,4	21,0	16,6
Underskudd i borettslag	0,9	2,0	0,8	1,3	1,3	1,6	0,7	0,4	0,3	0,1
Underskudd i næring inkl. tidligere års	1,2	1,2	0,8	0,5	0,5	1,5	0,9	0,5	1,7	6,0
Premie for pensjonsforsikring	0,7	0,2	0,5	0,4	0,8	0,8	0,6	1,0	1,4	0,8
Andre fradrag	4,4	4,5	3,8	4,8	4,1	5,3	4,6	3,8	3,6	5,0

Tabell 4.1b: Selvangivelsesregnskap for lønnstakere (enslige og ektepar 17 år og eldre). Gjennomsnitt 1991. I prosent av lønnsinntekt

	Lønnsinntekt									
	I alt	0- 99 999	100 000- 149 999	150 000- 199 999	200 000- 249 999	250 000- 299 999	300 000- 399 999	400 000- 499 999	500 000- 599 999	600 000- og over
Korreksjon for negativ nettoinntekt	0,3	0,2	0,4	0,1	0,4	0,2	0,1	0,0	0,0	1,4
Nettoinntekt ved stats-skattelikningen	81,9	102,5	93,4	83,8	81,8	79,2	79,3	78,8	78,9	77,0
Skattebegrensning trygdede	0,1	0,7	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Andre skattefradrag	1,0	1,2	1,1	0,8	1,0	1,1	1,1	0,9	0,8	0,5
Herav: SMS, LSM, AMS	0,4	0,5	0,5	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4	0,3	0,3

Tabell 4.2: Andel lønnstakere¹⁾ fordelt etter hhv. størrelsen på lønnsinntekten og størrelsen på netto renteutgifter²⁾. 1991

	Lønnsinntekt i 1991							
	0- 99 999	100 000- 149 999	150 000- 199 999	200 000- 249 999	250 000- 299 999	300 000- 399 999	400 000- og over	I alt
Netto renteutgifter i 1991								
Under -20 000 kr	3,9	4,5	4,4	4,4	6,1	4,5	3,7	4,4
-20 000 – -10 001 kr	5,5	2,0	2,4	3,4	4,4	4,1	2,7	3,4
-10 000 – -1 kr	25,9	19,7	15,2	10,5	6,6	5,4	3,9	12,4
0 – 9 999 kr	43,3	34,2	25,8	11,7	7,9	8,5	4,9	19,6
10 000 – 19 999 kr	5,6	10,3	9,0	12,6	10,0	7,1	6,6	8,8
20 000 – 49 999 kr	11,2	21,0	26,5	29,0	29,1	29,8	15,9	23,9
50 000 – 79 999 kr	3,3	6,6	11,7	18,0	18,2	22,3	23,2	14,9
80 000 kr og over	1,3	1,6	4,9	10,3	17,9	18,3	39,1	12,6
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
- herav andel ektepar	8,5	15,1	19,2	38,3	69,7	87,6	90,9	45,5

1) Ektepar er summert til én enhet.

2) Med netto renteutgifter menes her renter av gjeld og underskudd i borettslag fratrukket renter av bankinnskudd. (Det er beregningsmessig kun tatt hensyn til fradraget for underskudd i borettslag i 1991.)

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4.3: Beregnet antall lønnstakere¹⁾ i 1993, beregnet gjennomsnittlig lønnsinntekt i 1993, netto renteutgifter²⁾ i 1991 og beregnede netto renteutgifter i 1993

Lønnsinntekt i 1993	Beregnet antall i 1993	Herav antall ektepar i 1993	Beregnet, gjennomsnittlig lønnsinntekt i 1993	Gjennomsnittlige netto renteutgifter i 1991	Beregnete, gjennomsnittlige netto renteutg. i 1993
Kroner					
0 – 99 999	128 039	9 562	79 300	5 300	4 300
100 000 – 149 999	141 384	20 383	126 000	12 300	9 900
150 000 – 199 999	261 219	45 297	175 600	19 600	15 900
200 000 – 249 999	203 187	64 301	223 000	29 400	23 800
250 000 – 299 999	129 389	74 247	272 100	39 400	31 900
300 000 – 399 999	220 036	185 597	347 900	43 000	34 800
400 000 – 499 999	113 263	104 484	444 800	60 300	48 900
500 000 – 599 999	53 339	48 205	540 900	80 800	65 500
600 000 og over	35 205	31 308	778 700	119 000	96 500
I alt	1 285 061	583 384	262 700	33 800	27 300

1)Ektepar er summert til én enhet.

2)Inklusive underskudd i borettslag. Det er beregningsteknisk kun tatt hensyn til ett underskudd i borettslag for 1991.

Andre utgaver av dokumentet

Hent opp dokumentet i HTML-format

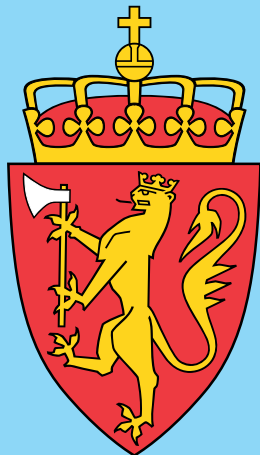
Slik ser det ut med Internett browser mot CD-ROM'en

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER NOU 1994:4
Kontrollen med «de hemmelige tjenester»
Instilling fra EØS-kommisjonen, oppnevnt ved Kgl. resolusjon 24. september 1993 Avgitt 7. februar 1994
• Utsendelsesbrev• Innholdsfortegnelse
Utgiver: STATENS FORVALTNINGSTJENESTE SEKSJON STATENS TRYKKNING
Trykt utgave: ISSN: 0333-2306 ISBN: 82-583-0279-5 Trykk: Falch Hartvigrykk as, Oslo OSLO 1994
Elektronisk utgave: ISSN:0806-2633 (NOU Computerfile) ⇒ ISBN: 82-583-0279-5 / DOCUMENT NOU 1994: 4/NO HTML-versjon: Falch Informatikk as, Oslo

Du må ha en Internett browser for å gjøre dette

Hent opp i tekstformat (RTF)

NOU NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER
TITTEL
INNLEDNING
KAPITLER
VEDLEGG

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

1994

1995

1996

ODIN

HVIS DU HAR INTERNETT

HJELP

BRUKERDOKUMENTASJON

MEDIE UAVHENGIG PUBLISERING